magazin istoric

(113) AUGUST 1976

ANUL X Nr. 8

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul X - Nr. 8 (113)

august 1976

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU
Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI
Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

① Domnia lui Mihai Viteazul, fapta sa de
④ epopee a constituit şi constituie o inepuizabilă sursă de inspiraţie pentru artiştii plastici. Copertele noastre reproduc un fragment dintr-o recentă lucrare, **Vînătoarea regală,** consacrată marilor sale bătălii de către pictorul Vintilă Făcăianu **(Mihai Viteazul despre el însuşi,** p. 14)

② Mărturii ale bogatei şi originalei arte
③ trace descoperite pe teritoriul Republicii Populare Bulgaria: ritoane de aur, împodobite cu figuri de zeităţi în relief — Tezaurul de la Panaghiurişte — şi piese de harnaşament, executate în argint şi înfăţişînd călăreţi în armură — Tezaurul de la Letniţa **(Armurile trace...,** p. 47)

SUMAR

NICOLAE CEAUŞESCU: MILENII DE ISTORIE 2

„Pînă la orice sacrificiu în interesul poporului român": AURICĂ SIMION..... 4

Noi relatări despre 23 August 1944 în paginile presei mondiale:
● L'Osservatore Romano: **„Trupele române au eliberat Capitala":** CRISTIAN POPIŞTEANU ● **Elveţia — „Una din datele cruciale":** DALIA POPESCU ● **Turcia: „Prin acţiunea României — sfîrşitul războiului va fi înlesnit şi grăbit":** TÜRKKAJA ATAÖV 9

● **Mihai Viteazul despre el însuşi** ● **Steagurile de la Guruslău:** IOAN NISTOR ● **Ultimele zile:** CONSTANTIN REZACHEVICI ● **Odiseea capului Viteazului:** ILIE DUMITRESCU, CONSTANTIN CÎRJAN ● **Dorobanţul din zilele lui Mihai Voievod:** GH. I. MAREŞ 14

Al. I. Cuza — «Retragerea mea poate să consolideze independenţa României»: N. COPOIU 25

Acum 105 ani, la Putna: ANGHEL POPA..... 30

Pe baricadele Rezistenţei: LÉO HAMON..... 32

România în pragul primului război mondial: I. G. DUCA 33

De ce mor imperiile?: EUGEN PREDA..... 36

Răzbunarea lui Ala-Reiks: MARCEL BRION..... 38

Gorjenii şi vîlcenii în atacul de la Novoselo: FLORIAN TUCĂ..... 43

Neamuri şi triburi tracice — Crobizii, Sacii, Terizii: AL. SUCEVEANU..... 44

Mărturii arheologice despre istoria mai multor generaţii de geţi: ALEXANDRU VULPE 45

Armurile trace—artă autohtonă cu ecouri îndepărtate: L.OGNENOVA-MARINOVA 47

Mari personalităţi ale lumii trace. Făuritorii statului odris: RADU VULPE..... 49

Crepusculul unei epoci, 1890-1914; BARBARA TUCHMAN..... 53

Austria 1925-1934. Dollfuss îşi face iluzii: GEORGE E.R. GEDYE 57

● **Cărţi sosite la redacţie...61** ● **Poşta** Magazin istoric... 62 ● **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1975...63**

NICOLAE CEAUȘESCU:

Milenii de istorie

De la formarea de către Burebista, în secolul I înaintea erei noastre, a statului dacic centralizat, de la epoca înfloritoarei societăți dacice a lui Decebal, și apoi de-a lungul a două milenii de existență, pînă în ziua de azi, poporul nostru a trebuit să ducă lupte grele pentru a-și constitui și apăra ființa proprie, entitatea națională. Contactele cu marile civilizații antice, războaiele duse încă din cele mai vechi timpuri împotriva năvălitorilor — îndeosebi împotriva imperiului roman —, cucerirea Daciei de către romani și conviețuirea îndelungată a dacilor și romanilor pe acest teritoriu au pus o amprentă puternică pe caracterul și fizionomia morală a poporului nostru. Urmaș al „celor mai drepți și mai viteji dintre traci" — cum îi numea Herodot pe geto-daci — precum și al mîndrilor romani, poporul român s-a distins întotdeauna prin dragostea de adevăr și dreptate, prin dîrzenie și neînfricare în luptă, prin voința de a fi stăpîn pe destinul său, de a-și făuri viitorul în deplină libertate.

Descoperirile arheologice, dovezile materiale confirmă în mod incontestabil că locuitorii de pe teritoriul patriei noastre și-au organizat o viață economică, socială și politică proprie — munții și pădurile oferindu-le condiții prielnice atît pentru existență, cît și pentru apărare — și au luptat vitejește pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească, intrînd, totodată, în contact și conviețuind în mod pașnic cu unele grupări migratoare. Numeroase seminții au trecut însă ca valul, neputîndu-se statornici pe aceste meleaguri.

Odată cu încheierea epocii migrațiilor, vechii locuitori ai țării au trecut la organizarea pe baze noi a vieții economice, politice și sociale, constituind voievodatele, formațiuni statale mai mici cu caracter feudal, și apoi cele trei mari state feudale — Moldova, Transilvania și Țara Românească — în care întotdeauna majoritatea populației a fost alcătuită din urmașii celor „mai drepți și mai viteji" constituiți în poporul român. În măreața epopee a luptei pentru dezvoltarea și păstrarea ființei naționale a poporului nostru, pentru libertate și neatîrnare, un loc de cinste ocupă eroicele războaie purtate sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul — care a realizat pentru prima oară, în 1600, unirea celor trei provincii românești — precum și a altor voievozi ce n-au pregetat să-și jertfească viața pentru apărarea pămîntului străbun.

În epoca foarte complexă și îndelungată de formare a popoarelor și națiunilor, în Europa de sud-est s-au răspîndit populații de origine etnică diferită, s-au constituit grupări naționale distincte. Astfel, împreună cu poporul român au rămas să conviețuiască populații de naționalitate maghiară, germană, sîrbă, un număr important de evrei și, într-o proporție mai redusă, alte naționalități. Totodată, în Ungaria, Serbia, Bulgaria, Rusia și, într-o măsură mai mare sau mai mică, și în alte țări, a rămas să conviețuiască cu popoarele respective și populație de naționalitate română. Această realitate istorică poate și trebuie să constituie un factor de apropiere și dezvoltare a colaborării prietenești între popoare, cu atît mai mult cu cît, în statele la care m-am referit, oamenii muncii au răsturnat vechea orînduire bazată pe inegalitate socială și națională, pe exploatare și asuprire și edifică cu succes societatea socialistă și comunistă.

O caracteristică importantă a procesului de formare a statelor feudale românești și apoi a națiunii române, a statului nostru național unitar o constituie faptul că el a avut loc în condițiile vecinătății poporului român cu cele trei mari imperii ale vremii, începînd cu cel otoman, iar mai tîrziu cu imperiile țarist și habsburgic. Această împrejurare a făcut ca timp de peste 400 de ani poporul nostru să fie obiectul unei permanente politici de dominație străină, să îndure mari priva-

ţiuni, să ducă lupte grele pentru a-şi apăra libertatea, neatîrnarea, propria fiinţă, pămîntul străbun. Distrugerile provocate de cotropitori, cheltuielile impuse de războaiele de apărare, tributurile plătite în diferite perioade puterilor dominante, îndeosebi imperiului otoman, au adus mari daune poporului nostru, frînînd progresul forţelor de producţie, determinînd rămînerea în urmă pe planul dezvoltării economice şi sociale a ţării. Merită însă subliniat faptul că, deşi înconjurate de trei mari imperii care, într-o formă sau alta, promovau aceeaşi politică de dominaţie şi asuprire, ţările româneşti au reuşit să-şi păstreze permanent autonomia, constituind totodată şi un puternic sprijin pentru celelalte popoare din Balcani în lupta lor de eliberare naţională. Îndelungata luptă comună dusă împotriva dominaţiei străine, pentru libertate şi independenţă naţională a pus bazele unei prietenii trainice între popoarele din Balcani. Trebuie menţionat, de asemenea, că, de-a lungul timpului, între poporul român şi popoarele imperiilor vecine s-au dezvoltat relaţii de prietenie şi colaborare, raporturi de întrajutorare împotriva politicii claselor dominante. Este binecunoscut că în numeroase împrejurări armatele ţărilor române au luptat alături de armatele ruseşti împotriva imperiului otoman. Doresc, de asemenea, să relev, în mod deosebit, tradiţiile bogate ale relaţiilor româno-ruse, precum şi faptul că revoluţionarii ruşi s-au ridicat, nu odată, împotriva politicii ţarismului de asuprire a altor popoare.

În decursul acestei lungi perioade de încercări şi lupte necurmate la care a fost supus poporul nostru, s-a dezvoltat puternic conştiinţa originii comune a românilor, precum şi conştiinţa necesităţii unirii într-un singur stat a Moldovei, Transilvaniei şi Ţării Româneşti. Lupta pentru unitate naţională a luat un şi mai mare avînt în cele trei provincii româneşti odată cu accelerarea progresului forţelor de producţie, cu apariţia şi dezvoltarea capitalismului. O însemnătate deosebită pentru fundamentarea ştiinţifică a ideii unităţii de neam, de origine etnică şi limbă a tuturor românilor, au avut cronicarii şi învăţaţii poporului nostru din toate cele trei provincii.

Unirea Munteniei şi Moldovei şi înfăptuirea în anul 1859 a statului naţional a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcînd intrarea României într-o etapă nouă a evoluţiei sale istorice. Lupta pentru libertate şi independenţă naţională se ridică pe o treaptă superioară, astfel că la mai puţin de două decenii după Unire este cucerită, cu arma în mînă, prin mari sacrificii şi jertfe de sînge, suveranitatea de stat a patriei noastre. Încununare a unor năzuinţe şi lupte de veacuri ale poporului român, cucerirea independenţei, al cărei glorios centenar îl vom aniversa anul viitor, a avut o profundă înrîurire asupra întregii dezvoltări a societăţii româneşti pe calea progresului economic şi social, deschizînd largi orizonturi naţiunii noastre spre afirmarea liberă, de sine stătătoare.

Odată cu dezvoltarea mai intensă a forţelor de producţie, cu extinderea relaţiilor de producţie capitaliste, creşte noua clasă socială, proletariatul, care începe să joace un rol tot mai important pe scena istoriei. Socialismul ştiinţific creat de Marx şi Engels găseşte încă de la început un ecou profund în rîndurile proletariatului din România, fiind însuşit de mişcarea muncitorească din ţara noastră. Unirea proletariatului cu ideile socialismului ştiinţific duce la intensificarea mişcării revoluţionare, inclusiv la crearea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România — primul partid marxist al clasei noastre muncitoare. Aceasta a făcut să crească şi mai mult rolul proletariatului în viaţa social-politică a ţării, în desfăşurarea luptei maselor muncitoare împotriva exploatării, pentru drepturi şi libertăţi democratice, pentru o viaţă mai bună. Sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX au fost marcate de mari bătălii de clasă ale proletariatului din România. De asemenea, au loc intense mişcări ţărăneşti care culminează cu puternica răscoală din 1907, eveniment istoric memorabil, a cărei aniversare de şapte decenii o vom sărbători în primăvara anului viitor.

Primul război mondial, rezultat al ascuţirii extreme a contradicţiilor interimperialiste, a dat totodată un avînt nemaiîntîlnit luptelor de eliberare naţională şi socială a popoarelor asuprite. Victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie 1917 în Rusia şi constituirea primului stat muncitoresc-ţărănesc din istorie au arătat lumii, îndeosebi claselor exploatate şi popoarelor subjugate, că vechea societate bazată pe inegalitate şi nedreptate naţională şi socială nu este veşnică, că ea a intrat în faza dispariţiei, inaugurîndu-se o nouă eră, era făuririi orînduirii socialiste, era eliberării naţionale a popoarelor.

Sfîrşitul războiului în Europa a dus, de asemenea, la prăbuşirea imperiului austro-ungar care asuprea mai multe popoare, la constituirea, pe ruinele lui, a unor state naţionale independente. În aceste împrejurări s-a realizat şi visul de veacuri al românilor — unirea Transilvaniei cu ţara şi formarea statului naţional român unitar. Alcătuirea statului românesc naţional unitar nu este deci un dar, rezultatul unor conferinţe internaţionale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forţe ale societăţii, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale şi naţionale, a poporului român.

Din **Expunerea cu privire la activitatea politico-ideologică şi cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conştient şi devotat al societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi al comunismului în România,** capitolul **Lupta poporului român pentru afirmarea fiinţei sale naţionale, pentru libertate, neatîrnare şi progres, pentru prietenie şi colaborare cu celelalte popoare.**

Ca rezultat al realizării unității clasei muncitoare, al creării Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat și apoi a Blocului Democratic, al colaborării largi cu toate forțele democratice, patriotice, precum și cu armata și Palatul, în împrejurările internaționale favorabile, în condițiile marilor succese obținute de armata sovietică împotriva armatei hitleriste, ale victoriilor întregii coaliții antifasciste, partidul a organizat și înfăptuit insurecția armată națională antifascistă și antiimperialistă care a pus capăt dictaturii fasciste, a asigurat ieșirea României din războiul împotriva Uniunii Sovietice și trecerea armatei române, a întregii noastre țări alături de coaliția antihitleristă, deschizînd astfel o eră nouă în istoria patriei noastre.

NICOLAE CEAUȘESCU: Cuvîntare la marea manifestare populară din București consacrată aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român. 8 mai 1976

„PÎNĂ LA ORICE SACRIFICIU ÎN INTERESUL POPORULUI ROMÂN"

Dr. AURICĂ SIMION

În concepția Partidului Comunist Român, făurirea Frontului Unic Muncitoresc[1] nu reprezenta un scop în sine, acesta trebuia „să ducă la ridicarea la luptă activă a întregii muncitorimi din România, la legarea acestei lupte cu lupta de eliberare a întregului popor român și la cucerirea revendicărilor vitale ale clasei muncitoare. Pe baza activității și ridicării la luptă a păturii celei mai înaintate a clasei muncitoare — se preciza în scrisoarea conducerii provizorii cu funcții operative a P.C.R. trimisă la 1 iulie 1944 activului de partid din lagărul de la Tîrgu Jiu— noi urmărim să refacem cu de la sine putere întreaga mișcare muncitorească, pe baza politicii principiale de clasă, pentru ca aceasta să fie fundamentul și forța motrice a Frontului Unic Național Patriotic și să se așeze în fruntea luptei de eliberare a poporului român"[2].

Realizarea F.U.M. a exercitat o puternică înrîurire asupra celorlalte forțe sociale, partide și grupări politice, în sensul grăbirii procesului de unire a lor într-un front larg de luptă pentru doborîrea regimului antonescian, scoaterea țării din războiul împotriva Națiunilor Unite și alungarea hitleriștilor din țară. F.U.M. a devenit pilonul fundamental în jurul căruia s-a constituit larga coaliție de forțe care a creat cadrul politic necesar înfăptuirii insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944.

---

[1] Vezi prima parte a acestui articol, în nr. 7/1976, precum și **Magazin istoric**, nr. 1/1967 și nr. 4/1969.

[2] Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare A.I.S.I.S.P.), Cota A XVIII, 11.

Un Consiliu de Coroană inoportun

Încă din vara anului 1943, prin intermediul lui Mihai Ralea — şeful Partidului Socialist-Ţărănesc — P.C.R. stabilise contacte cu gruparea liberală condusă de Gheorghe Tătărescu. Dîndu-şi seama de situaţia extrem de gravă în care se afla ţara, fostul premier liberal încercase să ia legătura cu celelalte partide burgheze antifasciste pentru a găsi împreună o soluţie. La 26 martie 1943, el a înaintat o propunere scrisă lui Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu, în care cerea un „armistiţiu intern" între partide şi constituirea unui „consiliu naţional", compus din şefii de partide şi foştii preşedinţi ai Consiliului de Miniştri. Conducerile P.N.Ţ. şi P.N.L. au refuzat, însă, orice colaborare[1]. Ca urmare, în 11 noiembrie 1943, Tătărescu a trimis un memoriu lui Ion Antonescu şi s-a adresat în mai multe rînduri ministrului de Externe, Mihai Antonescu, cerîndu-le să înceapă negocieri directe cu U.R.S.S. pentru scoaterea ţării din război. În memoriul adresat dictatorului român, Tătărescu afirma: „Trebuie, atîta timp cît mai putem avea vreo iniţiativă, să pregătim acţiunea care ne va desprinde cu un ceas mai devreme din războiul cu Naţiunile Unite"[2].

La 18 decembrie 1943, Tătărescu relua demersul pe lîngă Maniu: „Dîndu-mi seama încă de pe atunci că intrasem în faza finală a războiului — arăta el în 1945 — şi conştient de rolul pe care Uniunea Sovietelor avea să-l joace în această perioadă, ca şi rolul pe care trebuia să-l aibă la viitoarea conferinţă a păcii şi în organizarea de mîine a Europei şi a lumii, m-am adresat d-lui Iuliu Maniu, care se intitulase singur «şeful opoziţiei române», pentru a-i tălmăci convingerile şi informaţiunile mele, propunîndu-i să plecăm împreună la Moscova pentru a trata cu guvernul Uniunii Sovietice ieşirea României din război [...] D. Iuliu Maniu a cerut trei zile de reflecţie şi apoi mi-a trimis răspunsul său: d-sa refuză să adere la planul ce-i comunicasem".

Sub presiunea evenimentelor şi nedorind ca viitoarea lor evoluţie să-l surprindă într-o situaţie de izolare, Tătărescu a încercat o nouă pistă: la sfîrşitul lunii martie 1944, după o consfătuire cu fruntaşii liberali apropiaţi, s-a adresat regelui Mihai I, cerîndu-i convocarea unui Consiliu de Coroană, care să dezbată situaţia României şi să hotărască ieşirea din războiul hitlerist[3].

Propunerea lui Tătărescu — apreciată chiar de consilierii regelui ca neviabilă — a fost respinsă de monarh. Pentru a se putea pronunţa, Mihai I a solicitat concursul consilierilor săi. Aceştia au redactat un document, intitulat **Consiliul de Coroană**[4] şi care poartă menţiunea „Răspuns M.S. Regelui". Chiar de la început se precizează că solicitatul „Consiliu de Coroană este cu totul inoportun", căci acesta n-ar fi fost un organism cu adevărat reprezentativ. Prin convocarea Consiliului de Coroană în acele împrejurări — opinau autorii documentului — întreaga răspundere ar fi fost lăsată pe umerii monarhului. „Este puţin probabil ca unii oameni politici, preocupaţi de răspunderile ce ar asuma, să se pronunţe clar că acceptă condiţiile Aliaţilor. Cei mai mulţi vor cere să se încerce o ameliorare a lor. Or, acest lucru nu este posibil decît în chestiuni de detaliu, în cel mai bun caz. Oricum, în chestiunea cea mai gravă, aceea a frontierelor, care este şi aceea care preocupă mai mult pe oamenii politici din punct de vedere al răspunderilor lor, nici o speranţă de ameliorare nu este permisă". Propunerea lui Tătărescu nu era oportună, după opinia consilierilor regali şi din alt motiv: „Admiţînd chiar că schimbarea de regim [răsturnarea lui Antonescu — **n.a.**] ar fi pregătită pînă în cele mai mici detalii, convocarea Consiliului nu va lipsi a fi cunoscută de germani. Aceştia vor lua în acest caz cu siguranţă toate măsurile preventive pentru a împiedica schimbarea". Importantă era, menţiona în concluzie documentul amintit, pregătirea „în cele mai bune condiţiuni a însăşi deciziunii de fond asupra politicii noastre externe, iar nu convocarea Consiliului de Coroană". Să nu uităm că la acea dată cercurile apropiate regelui şi el însuşi se aflau de aproape un an în contacte cu P.C.R. şi erau sesizaţi de reprezentantul comuniştilor asupra necesităţii unei acţiuni hotărîte şi de amploare naţională care să schimbe radical situaţia ţării.

Tătărescu încearcă să fie realist

Gh. Tătărescu a înţeles în sfîrşit necesitatea de a răspunde propunerilor formulate de P.C.R. încă în 1943. La 1 mai 1944, el s-a pronunţat pentru crearea unui Comitet naţional care să ducă tratative cu guvernul sovietic, „în numele conştiinţei ţării". Comitetul urma să fie compus „din actualii şi foştii preşedinţi ai partidelor politice, al căror program intern şi extern este compatibil cu o înţelegere cu Rusia Sovietică şi din foşti preşedinţi de Consiliu ale căror credinţe şi linie de conduită nu se opun acestui act politic. Preşedintele (delegatul) partidului comunist — azi partid naţional — va face parte din acest Comitet care va putea fi lărgit prin cooptare de noi membri"[5].

La 26 mai 1944, „după tratative destul de active şi rapide", s-a constituit Coaliţia naţional-democratică, în care erau reprezentate P.C.R. şi organizaţiile democratice aflate sub influenţa sa (Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Madoszul), P.S.D., Partidul Socialist-Ţărănesc, Gruparea liberală tătă-

---

[1] **Drapelul,** nr. 158, din 3 iulie 1945.
[2] Vezi broşura: **Partidul Naţional-Liberal. Secretariatul General. Către preşedinţii organizaţiilor Partidului Naţional Liberal,** nr. 1, 1 septembrie 1944, p.2.
[3] **Drapelul,** nr. 158, din 3 iulie 1945.
[4] A.I.S.I.S.P., fondul 8, dosarul 481.
[5] **Drapelul,** nr. 158, din 3 iulie 1945.

rescianã şi Partidul Naţional-Democrat (fost al lui N. Iorga). Potrivit procesului-verbal de constituire, Coaliţia naţional-democratică îşi propunea: „1. Pregătirea acţiunii politice menite să realizeze ieşirea României din război şi încheierea armistiţiului şi a păcii cu Naţiunile Unite. 2. Eliberarea teritoriului naţional de sub jugul trupelor de ocupaţie şi reîncorporarea Transilvaniei de nord prin alungarea cotropitorilor. 3. Ieşirea României din Axă, restabilirea raporturilor tradiţionale ale României cu puterile occidentale şi cu foştii ei aliaţi şi prieteni, precum şi încheierea, în acelaşi timp, pentru epoca de după pace, a unei alianţe cu Republicile Sovietice Socialiste, organizîndu-se astfel o colaborare permanentă în toate domeniile. 4. Reaşezarea instituţiilor democratice la temeliile vieţii politice a statului român"[1].

Situîndu-se pe aceleaşi poziţii de tergiversare a orientării acţiunii politice, conducerile celor două principale partide politice burgheze — P.N.Ţ. şi P.N.L. — au refuzat să adere la Coaliţia naţional-democratică.

După cum este astăzi cunoscut, spre sfîrşitul lunii august 1943, Partidul Comunist Român a stabilit legături şi cu Palatul regal. Încă din septembrie 1940, între Antonescu şi Palatul regal apăruseră o serie de fricţiuni, determinate de preluarea de către general a unora dintre prerogativele regale, de modul său neprotocolar şi uneori vexatoriu de comportare în relaţiile cu monarhul şi cu regina-mamă de excluderea sistematică a regelui de la luarea unor decizii[2]. Pe parcurs, în condiţiile înfrîngerilor militare suferite de Germania hitleristă şi ale dezvoltării rezistenţei antifasciste a forţelor patriotice din România, aceste fricţiuni s-au agravat, ciocnirile între cercurile Palatului şi guvernul antonescian, între rege şi mareşalul-dictator căpătînd accente cu un tot mai pronunţat caracter politic. Consilierii regelui erau din ce în ce mai îngrijoraţi de evoluţia politică a ţării şi mai ales de soarta monarhiei. „Amestecat sau nu în treburile politice ale anilor din urmă — arăta unul dintre apropiaţii lui Mihai — monarhul va trebui să tragă consecinţele. Opinia publică nu iartă regilor pasivitatea atunci cînd e în joc viitorul ţării".

Aceeaşi îngrijorare răzbate cu limpezime şi din documentul **Consiliul de Coroană,** pe care l-am amintit şi în care consilierii, pentru a-l determina pe rege să treacă la acţiune, arătau: „Nu numai Aliaţii, dar însăşi opinia publică română va putea susţine cu drept cuvînt că opoziţia democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-şi îndrepte privirea către noi forme de organizare politică şi socială". În continuare, consilierii se întrebau, pe bună dreptate: „Cine îşi poate imagina că monarhia şi o formă de stat ce şi-au manifestat în acest fel solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supravieţui?".

Dîndu-şi seama, aşadar, că rămînînd inactivă monarhia nu va supravieţui prăbuşirii regimului antonescian, cercurile Palatului şi-au pus problema găsirii căilor pentru scoaterea ţării din război. Apropiaţii regelui au intensificat legăturile cu liderii diferitelor partide burgheze opoziţioniste, au recrutat aderenţi din rîndurile generalilor activi şi de rezervă.

Interesat în depistarea oricărei nemulţumiri, în folosirea oricărei posibilităţi de a lovi în regimul antonescian, P.C.R. a urmărit cu atenţie evoluţia atitudinii şi frămîntărilor cercurilor Palatului. Partidul a sesizat că atragerea regelui (capul oştirii) alături de forţele patriotice oferea garanţia că armata va sprijini unitar acţiunea insurecţională preconizată de comunişti.

Sarcina de a lua legătura cu Palatul regal a fost încredinţată lui Lucreţiu Pătrăşcanu. Referindu-se la modul cum s-au stabilit primele contacte, Gheorghe Ionescu Bălăceanu, fostul şef al cancelariei mareşalului Curţii regale, relata: „Într-o dimineaţă, către sfîrşitul lunii august 1943, generalul Octav Ulea, care era maestru de ceremonii al Curţii regale, mă cheamă la el şi-mi spune că mă roagă să comunic mareşalului Curţii, Ioan Mocsonyi-Stîrcea, o chestiune de mare interes pentru ţară. Despre ce era vorba: vărul său, Lucreţiu Pătrăşcanu, membru al conducerii partidului comunist, care activa în ilegalitate, primise sarcină din partea partidului să ia legătura cu Palatul pentru a comunica regelui Mihai probleme extrem de importante legate de existenţa şi salvarea poporului român.

În aceeaşi dimineaţă am raportat lui Stîrcea întreaga convorbire, iar acesta i-a comunicat regelui. Din însărcinarea lui Mihai am fost trimis să iau imediat legătura cu delegatul partidului comunist, Lucreţiu Pătrăşcanu, şi să organizez o întrevedere în seara aceleiaşi zile între el şi Stîrcea, ca reprezentant al regelui. Întîlnirea a avut loc în strictă conspirativitate într-un apartament din Calea Moşilor 103[3] şi s-a prelungit de la ora 21.30 pînă spre miezul nopţii. În seara următoare a avut loc o nouă întrevedere, la care au luat parte Lucreţiu Pătrăşcanu, Stîrcea, precum şi şeful casei militare a regelui, generalul Constantin Sănătescu"[4].

O bună perioadă de timp, aceste legături au constat în cunoaşterea reciprocă a poziţiilor faţă de diferite probleme politice şi militare, faţă de soarta ţării.

Într-un articol publicat de Ioan Massoff în decembrie 1944 pe baza unor relatări ale lui Lucreţiu Pătrăşcanu, se fac următoarele precizări în acest sens: „Prima întrevedere a avut de scop clarificarea politică a poziţiei partidului comunist faţă de monarhie. Dl. Pătrăşcanu a asigurat că deşi principial partidul comunist păstrează o atitudine republicană, socoteşte însă problema: monarhie sau republică o chestiune neactuală, iar în cazul

[1] **Drapelul, nr. 158, din 3 iulie 1945.**
[2] **În legătură cu raporturile dintre I. Antonescu şi rege, vezi Magazin istoric, nr. 6/1969.**
[3] **Vezi Magazin istoric, nr. 6 şi 7-8/1969.**
[4] **A.I.S.I.S.P., fondul nr. 9, dosarul nr. 40.**

în care regele va acționa pentru scoaterea României din războiul lui Hitler, partidul comunist, prin Comitetul său Central, înțelege să-l sprijine cu toată vigoarea[1]". În primăvara și vara anului 1944 întîlnirile și discuțiile între reprezentanții partidului comunist și ai Palatului regal au devenit tot mai frecvente, ajungîndu-se, spre mijlocul lunii iunie 1944, la acceptarea, de către regele Mihai, a planului propus de P.C.R. care prevedea răsturnarea prin forță a dictaturii antonesciene[2].

P.N.Ț. și P.N.L. pentru și contra

Concomitent, au continuat tratativele și cu conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. În fața îndelungatelor tergiversări și subterfugii la care recurgea Iuliu Maniu, la 24 aprilie 1944 C.C. al P.C.R. a adresat o nouă scrisoare conducerii P.N.Ț. în care i se cerea să-și precizeze poziția față de propunerea privind crearea Frontului Național Antihitlerist. „Vă rugăm ca în termen de trei zile să ne răspundeți, fie în scris, fie verbal, prin mijlocirea delegatului nostru — care a stabilit cu dv. contact permanent — dacă DA sau NU conducerea P.N.Ț. este gata să adere la realizarea Frontului Național Patriotic al tuturor forțelor antihitleriste, trimițînd unul sau doi delegați la comitetul lui de conducere [...]. Dacă P.N.Ț., prin conducerea lui, va respinge într-o formă sau alta această propunere, C.C. al P.C.R. înțelege să-și reia întreaga libertate de acțiune. El va face răspunzători în fața poporului pe toți cei care sabotează unirea forțelor antihitleriste în împrejurările de față..."[3].

În condițiile cînd starea de spirit antifascistă a maselor se manifesta cu tot mai multă vigoare, cînd Frontul Unic Muncitoresc era înfăptuit, cînd prin constituirea Frontului Patriotic Antihitlerist și a Coaliției național-democratice se realizase deja coalizarea unora dintre forțele politice antihitleriste, iar tratativele dintre P.C.R. și cercurile Palatului regal avansau spre încheierea unei înțelegeri, cînd chiar în sînul P.N.Ț. și P.N.L. se producea un proces de diferențiere, unele cadre orientîndu-se în sensul ieșirii grabnice din războiul împotriva Națiunilor Unite, liderii celor două partide burgheze au hotărît, pentru a nu rămîne în afara evenimentelor, să dea curs propunerilor comuniștilor. Schimbarea atitudinii lor privind făurirea unei largi coaliții de forțe antihitleriste a fost, însă, determinată, în mare măsură, de evoluția evenimentelor internaționale: succesele hotărîtoare ale coaliției antinaziste, atît în Apus, cît mai ales în Răsărit, intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României și precizările făcute de guvernul sovietic, cu acordul Angliei și S.U.A., privind încheierea unui armistițiu, condițiile ferme exprimate de reprezentanții Națiunilor Unite față de delegații trimiși de Maniu la Cairo cu scopul de a le obține ajutorul pentru a scoate România din război, toate acestea au silit conducerile celor două partide politice să acționeze pentru a nu rămîne izolate cu totul de marea majoritate a rezistenței antifasciste ale cărei forțe politice se coalizaseră în jurul P.C.R.

La sfîrșitul lui aprilie și începutul lui mai 1944 a fost constituit un organism comun, format din reprezentanți ai P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. S-a creat un comitet central de acțiune în care cele patru partide erau reprezentate prin Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Titel-Petrescu, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu. Totodată, a fost alcătuit un birou, ca organ de acțiune al Comitetului, din care făceau parte Petre Constantinescu-Iași și Vasile Bîgu (P.C.R.), Ștefan Voitec și Iosif Jumanca (P.S.D.), Ghiță Pop și Nicolae Hudiță (P.N.Ț.), Bebe Brătianu și Gh. Zamfirescu (P.N.L.). După mai multe discuții, reprezentanții celor patru partide în Comitet au hotărît ca denumirea coaliției să fie: Blocul Național-Democratic. Documentul oficial de constituire a Blocului Național-Democratic îl reprezintă **Declarația** datată 20 iunie 1944, care prevedea:

1. Încheierea fără întîrziere, în baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii), căutînd a obține condițiile posibile cele mai bune.

2. Ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei de Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3. În acest scop: înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării dreptului și libertăților civice tuturor cetățenilor țării.

4. Menținerea unei ordini democratice și realizarea păcii conform cu interesele statului și poporului român[4].

Prevederile **Declarației B.N.D.,** ca și ale procesului-verbal de constituire a Coaliției național-democratice reprezentau, de fapt, o sinteză a principalelor obiective de luptă propuse de Partidul Comunist Român în **Platforma din 6 septembrie 1941,** care au fost menținute cu consecvență în documentele elaborate ulterior de partid. Faptul că partidele burgheze fuseseră nevoite să-și însușească, pînă la urmă, obiectivele de luptă propuse cu ani în urmă de comuniști, ilustrează, deosebit de semnificativ, justețea orientării politice a P.C.R., capacitatea conducerii sale de a descifra sensul major al evoluției evenimentelor istorice.

Opoziția P.N.Ț. și P.N.L. față de intrarea în B.N.D. a partidelor și organizațiilor cu care P.C.R. colabora în cadrul Frontului Patriotic Antihitlerist și în Coaliția național-democratică, a făcut ca noul organism politic creat la 20 iunie 1944 să nu cuprindă **de jure** totalitatea forțelor antihitleriste din țară. P.C.R. a continuat însă colaborarea cu partidele și organizațiile naționale, patriotice rămase în

---

[1] **Jurnalul de dimineață,** nr. 38, din 25 decembrie 1944.
[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 8/1974.
[3] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa 33/1944.
[4] **România liberă,** din 10 august 1944.

afara Blocului Naţional-Democratic. Fiind prezent în toate înţelegerile făurite din iniţiativa şi la insistenţele sale şi avînd rolul de avangardă, de dinamizator al tuturor forţelor care acţionau pentru eliberarea ţării de sub dominaţia fascistă, P.C.R. a jucat rolul de liant între toate forţele politice democratice, patriotice, naţionale.

Relaţiile dintre elementele politice componente ale Blocului Naţional-Democratic n-au fost deloc simple şi nici lipsite de divergenţe. La şedinţele ţinute de reprezentanţii partidelor din cadrul B.N.D. şi cei ai cercurilor Palatului în perioada 20 iunie-23 August 1944, în timp ce delegaţii comunişti cereau urgentarea pregătirilor în vederea răsturnării regimului antonescian, cei ai P.N.Ţ. şi P.N.L. căutau să le întîrzie cît mai mult, în speranţa că mareşalul Antonescu se va hotărî pînă la urmă să încheie chiar el armistiţiul cu Naţiunile Unite. De altfel, Serviciul Secret de Informaţii arăta, într-o notă înaintată lui Antonescu la 26 iunie 1944, că „nodul gordian" al înţelegerii dintre partidul comunist şi cele două partide burgheze îl constituia faptul că în timp ce comuniştii urmăreau „crearea frontului democratic" ca o organizaţie de luptă imediată şi eficace „împotriva conducerii şi politicii actuale de război a României", naţional-ţărăniştii şi liberalii „privesc crearea frontului democrat" numai ca pe un moment pregătitor în vederea adoptării „unei formule de guvernare în momentul cînd situaţia internă se va schimba fundamental sub presiunea evenimentelor militare"[1].

Comuniştii în mijlocul armatei

Conştient că eliberarea patriei nu se putea realiza decît prin ridicarea la luptă a întregului popor român, a tuturor celor care erau capabili să dea o ripostă în forţă regimului antonescian şi alianţei cu Germania hitleristă, P.C.R. a acordat o atenţie deosebită armatei, pentru atragerea ei de partea forţelor patriotice. P.C.R. a desfăşurat o susţinută activitate în rîndurile armatei[2], atît pentru atragerea cadrelor de comandă (ofiţeri superiori şi generali), cît şi a ostaşilor de rînd la lupta cu arma în mînă pentru alungarea hitleriştilor din ţară[3]. Astfel, într-un document din august 1943, conducerea partidului preciza: „Trebuie să căutăm să ne legăm cu cercurile militare şi să le convingem că singura salvare pentru ţară este de a ieşi imediat din război, fiindcă continuarea războiului alături de Hitler, sub orice formă, duce la ruinarea şi distrugerea ţării, a armatei şi la jertfe inutile de sute de mii de oameni. Trebuie să căutăm drumul la toate persoanele care au fost scoase [de Antonescu — **n.a.**] din armată [...]. Asta [în] chestia de vîrfuri, care au cuvînt hotărîtor în evenimentele ce vin. Însă trebuie pus şi jos, ca sarcină, munca patriotică de agitaţie şi de organizare în armată, folosind şi formele concrete ale subminării maşinii de război"[4].

În septembrie 1943, dezbătînd din nou problema muncii în rîndul militarilor, conducerea P.C.R. sublinia că „cea mai mare atenţie trebuie dată în primul rînd armatei, fără care nu putem face nimic..."[5]. În martie 1944, P.C.R. adresa un apel comandanţilor de mari unităţi, generalilor, ofiţerilor, tuturor soldaţilor armatei române în care arăta: „Interesul suprem naţional cere ca România, fără nici o întîrziere, să rupă alianţa cu Hitler şi să întoarcă armele împotriva nemţilor, duşmanii comuni ai Naţiunilor Unite şi ai României. Numai astfel salvăm viitorul ţării, al poporului, al armatei [...] Armata e chemată să joace un rol de frunte. Antonescu trebuie doborît. Pentru aceasta, armata trebuie să se unească cu toţi patrioţii. Nici o clipă nu e de pierdut. E momentul acţiunii. Armata şi comandanţii ei poartă o mare răspundere. Ei trebuie să-şi îndeplinească imediat datoria patriotică. Poporul nu va uita niciodată pe cei ce au fost alături de el în ceasul decisiv"[6].

Atragerea generalilor şi ofiţerilor superiori alături de forţele patriotice a fost facilitată de înţelegerea dintre partidul comunist şi regele Mihai, comandantul suprem al armatei. Un rol însemnat în acest sens l-a avut generalul C. Sănătescu, care, în calitate de şef al Casei militare a regelui, a putut contacta un număr important de comandanţi de mari unităţi, atît din interior, cît şi de pe front.

Printr-o activitate îndelungată şi asiduă, P.C.R. a reuşit să coalizeze în jurul său toate forţele patriotice ale ţării. Punîndu-i în faţă un program lucid de acţiune, comuniştii au transformat această coaliţie de forţe în factorul hotărîtor al victoriei din august 1944. Spre deosebire de soluţiile preconizate de alte forţe politice, caracterizate prin oscilări şi o abordare unilaterală, programul propus de P.C.R. viza ansamblul problemelor naţionale, avînd la bază o viziune realistă şi de perspectivă ce izvora din cunoaşterea şi aprecierea temeinică a situaţiei interne şi internaţionale.

La jumătatea lunii august 1944, toate pregătirile în vederea declanşării insurecţiei erau încheiate. Se aştepta doar momentul favorabil pentru a se trece la acţiune. Desfăşurarea evenimentelor[7] a adus nu numai o încununare a uriaşului efort al comuniştilor, dar şi o confirmare magistrală a justeţei liniei politice a P.C.R.

---

[1] Arhiva M.A.I., fond Prefectura Poliţiei Capitalei, Direcţia Poliţiei de Siguranţă, dosarul nr. 9 300 A., rol. 27.

[2] Vezi pe larg această problemă în general-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceauşescu, colonel dr. Vasile Mocanu: **Activitatea Partidului Comunist Român în armată. 1921-1944.** Bucureşti, 1974.

[3] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1967 şi 8/1974.

[4] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, mapa 81.

[5] **Loc. cit.,** fondul nr. 1, mapa 89.

[6] **România liberă,** nr. 3, din 22 martie 1944.

[7] Pentru desfăşurarea insurecţiei, vezi **Magazin istoric,** nr. 7-8/1969 şi nr. 8/1974.

Noi relatări despre 23 AUGUST 1944 în paginile presei mondiale

L'OSSERVATORE ROMANO:

„Trupele române au eliberat Capitala"

CRISTIAN POPIȘTEANU

Acel eveniment epocal al istoriei noastre de acum 32 ani, precum și impactul său favorabil în dezvoltarea ulterioară a ofensivelor coaliției antihitleriste din cel de-al II-lea război mondial și-au găsit o bogată reflectare în presa internațională a vremii. Amplu investigată de istoriografia românească, inclusiv în coloanele revistei noastre[1], această sursă documentară dă la iveală noi și noi comentarii de prim ordin.

Pe lîngă extrasele din presa elveţiană şi turcă pe care le publicăm în acest număr pentru prima oară, iată şi rezultatul unui studiu făcut la sfîrşitul anului trecut în arhiva cotidianului **L'Osservatore Romano[2].**

Între 25 august-25 septembrie 1944, ziarul catolic a publicat 20 informaţii, comentarii, articole despre evoluţia României după 23 August 1944, privită, desigur, din punctul de vedere al Vaticanului. Vineri 25 august, **L'Osservatore Romano,** consacra principala sa rubrică, **Perspective,** din prima pagină trecerii României în coaliţia Naţiunilor Unite, subliniind că „această continuare a luptei comune alături de Aliaţi pune capăt pe neaşteptate situaţiei în care s-a aflat România după pierderile teritoriale pe care le-a suferit în 1940 şi care şi-a găsit corespondentul intern în şocul dictaturii lui Antonescu". După ce face o trecere în revistă a poziţiei României după primul război mondial, menţionînd că „ţara a sprijinit în cadrul organismelor internaţionale politica Franţei şi Angliei, ceea ce corespundea propriilor interese" şi „a fost un membru important al Înţelegerii Balcanice şi al Micii Înţelegeri", cotidianul catolic se ocupă de dramaticele evenimente ale venirii la putere a Gărzii de fier şi a lui Antonescu, ca şi de starea de izolare internaţională prin care România a căzut sub dominaţia puterilor Axei, şi în primul rînd a Germaniei hitleriste. Reamintind situaţia impusă ţării noastre prin „arbitrajul" puterilor fasciste de la Viena[3], din 30 august 1940, **L'Osservatore Romano** conchidea: „Cum e uşor de înţeles, o atare sentinţă nu a fost bine primită în România, unde chiar un comunicat oficial anunţa că tratativele de la Viena s-au desfăşurat în condiţii ce au obligat România să aleagă «între menţinerea existenţei sale politice şi eventualitatea de a dispare»".

Referindu-se în continuare la ştirile încă insuficiente despre evenimentele petrecute în ultimele zile la Bucureşti, ziarul scria: „În ultima vreme, multe voci şi multe supoziţii afirmaseră că România doreşte să iasă din război". Acelaşi articol se ocupă de „mesajul pe care regele Mihai l-a adresat poporului său", subliniind că „e interesant de reţinut ideea că România nu recunoaşte arbitrajul de la Viena, şi că, sprijinită de Naţiunile Aliate, va trece peste frontierele care i-au fost impuse.

De fapt una dintre prevederile acordului de armistiţiu stabileşte nu numai că România va suspenda imediat orice ostilităţi cu Rusia, Anglia şi Statele Unite, dar că a hotărît, de asemenea, să devină aliata Naţiunilor Unite".

„Prin urmare, remarca **L'Osservatore Romano,** războiul nu a luat sfîrşit în România, dar şi-a aflat un nou obiectiv pe care prezenţa trupelor germane pe chiar teritoriul naţional îl face iminent".

Tot la 25 august, oficiosul Vaticanului anunţa într-o ştire amplă formarea noului guvern şi „mobilizarea tuturor forţelor naţiunii pentru a lupta alături de armatele aliate".

În ziua de 26 august la rubrica **Noutăţi internaţionale,** patru lungi relatări aveau ca subiect România. Erau reproduse largi pasaje din proclamaţia regală în care se afirma hotărîrea poporului român de a-şi lua soarta în propriile mîini, de a-şi apăra independenţa naţională şi de a lupta alături de

---

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7-8/1968 şi nr. 8/1974.

[2] Organul oficial de presă al Vaticanului, fondat acum 115 ani — **n.a.**

[3] Vezi în acest sens **Magazin istoric,** nr. 8/1975.

Aliați pentru eliberarea întregului teritoriu al Transilvaniei. În aceeași relatare se spunea: „Potrivit telegramei agenției Reuter, germanii vor opune rezistență armatei române și ciocniri ar fi fost deja semnalate în diferite puncte din țară".

Ziarul de la Roma reproducea de asemenea comunicatul agenției de presă oficiale germane D.N.B. care, anunțînd întreruperea oricăror comunicații între Berlin și București, făcea un apel disperat la organizarea unei lovituri de stat contra „noului guvern, în realitate condus de comuniști".

Erau publicate telegrame de presă despre pozițiile oficiale ale U.R.S.S., Angliei și Statelor Unite ale Americii care își exprimau satisfacția în urma cotiturii radicale intervenită în România.

În același ziar erau citate declarația secretarului de Stat al S.U.A., Cordell Hull, făcută la o conferință de presă în care se spunea: „România poate de acum înainte să-și aducă contribuția sa la cauza Aliaților", precum și comunicatul Comisariatului Afacerilor Externe al U.R.S.S., care reafirma că „guvernul sovietic nu are nici o pretenție teritorială asupra României și nu intenționează să intervină în ordinea socială existentă în țară. Redobîndirea independenței de către România este considerată esențială de guvernul sovietic".

La 27 august, în comunicatul **Situația diferitelor fronturi,** se anunța „bombardarea orașului București de către avioanele germane" și se releva o știre oficială din surse sovietice despre pierderile germane pe frontul românesc: 205 400 morți, răniți, dispăruți, după 5 zile de lupte (știrea se referea la dezvoltarea ofensivei sovietice începută la 20 august în sectorul Iași-Chișinău de Frunturile II și III ucrainene și care a avansat cu maximă rapiditate, în convergență cu acțiunea insurecțională declanșată la 23 august).

Într-o relatare din aceeași zi, sub titlul **România declară război Germaniei,** ziarul își informa cititorii că mari manifestații ale populației care a salutat această hotărîre a guvernului au avut loc în principalele orașe ale țării.

Apoi **L'Osservatore Romano** scria, citînd surse britanice, că „trupele române au eliberat Capitala de toate forțele străine", și că „armata română a pătruns în Transilvania pentru a alunga trupele ungare".

În zilele și săptămînile următoare, organul de presă al Vaticanului s-a referit la tratativele și convenția de armistițiu de la Moscova și la desfășurarea operațiilor militare româno-sovietice împotriva ocupanților hitleriști și horthyști. La 19 septembrie 1944, **L'Osservatore Romano** transmitea o știre din București despre declarația ministrului de Externe român privind „dorința profundă a României de a trăi în cele mai bune raporturi cu poporul rus, de a nu mai permite ca relațiile cu Uniunea Sovietică să fie tulburate și de a realiza o reală colaborare cu Anglia, S.U.A., Franța și celelalte națiuni unite în opera de reconstruire a lumii".

ELVEȚIA:

„Una din datele cruciale"

Neutră în toată perioada desfășurării celui de-al doilea război mondial, Elveția nu a rămas, însă, străină de multitudinea de evenimente ce se petreceau pe aproape întregul glob. Cu toate că, din rațiuni de securitate a statului, Consiliul federal și autoritățile militare au instituit un control asupra știrilor publicate, momentele cele mai importante legate de mersul războiului au fost cunoscute de opinia publică. Era firesc ca memorabilul eveniment al insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste desfășurată în România în august 1944 să-și găsească o amplă reflectare și în presa elvețiană a timpului.

Reproducem, în cele ce urmează, pentru întîia oară în România, **cîteva extrase din articolele publicate atunci, despre istoricele evenimente petrecute în țara noastră. Din multitudinea de publicații elveține[1] am consultat numai ziarele cu cele mai mari tiraje, exprimînd diferite tendințe politice din „țara cantoanelor".**

Dalia POPESCU

Joi, 24 august 1944

După părerile de aici, [New York — **n.r.**] întreaga politică germană în Balcani a devenit de nesusținut. Cu toate că oficial, din partea Aliaților nu s-au dat încă lămuriri, desfășurarea evenimentelor din ultimele zile arată cît de mult va influența pasul României. De pe acum se poate spune că armata germană din Balcani va fi pierdută cînd România, cu puterea sa de luptă se va întoarce împotriva Germaniei [...] Faptul că Radio București și-a continuat emisiunea fără întrerupere, arată că guvernul român are cel puțin pentru moment, situația în mînă.

(**Basler Nachrichten,** corespondență din New York)

La București [...] România a răsturnat regimul supus germanilor, a încheiat un armistițiu cu Aliații și, așa cum a proclamat tînărul rege Mihai, a început colaborarea cu Națiunile Unite.

(**Basler Nachrichten,** ediția de dimineață)

Forțele militare române rămîn mobilizate. Ar fi avut loc lupte între ele și germani. Anunțul încheierii armistițiului cu U.R.S.S. a provocat manifestații populare. Clădirea Legației Reichului e supravegheată de cordoane

[1] În Europa, Elveția deține recordul numărului de ziare pe cap de locuitor — **n.r.**

de trupe. Se pare că mareșalul Antonescu și membrii guvernului său, ca și mai multe oficialități române, ar fi arestați. Radio București este în mîinile noului guvern. Postul german de bruiaj artificial a început să bruieze transmisia Bucureștiului imediat după proclamația regelui Mihai [...] Se precizează, din sursă sigură, că forțele române armate au primit ordinul să înceteze focul contra Sovietelor [...] România a oferit tot sprijinul său Națiunilor Unite. În Basarabia, coloanele ruse avansaseră fără să întîmpine rezistență. Lupte între germani și români ar fi în curs în portul Constanța, iar la frontiera ungară[1] ar avea loc, de asemenea, ciocniri de trupe.

În sud-estul Europei, gestul României a fost pentru Germania o lovitură poate mai dură decît a fost în urmă cu un an cea a Italiei. De ieri, s-a declarat război între foștii aliați și cea mai mare confuzie pare să domnească de partea germană. Se pare că trupele române ar fi alungat pe nemți din București și 12 divizii ale Wehrmachtului ar fi încercuite de ruși între Nistru și Prut.

(La Suisse)

România, care a încheiat armistițiul, merge mai departe, transformînd într-un fapt îndeplinit dorința de a scăpa din încercuirea germană. Hotărîrea României demonstrează că Europa dependentă de Germania s-a transformat într-o regiune vulcanică.

(National Zeitung)

Ieșirea României din război este o nouă breșă deschisă în lagărul Reichului. Este poate semnalul pe care îl așteaptă Finlanda obosită și Bulgaria încă ezitantă. Germania a pierdut astăzi petrolul de la Ploiești și mîine va pierde hegemonia în Balcani.

(Gazette de Lausanne)

Vineri, 25 august 1944

România a preferat să nu mai riște noi pierderi de prestigiu și, cum se spune la Londra, „ea și-a luat soarta în propriile-i mîini". Armata sa va lupta contra celui de-al treilea Reich și a aliaților săi [...] Impresia pe care a făcut-o această decizie rapidă asupra opiniei publice londoneze este enormă. Din punct de vedere politic, gestul României lasă să se vadă prăbușirea sistemului hitlerist al alianțelor în Balcani. Din punct de vedere militar, flancul sudic al Frontului german de Est s-a prăbușit pînă la Marea Neagră și se află suspendat în gol.

(**Gazette de Lausanne,** corespondență din Londra)

Pasul României a fost cu totul neașteptat, astfel încît [...] fiecare flanc german și-a pierdut apărarea [...] O retragere va folosi puțin germanilor, deoarece ei au puține mijloace de transport, într-o țară care este plină de ură și dușmănie față de aliații anteriori. Toate rapoartele de front vorbesc despre ciocnirile grele dintre trupele române și germane.

(Neue Züricher Zeitung)

---

[1] Se referă la frontiera impusă României prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940 — n.r.

Încă de la începutul lui iunie, reprezentanții celor 4 mari partide de opoziție și anume, Maniu, pentru țărăniști, Brătianu, pentru liberali, Petrescu, pentru socialiști și Pătrășcanu, pentru comuniști au semnat o înțelegere în care au promis să se sprijine între ei, pentru a îndepărta regimul autoritar, a instaura un regim democratic și a obține pacea cu Aliații.

(Der Bund)

Pentru Aliați, ceea ce contează în prezent este de a exploata la maximum beneficiul considerabil pe care îl oferă din punct de vedere militar ieșirea din război a României. Nu încape nici o îndoială că prăbușindu-se în Balcani acest prim pilon al „ordinii" germane, se dărîmă întregul dispozitiv strategic al Reichului în această peninsulă. Fără ajutorul român, germanii nu vor mai putea menține nici Grecia, nici Iugoslavia.

(Feuille d'avis de Neuchâtel)

Poporul român, care a trebuit să suporte sacrificii grele pentru o cauză care nu corespundea deloc aspirațiilor sale, aștepta cu nerăbdare momentul în care putea să-și regăsească calea politicii sale tradiționale [...] Alături de tehnicieni, în cea mai mare parte militari, reprezentanții celor 4 partide — țărănist, liberal, socialist și comunist — respectiv d-nii Maniu, Brătianu, Petrescu și Pătrășcanu, dau guvernului un caracter de uniune națională.

(Journal de Genève)

Azi dimineață, aspectul Bucureștiului era calm. Ieri au avut loc manifestații de bucurie, dar azi dimineață, începînd de la ora 8, orașul, aflat în stare de asediu, este parcurs neîncetat de patrule militare, deoarece există teama unei reacții a trupelor germane care ieri seara erau încă în împrejurimile Capitalei [...] lîngă aeroporturile Băneasa, Florești și Pipera, precum și în regiunea petroliferă Ploiești [...] Se crede că ele sînt în mare parte dezarmate, deoarece aceste regiuni au fost încercuite de trupele române, alertate de două zile.

(Tribune de Genève)

Neașteptat, ca un fulger din senin, în orele tîrzii din seara zilei de miercuri a venit de la București vestea care comunica lumii schimbarea politicii românești, o schimbare care leagă România de Națiunile Unite și o transformă în dușmanul celui de-al treilea Reich. Această veste a sosit pe neașteptate, dar nu a uimit, cel puțin pe aceia care cunosc situația din această parte a Europei.

(St. Galler Tagblatt)

Simbătă, 26 august 1944

Radio București anunță că la aflarea veștii despre ruperea relațiilor dintre România și Reich, manifestații de entuziasm s-au desfășurat în Capitală.

(Tribune de Genève)

Duminică, 27 august 1944

Germanii se bat contra forţelor armate române ca şi împotriva unei întregi naţiuni ostile care va împiedica probabil toate comunicaţiile lor cu frontul şi cu Grecia, şi care, în orice caz, va face tot posibilul pentru a împiedica luarea petrolului, a produselor agricole şi a altor bunuri [...] În cursul nopţii de 24 spre 25 august, trupele române s-au separat de vechii aliaţi de arme, au trecut Siretul pentru a constitui un baraj de artilerie care să împiedice orice retragere a germanilor spre vest. Comandamentul român semnalează înaintarea a 4 divizii române spre est, cu misiunea de a împiedica diviziile germane în eventualitatea că ar reuşi să scape din încercuirea dintre Bucureşti şi Ploieşti.

(Journal de Genève)

Ieşirea din război a României este marele eveniment al săptămînii [...] Noul guvern român numără un comunist în rîndurile sale.

(Voix ouvrière)

România este prima care a avut curajul să rupă direct legăturile cu puternicul protector german [...] La drept vorbind, decizia nu are nimic surprinzător. De mult timp se ştie că românii vor folosi prima ocazie favorabilă pentru a se ridica contra germanilor. Guvernul dictatorial al mareşalului Antonescu, instaurat în epoca în care Hitler impunea voinţa sa în cea mai mare parte a continentului european, nu s-a bucurat niciodată în ţara sa de popularitate.

(Tribune de Lausanne)

Luni, 28 august 1944

Hitleriştii au trecut Bucureştiul prin foc şi au aruncat bombe asupra oraşului. Guvernul Antonescu a fost arestat şi internat în Palatul regal[1]. În afară de aceştia au fost arestaţi şeful Misiunii militare germane la Bucureşti, generalul Hansen, şi membrii anturajului său. Trupele române au ocupat trecătorile Carpaţilor.

(Basler Nachrichten)

Dezordinea armatei germane în România se accentuează. Garnizoanele germane, încercuite de un foc concentric de artilerie, suferă pierderi foarte mari. Nu mai există front continuu în România. Înaintarea rusească în direcţia sud-vest se desfăşoară de la Focşani la Galaţi cu o astfel de viteză încît corespondenţilor de front le este dificil să le urmărească. Buzăul este deja încercuit la nord. Prin radio, avangardele blindate semnalează: „noi sîntem aproape de Ploieşti; ne apropiem de oraş şi cavaleria română ne deschide drumul".

(Tribune de Genève)

Săptămîna care a trecut va fi una din cele mai memorabile ale giganticei încăierări; 23 august va rămîne una din datele cruciale, simultan la vest şi la est. Fortăreaţa germană — nu mai trebuie să vorbim de fortăreaţa Europei — a primit două lovituri care se vor dovedi mortale: opera de eliberare franceză şi decizia României de a disocia destinul său de cel al Reichului. La vest, Franţa — acest gaj foarte reprezentativ al victoriilor germane — alungă năvălitorul cu ajutorul Aliaţilor. La est, petrolul — acest nerv al războiului modern — este răpit armatelor hitleriste. Parafrazîndu-l pe Goethe am putea spune ca poetul german: în această a 259-a săptămînă de război a început o nouă epocă în istoria lumii[2]. În orice caz, războiul s-a schimbat.

(L'Impartial)

Marţi, 29 august 1944

Membrii Statului major român care coordonează operaţiile trupelor sale cu înaintarea unităţilor sovietice în direcţia Capitalei, declară: Bucureştiul, Valahia, Dobrogea şi Oltenia, unde au fost cantonate puternice grupări germane, sînt în prezent complet sub controlul românilor.

(Tribune de Genève)

De la capitularea Italiei, în septembrie 1943, Germania nu a mai suferit o lovitură atît de dură pe plan politic şi militar [...] Ieşirea României din război face Pactul tripartit fără obiect de acum încolo [...] România, piesă importantă în dispozitivul german, care acoperea Balcanii, a deschis o breşă mortală în sistemul de apărare al „Fortăreţei Europei".

(Journal de Genève)

Miercuri, 30 august 1944

O întreagă divizie germană, dintre cele mai bune, a fost încercuită de trupele române în regiunea Ploieşti. În timp ce românii strîng încercuirea germanilor care se cramponează de terenurile petrolifere, ruşii pătrund de-a lungul şoselei principale şi a căii ferate pentru a stabili joncţiunea lor cu forţele române. În cîmpie, trupele ruse continuă să se apropie de Ploieşti şi Bucureşti fără a întîlni multă opoziţie.

(La Suisse)

---

[1] În realitate, în noaptea de 23/24 august, demnitarii arestaţi au fost preluaţi de o formaţiune de luptă patriotică şi duşi în casa conspirativă a P.C.R. din Vatra luminoasă — **n.r.**

[2] Cuvinte rostite de celebrul scriitor după bătălia de la Valmy, din septembrie 1792, cînd armata revoluţionară franceză a oprit înaintarea trupelor prusiano-austriace: „De aici, şi de astăzi, începe o epocă nouă în istoria lumii".

TURCIA:

„Prin acțiunea României — sfîrșitul războiului va fi înlesnit și grăbit"

Prof. dr. TÜRKKAJA ATAÖV
Facultatea de științe politice,
Universitatea din Ankara

Între Turcia și România au existat strînse raporturi de prietenie în perioada dintre cele două războaie mondiale. În octombrie 1933, între țările noastre a fost încheiat un Tratat de prietenie veșnică, neagresiune, arbitraj și conciliațiune, în care se statua că legăturile de prietenie dintre cele două țări vor fi „perpetui". Inițiatorul acestui tratat, ministrul român al Afacerilor Externe, Nicolae Titulescu s-a bucurat de mult respect din partea cercurilor politice din Turcia.

Istoricul eveniment care a avut loc la 23 August 1944 în România a fost întîmpinat cu bucurie și simpatie în țara noastră. În acele zile, în întreaga presă turcă au apărut, sub titluri mari și pe primele pagini, știri despre formarea unui nou guvern român, despre luptele împotriva trupelor hitleriste și sprijinirea cauzei Aliaților: „Românii de partea Națiunilor Unite"; „Românii au ocupat trecătorile Carpaților"; „Numărul prizonierilor germani luați de români atinge cifra de 50 000"; „Românii au blocat zona petrolului de la Ploiești"; „Teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră e curățat de trupele germane".

O largă reflectare și-au găsit evenimentele de la 23 August 1944 într-un comentariu apărut în numărul din 25 august 1944, al ziarului **Aksam,** sub semnătura lui Necmettin Sadak, mai tîrziu ministru al Afacerilor Externe. După ce sublinia că 23 August reprezintă o dată care va ocupa un loc de frunte în istoria ultimei faze a războiului, autorul făcea remarca: „[Pentru germani] **pierderea României va constitui un început al pierderii Balcanilor, va provoca prăbușirea grabnică a Bulgariei și a Ungariei** [...]. **Retragerea României din război** [...] **e un eveniment deosebit de fericit. Iată de ce, opinia publică din Turcia resimte o deosebită satisfacție".**

Evenimentele din acea zi istorică au fost comentate pe larg și în ziarul **Vatan.** În numărul din 25 august 1944, publicația amintită a reprodus, într-un articol despre România, un fragment dintr-o emisiune a postului de radio București, care avea următorul conținut: **„...Muncitori, luptați pentru o Românie democrată. Jos cu hitleriștii. Trăiască prietenia sinceră cu Sovietele. Trăiască România independentă, democrată și liberă".** Într-un alt articol, apărut în același număr al ziarului, se aprecia că cel mai important eveniment în Balcani era cotitura din România, care aducea mari servicii cauzei Puterilor Aliate, reușind să asigure armatei roșii contactul cu frontul iugoslav și să facă imposibilă rămînerea germanilor în insulele din Marea Egee, în Grecia și în Albania. Ziarul respectiv a publicat și un articol al unei gazetare române, sosită în vizită în Turcia și în care se spunea, între altele: **„Pot să reînviu înaintea ochilor emoția simțită de națiunea română în noaptea istorică de 23 August** [...]. **În acea noapte, românii nu s-au mai despărțit de aparatele de radio** [...] **Simțeam hotărîrea și speranța de a trăi o viață nouă".**

În numărul din 25 august 1944 al ziarului **Ulus** a apărut un articol semnat de cunoscutul scriitor turc Falih Refke Atay, în care se sublinia că cei care au venit la putere în România după 23 August **„erau împotriva războiului** [hitlerist — **n.r.**] **încă din prima zi". „Mulți dintre luptătorii români pentru libertate** — se spunea în continuare în articolul menționat — **au fost uciși** [...] **de către Garda de fier. Nu încape nici o îndoială că România, aflată sub un regim de suveranitate națională, va deveni un reprezentant de nădejde al Aliaților și al păcii în Balcani".** Nadir Nadi, redactor șef al ziarului **Cumhurijet,** remarca și el în cuprinsul unui articol că România nu avusese nici o vină în pregătirea și izbucnirea acestui război. Într-un alt comentariu apărut în același ziar, în legătură cu efectele economice și militare ale actului de la 23 August, se menționa că Germania a pierdut trei milioane tone de petrol, pe care-l lua în fiecare an din România și că, în noile condiții ea va fi obligată să se retragă din Balcani, deschizînd Aliaților drumul spre Europa Centrală. Prin această ultimă acțiune a României, **„drumul spre sfîrșitul războiului va fi înlesnit și grăbit".** La rîndul său, ziarul **Vakit** din 25 august 1944, aprecia evenimentele din România ca pe **„o puternică lovitură dată Germaniei".**

Poporul român a urmărit, de asemenea, cu interes evenimentele care se petreceau în acea perioadă în Turcia. În **Buletinul Agenției Anatoliei** din 21 august, de exemplu, se sublinia că decizia Turciei de a întrerupe relațiile diplomatice și economice cu Germania, luată la 2 august 1944, a fost întîmpinată cu satisfacție de opinia publică din România.

Împrejurările istorice — mai cu seamă poziţia imperiilor străine de atunci, care nu vedeau deloc cu ochi buni formarea statelor naţionale — au dus la dispariţia statului unitar centralizat prin asasinarea mişelească a lui Mihai Viteazul. Dar ideea unirii ţărilor româneşti, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc implîntate în înseşi sîngele, în conştiinţa şi spiritul întregului nostru popor!

NICOLAE CEAUŞESCU

MIHAI VITEAZUL despre el însuși

În pribegia de la începutul anului 1601[1], Mihai a adresat căpeteniilor Ligii Creştine[2] **un memoriu în care şi-a povestit faptele de la dobîndirea domniei pînă la realizarea unirii şi apoi destrămarea ei, prin trădarea şi adversitatea celor care trebuiau să-l sprijine. Este, cum l-a definit N. Iorga, o adevărată** istorie a lui Mihai Viteazul scrisă de el însuşi. **Din memoriul care a ajuns la marele duce al Toscanei, desprindem cîteva fragmente[3], privitoare la momentele mai însemnate ale istoriei lui Mihai.**

Iată cum înfăţişează voievodul închegarea coaliţiei antiotomane a celor trei ţări române, în toamna anului 1594:

...Băgai eu de seamă că [turcii] poartă gînd rău, spre paguba şi nimicirea creştinilor; mă gîndii atunci [...] să mă alătur la creştinătate, în pofida lor. Pentru asta, mă rugai lui Dumnezeu să-mi dea o bună inspiraţie, ceea ce se şi întîmplă.

După ce a plecat Sinan paşa să ocupe Győrul [cetate din Ungaria] şi după ce l-a ocupat, sultanul îi porunci ca, împreună cu tătarii, să intre în Ardeal şi să-l ia şi să ierneze acolo. În acelaşi timp, trimisese poruncă la mine şi la Aron vodă [Tiranul, domnul Moldovei], astfel zicînd: „Mihaile vodă, ai să ştii că îţi poruncesc că trebuie să te orînduieşti cu toţi oamenii din ţara ta, laolaltă, cu mari şi mici, şi cu toţi turcii ce se află acum în ţara ta, şi că încă trebuii să dau poruncă sangeacilor din Vidin şi de Nicopol şi paşei de Silistra, şi lui Mihaloglu, care e capul akingiilor, cu toţi ceilalţi turci şi tătari care sînt în Dobrogea, că trebuie să se unească cu tine spre a merge împotriva Ardealului, şi că Aron din Moldova trebuie să intre şi el, din partea lui, ca să nimicească acea provincie, aşa încît să nu mai rămînă piatră pe piatră", căci sultanul voia s-o împoporeze cu alţi oameni.

Atunci chibzuii eu bine această întreprindere şi trimisei de sîrg cîţiva din boierii mei de seamă la Aron vodă, să-i spună că nu se poate să tragem sabia împotriva creştinilor, căci aceasta n-o vrea Dumnezeu, ci, ca creştini, ar fi mai bine să ne unim cu ei şi să apucăm armele împotriva duşmanului creştinătăţii. Totodată, dădui de ştire ardelenilor despre toate. Nu numai că n-am vrut să ascult poruncile turcului, ci prinsei armele împotriva lor, pusei să omoare pe toţi turcii care se găseau în Ţara Românească [13 noiembrie 1594] şi erau mulţi la număr, de n-a scăpat nici unul.

Campania din anul 1595 ocupă un loc central în memoriul lui Mihai. În cadrul ei, luptele de la Călugăreni[4] şi Tîrgovişte sînt descrise deosebit de viu:

...Fui încunoştiinţat că turcii se pregăteau în toate fortăreţele lor de la hotarele Dunării; atunci mi-am împărţit oamenii şi trimisei o parte din ei la Brăila, alta la Cervena, a treia la Turtucaia şi a patra la Nicopol, cu porunca ca oriunde vor atinge satele turcilor trebuie să le prade, să le ardă şi să-i ucidă; şi aşa făcură.

După ce Sinan paşa înţelese de aceste mari pagube şi ruine, dădu poruncă să se adune o oaste mare ca să vie cu ea asupra mea, în Ţara Românească. Ajungînd la Rusciuc, se apucă să facă un pod peste Dunăre, pe care să poată trece cu oamenii săi la Giurgiu şi să intre în Ţara Românească. După ce fu făcut podul, veni însuşi în Ţara Românească şi tăbărî la un sat zis Călugăreni. Atunci, după ce mi se aduse vestea, plecai inimos să-l întîlnesc cu acei puţini oameni ce-i aveam, şi, cînd ajunsei la Călugăreni, aflai că toţi sînt gata de luptă; deci, eu, chemînd numele lui Dumnezeu, mă încăierai cu ei într-o bătălie în aşa fel, că ţinu toată ziua, unde făcui mare pagubă turcilor, spre ruşinea lui Sinan paşa, căci în lupta aceea însuşi Sinan paşa se prăvăli de pe cal într-o mlaştină foarte întinsă, de unde cu mare greutate fu scos; aşa că în acea

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1972.
[2] Alcătuită în 1571 dintr-o serie de state europene, sub patronajul Papei; suveranul Sfîntului Imperiu era considerat comandantul ei de drept.
[3] Textul a fost selectat şi prezentat de Al. Matei.
[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1975.

bătălie au fost omoriți patru pași și șapte sangeaci și am cîștigat 15 tunuri și un steag verde al profetului lor, Mohamed, mult prețuit de dînșii și foarte respectat, pe care l-am trimis Măriei Sale Împăratului [Rudolf II] [...]. Și după ce Sinan a îndurat o așa batjocură de la noi, se mînie foarte; și așa se hotărî, să pornească cu toți ai săi asupra noastră; deci eu, văzînd că nu voi putea ține piept, venii la Tîrgoviște, și atunci Sinan pașa se duse la București, unde făcu o cetățuie de lemn. În același timp, îl încunoștiințai de toate pe Sigismund [Báthory], pe care-l rugai că trebuie să-mi vie într-ajutor. Într-aceea, fiindcă nu eram sigur nici la Tîrgoviște, mă retrăsei sub munți, la hotarele țării mele, iar Sinan

Legendarul domnilor ai Țării Românești așa cum și l-a imaginat pictorul M. Lapaty

veni după mine la Tîrgoviște, unde de asemenea ridică o cetățuie de pămînt, însă unde nu petrecu multă vreme, căci sosi și Sigismund cu oastea sa, împreună cu ajutorul trimis de Măria Sa Împăratul, de unde plecarăm apoi să dăm peste turci la Tîrgoviște, după cum a fost înștiințat Măria Sa de toate cele. Dar, deoarece Sinan plecase cu o zi înaintea noastră, ne oprirăm să batem cetatea Tîrgoviștei, pe care, cu mila lui Dumnezeu, în curînd o avurăm în mîinile noastre, în care erau o mie de turci, toți ostași buni, din care nici măcar unul nu a scăpat. Pe urmă, am plecat numaidecît la Giurgiu, iar despre ce am făcut după ce am ajuns acolo, nu se mai cuvine să mai povestesc, pentru că știu că toată lumea le-a aflat de la cei mulți care au fost de față, precum și tot ce am făcut pentru creștinătate. Acolo se făcu o mare pagubă și un mare omor turcilor, și fu cucerită și cetatea Giurgiului.

...Acuma, oricine va putea cunoaște cîtă pagubă am făcut dușmanului și cîtă slujbă creștinătății, înfrîngînd atîta țară, începînd de la hotarele Ardealului pînă unde se varsă Dunărea în Marea cea Mare, ostenindu-mă zi și noapte, fără să fi avut pace sau odihnă, nici în vreme de vară, nici de iarnă, necruțînd nici cheltuială, nici altele, nici primejdie de orice fel.

Multe pagini ale memoriului sînt consacrate făuririi celei dintîi uniri politice a românilor, ca și expunerii intrigilor care au culminat cu răscoala nobilimii maghiare din Transilvania, în septembrie 1600, care a fost începutul căderii lui Mihai. Iată ultimele evenimente:

Acuma, oricine poate vedea prin ce trădare [nobilii unguri] m-au rușinat și l-au păgubit pe Măria Sa Împăratul și pe toată creștinătatea. Atunci eu, văzînd că lucrurile mergeau spre un sfîrșit rău, mă retrăsei cu acea puțină călărime ce o aveam și mă dusei la Făgăraș și văzînd țara toată ridicată asupra mea, mă gîndii că ei o fac din porunca Măriei Sale Împăratului. [...] Pe urmă, au venit în Alba Iulia, unde pe toți italienii, grecii, românii și sîrbii, cu familiile lor, pînă la pruncii de țîță, pe toți îi trecură prin ascuțișul sabiei; și se duseră, de asemeni, și la spitale, și făcură același lucru; încă și în biserica mea, pe care o clădisem mai înainte[1], au intrat și au dezgropat oasele lui Aron vodă, care de atîta timp era înmormîntat, și ale altor boieri de-ai mei, și le-au azvîrlit, afară; așa neomenie n-au făcut nici păgînii! Cînd ajunsei, apoi, la Făgăraș, m-am întîlnit cu oamenii mei, care veneau din Moldova, care se strînseră în jurul meu ca să m-apuc cu ei împreună, să mă răzbun de rușinea ce mi s-a făcut, fiind gata a muri fiecare pentru mine. Îi îndemnai să se liniștească, fiindcă nu se cuvine ca noi să mergem împotriva domnului meu[2], și așa mă ridicai din Făgăraș și mă dusei sub munții Brașovului, de unde trimisei soli la George Basta, ca să aflu pricina celor întîmplate, iar Basta îmi trimise pe Sebastian Tököli și pe Miclăuș Vitéz, care cerură ca din nou să jur și să le dau pe fiul meu spre a-l trimite la Măria Sa, care îmi aduseră și scri-

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1975.

[2] În virtutea tratatelor încheiate cu Rudolf II, Mihai îl considera pe acesta suzeranul său.

sori de jurăminte, pe care le am încă astăzi la mine. Mai voiau ca eu să le trimit soția, cu toată familia și vistieria mea, ceea ce nu întîrziai să fac, și astfel îmi trimisei toate lucrurile în mîinile domnului George, știindu-l omul Măriei Sale; după ce le jurasem și le trimisesem familia mea ca ostatecă, îi rugai să-mi dea ajutor ca să pot face față dușmanului; care, după ce mi-o făgăduiră, îmi trimiseră pe acel trădător de Moise Secuiul, care, venind, a dat buzna peste oamenii mei și i-a tăiat [...]. După aceea, intrînd eu în Țara Românească, mă văzui înconjurat din toate părțile de dușmani [...]; văzînd că nu pot ține piept la atîta mulțime [...], slobozii pe ostașii mei, nemaiavînd cu ce să-i țin, și alesei cu mine numai 10 000 călăreți, și așa plecai spre Țara Românească de jos și mă dusei pînă la Dunăre, unde îl găsii pe sangeacul Vidinului cu 4 000 turci, întorcîndu-se cu mulți robi și vite ca să-i treacă în Turcia, și, cînd dădui de el, mai curînd dorind moartea decît izbînda, a vrut Dumnezeu să-i tai pe toți în bucăți și să nu scape nici unul; și a căzut și sangeacul, al cărui steag îl dusei cu mine la Măria Sa Împăratul. După ce am făcut această ultimă slujbă creștinătății, am plecat să vin la picioarele Măriei Sale, trecînd prin Ardeal, și astfel, cu mila cerească, am intrat în țara Măriei Sale [...].

Acuma, în mod limpede, oricine poate vedea cîtă muncă și osteneală am îndurat șapte ani de-a rîndul, și cîtă slujbă am făcut creștinătății [...]. Iar acuma, am ajuns la acest capăt, pierzînd toate lucrurile cîte le cîștigasem din tinerețea mea pînă la bătrînețe, și țări, și bogății, și soție, și copii; și dacă aș fi pierdut totul din pricina vrăjmașilor, sau dacă mi-ar fi fost luate de vrăjmaș, nu m-ar durea atîta, cît mă doare fiindcă au fost făptuite de aceia de la care nădăjduiam și așteptam ajutor și razim; Dumnezeu le vede. În vremea aceasta, se poate vedea că n-am cruțat nici cheltuieli, nici osteneală, nici sînge, nici însăși viața mea, ci am purtat războiul așa de multă vreme singur, cu sabia în mînă, fără să am nici cetăți, nici castele, nici orașe, nici cel puțin o casă de piatră unde să mă pot retrage, ci abia una singură pentru locuință. Și fiindcă din țări așa de îndepărtate și necunoscute nu am pregetat să mă alătur cu puterile mele și cu cheltuieli uriașe la creștinătate, nefiind cunoscut de nimeni, și nici nu le-am făcut silit de cineva, ci ca să am și eu un loc și un nume în creștinătate am părăsit toate celelalte prietenii ce le aveam, astfel rog toată creștinătatea să-mi stea într-ajutor...

A urmat împăcarea cu Basta, în mai 1601, victoria comună de la Guruslău[1], și în august, tragicul sfîrșit de pe Cîmpia Turzii...

[1] Vezi și **Magazin istoric**, nr. 4/1973 și 5/1975.

Steagurile de la Guruslău

IOAN NISTOR

La 3 august (st. n.) 1601, la Guruslău pe Valea Zalăului[1], oștile lui Mihai Viteazul, unite cu cele ale generalului imperial Gheorghe Basta, au cîștigat o strălucită victorie asupra lui Sigismund Báthory, care, cu ajutoare date de sultan, de hanul tătarilor și de domnul Moldovei, Ieremia Movilă, încerca să redobîndească tronul principatului. Lupta de la Guruslău a prilejuit oștilor aliate capturarea unui însemnat număr de trofee militare: steaguri, tunuri, documentele secrete ale lui Sigismund, 2 000 căruțe cu muniții, precum și 100 furgoane cu vin, multe corturi elegante de tabără, un mare număr de cai, boi, catîri și oi, aur și argint în cantități apreciabile și toate bagajele de campanie.

Deruta lui Báthory

În descrierea acestor trofee, un loc important ocupă, atît în documentele vremii, cît și în lucrările istorice, steagurile și flamurile cucerite[2]. Numărul lor ar fi fost — după cum rezultă din diferite izvoare contemporane — între 110 și 166. Din analiza atentă a bogatei informații existente, am ajuns la concluzia că trebuie să ne oprim la **cifra maximă.** 110 din cele 166 steaguri au fost trimise împăratului Rudolf II. Cifra aceasta este indicată cu precizie într-un manuscris aflat în **Landesbibliotek** din Dresda, în care au fost desenate steagurile prezentate împăratului în cadrul unei impresionante parade care a avut loc la Praga.

Într-o tipăritură cehă din 1601, se află o gravură care prezintă sugestiv și evocator acest moment. În primul plan, se vede o cetate, avînd arborat un steag cu cruce, spre care se îndreaptă, pe o vale, oșteni purtînd steagurile capturate. Într-o altă ilustrație, oștenii, așezați în coloană cîte trei, defilează cu steagurile cucerite prin fața locuitorilor care, la geamuri sau în fața porților, admiră cu entuziasm impunătorul cortegiu. Minuțiozitatea artistului a mers pînă acolo încît se pot observa stemele de pe steaguri: cea a lui Sigismund Báthory cu trei colți de lup, altele cu cap de mistreț ținînd sabia în dinți, cu semiluna etc.

[1] Vezi, pentru data exactă și numele localității, **Magazin istoric**, nr. 4/1973, p. 11.

[2] Un studiu amplu, dedicat acestei teme, va fi publicat de același autor într-un volum omagial editat cu prilejul împlinirii a 375 ani de la victoria de la Guruslău — **n.r.**

Cîte steaguri au fost cucerite de fiecare dintre cele două armate aliate? Şi în această privinţă, izvoarele indică mai multe cifre. Pentru a stabili datele corecte, trebuie să urmărim şi acţiunile premergătoare acestei bătălii, în care Mihai Viteazul a fost elementul dinamic şi pilduitor prin bravura personală şi însuşirile de mare comandant de oşti. Astfel, în răstimpul dintre joncţiunea celor două oştiri la Moftin (1 august 1601), şi lupta propriu-zisă, cînd, la cererea sa expresă, Mihai a comandat avangarda, s-au produs mici ciocniri cu trupele adverse; în cursul lor, ostaşii lui Sigismund au pierdut două steaguri. Într-una din aceste ciocniri, 200 ostaşi de-ai lui Mihai au atacat o formaţie de cavalerie maghiară, pe care au învins-o, luîndu-i patru steaguri. Aşadar, încă înainte de începerea luptei, ostaşii lui Mihai capturaseră 6 trofee de acest fel.

În ziua luptei, Mihai a fost cel care a ales momentul prielnic pentru atac, profitînd de faptul că Báthory, derutat de repausul luat de către aliaţi, a ordonat şi el armiei sale să părăsească colina unde ocupase poziţii de luptă, şi să se aşeze mai comod în tabără, pentru odihnă. Voievodul român l-a înştiinţat pe Basta, hotărîndu-l la acţiune, şi a început lupta. Prin asaltul ei impetuos, aripa dreaptă comandată de Mihai a avut rolul principal în luptă; Mihai însuşi a dovedit un curaj rar întîlnit, urmărind cu îndîrjire inamicul în fruntea cavaleriei sale.

Cifre elocvente

În scrisoarea sa din 4 august 1601, Mihai relata împăratului că **a capturat** 62 steaguri. Acelaşi lucru îl notifica în scrisoarea trimisă, în aceeaşi zi, tot din tabăra de la Guruslău, arhiducelui Matias, fratele împăratului. O informaţie preţioasă ne furnizează o scrisoare din 7 august 1601, adresată ducelui de Mantua, şi care conţine amănunte precise despre bătălia de la Guruslău, relatate de contele Tomaso Cavriolo, emisarul lui Basta. Scrisoarea precizează că generalul **a trimis la Praga 22 steaguri,** fără să menţioneze cîte capturase. Am văzut, însă, că totalul steagurilor prezentate împăratului a fost de 110, din care, scăzînd cele 22 ale lui Basta, revin lui Mihai un număr de **88 trimise,** ceea ce impune concluzia că **numărul celor capturate** — din care a ales doar 88 — **era sensibil mai mare.** În adevăr, istoricii N. Densuşianu şi A.D. Xenopol arată, întemeiaţi pe documente, că oastea lui Mihai a cucerit 130 steaguri. Cum s-a născut, însă, această confuzie de cifre?

E posibil ca Mihai, scriindu-şi rapoartele a doua zi după biruinţă, sub imperiul celor petrecute pe cîmpul de luptă, să fi cuprins în numărul de 62 doar steagurile mai importante, întregi, demne de a fi trimise suveranului; dar dacă solia însărcinată cu transportul steagurilor a mai zăbovit cîteva ceasuri după scrierea acelor rapoarte, e posibil că, aducîndu-i-se alte steaguri, capturate ulterior, o parte din ele — pînă la completarea celor 88 — să fi fost alese spre a fi trimise lui Rudolf, fără ca domnul român să mai fi modificat cifrele din scrisori.

Credem, deci, că analiza critică a documentelor şi interpretările logice ne îndreptăţesc să afirmăm că steagurile trimise de Mihai Viteazul au fost, în adevăr, în număr de 88. În susţinerea concluziilor noastre, mai vine următorul raţionament. Cînd s-a pus problema trimiterii steagurilor la Praga spre a fi prezentate împăratului, Basta a cerut lui Mihai să i le predea pe cele cucerite de el, spre a le trimite împreună. Voievodul, sfătuit de banul Mihalcea şi de comisul Leca, a refuzat, afirmînd că steagurile fiind cucerite de ostaşii lui, se cuvine ca el, Mihai, să aibă această cinste. Primind acest răspuns, Basta a repetat cererea, pretinzînd că lui i-a fost încredinţată conducerea generală a luptei, şi că, deci, se cade ca din mîinile lui să plece toate steagurile închinate suveranului Habsburg. Mihai s-a opus şi de această dată. Dacă Basta — care ştia prea bine că împăratul dorea ca el şi Mihai să lucreze de comun acord, fără ca unul să aibă în mod expres comanda asupra celuilalt — ar fi cîştigat majoritatea steagurilor, ar mai fi făcut el acest demers? Avînd cucerite de oastea sa un număr relativ mic de trofee, pizmaş pe faima de care se bucura Mihai Viteazul, şi pe care era sigur că Guruslăul avea să o amplifice, Basta a încercat această stratagemă, încălcînd regulile cavalereşti şi ale onoarei militare.

Conchidem, aşadar, în privinţa steagurilor capturate la Guruslău, asupra următoarelor cifre: cucerite de Mihai — **130**; de Basta — **36**; total — **166**; (cifra pe care o dau cele mai însemnate izvoare); trimise de Mihai — **88**; de Basta — **22**; total — **110**; cifra dată de manuscrisul de la Dresda, în care aceste steaguri au fost descrise şi desenate în culori. Conform acestui manuscris, steagurile prezentate împăratului Rudolf II au o proveniență variată; primul, asemănător unui tui de paşă, reprezintă insigna unui mîrzac tătar; urmează steagul lui Ieremia Movilă[1], care poartă inscripţia cu titulatura domnului în limba slavonă şi anul 7109, adică 1601. Între celelalte steaguri ilustrate, 35 poartă stema familiei Báthory, cu cei trei colţi de lup, două au emblema oraşului Braşov, cu coroana şi trunchiul cu rădăcini, unul — datat 1599 — are stema Sighişoarei, iar altul — stema veche a oraşului Tg. Mureş. Majoritatea steagurilor, însă, nu poartă insemne heraldice distinctive, fiind, în general, alcătuite din stofe de diferite culori cusute împreună, avînd cel mult o cruce dispusă traversal sau un oarecare semn de recunoaştere. Pe categorii de arme — exceptînd primele două steaguri — 72 sînt de cavalerie şi 36 de pedestraşi. Majoritatea provin de la ardeleni; turcii, tătarii şi ostaşii lui Ieremia Movilă au pierdut mai puţine din insemnele lor de luptă. Cele mai multe sînt rupte, zdrenţuite, pătate sau îmbibate cu sînge, ca dovadă a înverşunării cu care s-a purtat lupta.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 6/1973.

Ultimele zile

CONSTANTIN REZACHEVICI

Evenimentele care au avut loc, la sfîrşitul secolului XVI, pe pămîntul românesc au reliefat cu pregnanţă interesele care se înfruntau în această zonă a Europei. Un moment, confruntările politice şi militare dintre Imperiul otoman, cel habsburgic şi Polonia au părut dominate de o înaltă voinţă, care a reuşit să impună, peste toate aceste interese — contradictorii între ele şi contrare celor ale poporului român — biruinţa unui gînd românesc. **Personalitatea covîrşitoare a lui Mihai a fost aceea care, zguduind mentalitatea feudală a contemporanilor săi şi anticipînd mersul iegic spre unire, a arătat românilor, despărţiţi prin graniţe nefireşti în trei state diferite, că** se poate şi altfel, **că descins din daco-romanii de odinioară, poporul român trăieşte pe aceleaşi pămînturi şi păstrează aceeaşi unică limbă, credinţă religioasă, obiceiuri, viaţă economică şi spirituală. Gîndul înalt al Viteazului, de a-i reuni pe toţi românii în jurul său, a biruit o clipă, înspăimîntînd şi derutînd cancelariile regeşti şi împărăteşti. Mai ales în stăpînirea Transilvaniei era interesat atît Imperiul habsburgic, cît şi cel otoman; în timp ce Mihai o dorea, alături de celelalte teritorii româneşti, pentru sine[1], comandantul imperial Gheorghe Basta se visa el conducător al ţării româneşti din mijlocul Carpaţilor. Pe fondul acestor rivalităţi s-au desfăşurat evenimentele care au dus la asasinarea lui Mihai — duminică 19 august (stil nou) 1601, pe Cîmpia Turzii — şi pe care, ca o veritabilă reconstituire istorică, le urmăreşte, zi cu zi, articolul de faţă.**

G.S.

O duşmănie mai veche

La 20 mai 1601, Ferrante Gonzaga, comandantul militar al Ungariei Superioare, şi Gheorghe Basta, locotenent-colonel al trupelor imperiale din Transilvania, aşteptau la intrarea reşedinţei din Caşovia (azi Kosiče, în Slovacia) a celui dintîi, sosirea lui Mihai Viteazul. Domnul român şi Basta nu se mai văzuseră de pe cîmpul de luptă de la Mirăslău (18 septembrie 1600), cînd ofiţerul imperial, trădîndu-şi aliatul, trecuse de partea nobilimii maghiare răzvrătite. Acum, venea la întîlnirea cu Mihai „pentru a mă supune dorinţei Maiestăţii Sale [Rudolf II — **n.a.**] şi ordinului" pe care-l primise din partea arhiducelui Matias, fratele împăratului. Pînă în ajun, insistase la Viena şi Praga ca Mihai să fie oprit de a merge în Transilvania.

Dramatica reîntîlnire între domnul român, care poposise la Caşovia încă de la 11 mai, venind prin Viena de la curtea pragheză a lui Rudolf II, şi Basta, a fost consemnată cu justificat interes, în toate amănuntele ei, de ofiţerii din suita celor două căpetenii imperiale[2]. La vederea adversarului său — consemnează martorii oculari — Mihai s-a schimbat la faţă, cuvintele oprindu-i-se pe buze. Revenindu-şi în cele din urmă, după ce Basta i s-a adresat cu multă „dibăcie", domnul a răspuns, cu inimă cinstită, declarîndu-se gata să uite neînţelegerile trecute. Mihai nu cunoscuse pînă atunci intrigile ambiţiosului mercenar care slujise pînă de curînd în Ţările de Jos, în oastea Habsburgilor spanioli. Nu avea de unde să ştie că, abia întors la Satu Mare, după ce se împăcase cu el, Basta a trimis arhiducelui Matias o scrisoare, declarîndu-i că nu vrea cu nici un chip să vadă lîngă sine pe domnul român şi insinuînd că Mihai ar trata cu Sigismund Báthory şi nu ar avea forţele pe care le declară. Ar fi bine ca Gonzaga, propunea el, acţionînd „cu toată dibăcia", să-l îndrepte pe Mihai spre Oradea, în chip de diversiune, în timp ce el, Basta, ar urma să înfrunte forţele principale ale lui Sigismund, pornind apoi spre Alba Iulia, capitala principatului. Chiar atunci cînd, după porunca dată la 24 iunie 1601 de arhiducele Matias, Basta şi-a unit oştile cu cele ale lui Mihai, el a făcut aceasta socotind, probabil, că astfel va putea să-l supravegheze, să-l „domine" mai uşor pe domnul român! Cît de departe era Mihai de aceste intrigi, rezultă limpede din scrisoarea pe care, la rîndul său, a adresat-o arhiducelui Matias, la 17 iulie 1601, zece zile după ce oştile lor s-au unit în tabăra de la Moftinul Mic (între Carei şi Satu Mare) şi în care-şi exprima încrederea în colaborarea cu Basta.

Mihai şi Basta au rămas împreună la Moftin pînă la 30 iulie 1601; împreună au străbătut, în patru etape de marş, drumul pe văile Crasnei şi ale Zălaului, împreună şi-au rînduit, la 3 august, oştile pe „Dealul lui Mihai", dinspre satul Borla, la apus de Guruslău. Aici, pe un deal vecin, îi aştepta Sigismund Báthory, cu gînd să le taie drumul spre Cluj şi Alba Iulia.

Primele ciocniri au început la 9 dimineaţa, dar atacul hotărîtor, la flancul drept, în care un rol important a avut Mihai Viteazul, s-a desfăşurat spre seară. Urmărit pînă la 3 noaptea de Mihai Viteazul, Sigismund Báthory a fugit în Moldova, împreună cu Ştefan Csáky, unul din comandanţii oastei sale. Moise Székely (Secuiul), celălalt comandant, a fugit prin Alba Iulia la Făgăraş; alţi nobili s-au refugiat la Gurghiu. Mare parte din frumoasele steaguri marcate cu colţii de mistreţ, stema familiei Báthory, împărţite de Sigismund oştii sale la 27 iunie 1601, la Someşeni, căzuseră împreună cu multe alte trofee în mîna învingătorilor[3].

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1975.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1972.

[3] Vezi, în acest număr, articolul **Steagurile de la Guruslău.**

De la Guruslău la Cimpia Turzii

Domnia lui Mihai Viteazul își relua cursul. De altminteri, **în conștiința neamului ea nu fusese nici un moment întreruptă.** Așa se explică de ce un țăran român, Lazăr Faur din Piroșia (com. Băbeni, jud. Sălaj), putea dărui bisericii din sat, un tetraevanghel cumpărat **la 29 aprilie (9 mai) 1601: „în zilele evlaviosului domn Io Mihail voievod“,** la data cînd Mihai abia se îndrepta, pe drumul de întoarcere, de la Viena spre Cașovia. În Țara Românească, boierimea din jurul Buzeștilor și a lui Șerban paharnicul (viitorul Radu Șerban), alungînd pe Simion Movilă, „aștepta cu mare dorință pe Român, nu vroia alt voievod decît pe el“. Între 15-22 august, oastea boierilor condusă de Șerban paharnicul, a înfrînt la Gura Nișcovului încercarea lui Simion vodă de a reveni. Astfel, calea spre tronul Țării Românești era și ea deschisă.

Mihai a zăbovit la Guruslău doar o zi — 4 august 1601 — în care a anunțat victoria împăratului și arhiducelui Matias, și a trimis la Praga o parte din steagurile dobîndite de oștenii săi. În aceeași zi, au apărut primele manifestări ale conflictului cu Basta, generate de împărțirea artileriei și a steagurilor capturate. Neînțelegerile cu acesta l-au îndemnat pe Mihai să se despartă de el, înaintînd circa 10 km spre sud-est, pînă la marginea de nord a orașului Zalău. Aici, în ziua următoare (5 august 1601), și-a așezat tabăra pe malul pîrîului cu același nume, sub dealul Malul Mare, la locul numit **Podul lui Mihai,** pornind apoi pe la Zimborul Mare și Sînpaul spre Cluj, unde a ajuns la 9 august.

Basta, supraveghind deplasarea tunurilor lui Sigismund Báthory la Șimleul Silvaniei, a rămas la Guruslău pînă la 6 august, cînd a venit el însuși la Șimleu, pornind, tot atunci, cu întreaga oaste, pe urmele lui Mihai, spre Cluj. O interesantă relatare italiană, din a doua jumătate a lunii august 1601, trecută pînă acum cu vederea, ne ajută să reconstituim traseul ultimelor zile ale lui Mihai Viteazul. În ea se arată că „Basta și-a odihnit oastea timp de două zile după bătălia din 3 august, în același loc unde se afla [adică la Guruslău — **n.n.**], trimițînd-o [apoi] pe drumul spre Cluj, și acolo a ajuns la 9 [august], cu toată oastea, afară de cea a Românului, care după bătălie a început să meargă separat, nevrînd să se unească cu Basta nici măcar la Cluj, ci și-a așezat tabăra la o leghe depărtare“ Consiliul orășenesc a dat „ordin strict“ ca ambele tabere să fie bine aprovizionate cu hrană, și socotelile orașului înregistrează minuțios îndeplinirea acestei sarcini timp de „7 zile de-a rîndul“, între 10 (inclusiv) și 16 august.

Îndată după sosirea la Cluj, Mihai a înălțat marele său stindard[1] în fața turnului croitorilor, spre cartierul românesc, lîngă drumul ce vine dinspre Feleac, pe locul unde se înălțase țeapa cu trupul căpitanului său de haiduci, Baba Novac[2], „în cinstea marelui și viteazului său slujitor“, cum îl numește chiar Szamosközy, cronicarul favorabil nobilimii. Omagiul adus de Mihai credinciosului său căpitan „l-a supărat pe Basta“, care a cerut orașului „să nu se mai îngrijească de Mihai, ci numai de el“. Iar cînd cuvintele de nemulțumire ale unui slujitor al domnului, rostite înaintea Casei Sfatului — „vor vedea clujenii, și în scurt timp vor înțelege, că au alt stăpîn, nu pe acela pe care-l cred ei“ — i-au fost aduse la cunoștință, la 12 august, cu prilejul vizitei în cetate, „Basta a ascultat pînă la sfîrșit ceea ce i s-a spus și a tăinuit ceea ce avea să facă“ (Szamosközy).

În seara zilei de 15, a hotărît plecarea spre Turda, etapă în drumul spre Alba Iulia. La Cluj — afirmă relatarea italiană amintită — „Basta a stat pentru a rezolva treburile cu această cetate timp de opt zile [9-16 august], hotărînd să plece spre Turda și să ajungă în două etape de mers [două zile]. Ceea ce înțelegînd Românul [Mihai], a trimis artileria sa înainte, seara [la 15 august], și a făcut să înainteze în timpul nopții o bună parte din oamenii săi, pentru a putea, în altă zi, să avanseze și să ajungă într-o singură etapă la Turda [16 august], pentru a facilita planurile sale. Dar, contrar hotărîrii deja luate, Basta a înaintat și el acolo într-o singură etapă“ (16 august). Într-adevăr, la 16 august 1601, cînd socotelile Clujului înregistrează plecarea ambelor oști, Basta a trimis două scrisori: una din tabăra de la Cluj, iar alta din cea de la Turda. Prin cea dintîi, Basta anunța pe superiorul său, Gonzaga, că, după luarea Clujului, a căzut la „gînduri grele“, descoperind la voievodul român „cugetări destul de noi, împotriva serviciului Majestății Sale [Rudolf II] și a Alteței Sale Serenissime, [arhiducele] Matias“. „Gîndurile grele“ care, în dimineața de 16 august 1601, îl frămîntau pe Basta, aflat încă sub zidurile Clujului, sînt cele care-l vor duce, trei zile mai tîrziu, la asasinarea domnului român. Din partea superiorilor săi, Basta nu avea nici un fel de instrucțiuni. Generalul Gonzaga, de la Cașovia, prieten al lui Mihai, nu i se adresase. Arhiducele Matias i-a scris la 13 august, îndemnîndu-l să-l ajute pe Mihai la redobîndirea Țării Românești. Iar Rudolf II a trimis felicitări lui Basta și Mihai pentru victoria de la Guruslău tocmai la 17 august, cerînd primului să-l ducă pe voievod în Țara Românească, iar lui Mihai să nu intre în Moldova, ci, ajutat de Basta, să se îndrepte spre Țara Românească! Nici una din aceste scrisori, care excludeau pe Mihai de la conducerea Transilvaniei, n-a ajuns la Basta înainte de asasinarea marelui voievod. Hotărîrea odioasei crime a luat-o singur, **știind,** însă, după o viață în slujba Habsburgilor spanioli și germani, că nu va fi tras la răspundere.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1975.

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1975.

Aliaţi neloiali şi adversari ai lui Mihai Viteazul (de la stînga la dreapta): împăratul Rudolf II, arhiducele Matias, Sigismund Báthory şi Gheorghe Basta

Regizarea asasinatului

În dimineaţa de 16 august 1601, tabăra lui Mihai se înălţa pe Cîmpia Turzii. Căpitanii Gheorghe Raţ, cu trupe de haiduci (lefegii), şi moldoveanul Vasile Mîrza (viitorul mare spătar al lui Radu Şerban) cu mazilii (boieri fără dregătorii), au fost trimişi pe la Aiud la Alba Iulia, cel dintîi avînd misiunea de a pregăti pentru Mihai reşedinţa princiară şi apoi de a se îndrepta spre Făgăraş, pentru a elibera familia prizonieră a domnului. Basta, sosit în aceeaşi dimineaţă, şi-a aşezat tabăra în vecinătate. Conflictul a izbucnit curînd. Pretextînd tulburarea ţinuturilor străbătute de trupe, **Basta a cerut domnului să părăsească Transilvania,** ceea ce Mihai a refuzat cu indignare: „Dar eu am încheiat anume un tratat cu împăratul, asupra acestei ţări, căci tot eu am stăpînit-o mai înainte de aceasta şi apoi însuşi împăratul mi-a dat mie de mai înainte acest Ardeal prin Bartolomeu Pezzen şi Mihail Szèkely; vreau să mă ţin şi acum de acest tratat". Însuşi Basta mărturiseşte că, la ultima lor discuţie, din ziua de sîmbătă, 18 august — purtată de la distanţă, prin interpretul Giovanni Raguseo, care făcea legătura între cele două tabere — domnul român i-a declarat că „Maiestatea Sa nu are deloc nevoie de această provincie, avînd multe altele". În cursul acestei discuţii de la distanţă, Mihai şi-a anunţat intenţia de a pleca a doua zi spre Făgăraş (drumul trecea prin Alba Iulia), pentru a-şi elibera familia, cerînd lui Basta 300 ostaşi valoni, „căci toată oastea lui Mihai era împrăştiată prin ţară". Neizbutind să-l reţină de la acest plan, Basta, care se temea că la Alba Iulia Mihai va fi proclamat principe sau guvernator al Transilvaniei, a convocat Consiliul de Război, hotărînd arestarea domnului „în numele Maiestăţii Sale", şi trimiterea lui la Satu Mare, iar, în caz de împotrivire, **uciderea** lui. **Împotrivirea era sigură, deci asasinatul urma să aibă loc a doua zi.** Totul a fost regizat de Basta în cele mai mici amănunte, prevăzînd mai multe variante, aplicabile de la caz la caz.

Din analiza izvoarelor care le înregistrează, rezultă că, în prima variantă a monstruosului plan, Mihai urma să fie arestat în cortul lui Basta, cu prilejul vizitei de rămas bun, pe care comandantul imperial o aştepta în dimineaţa de duminică, 19 august. La intrarea lui Mihai, Basta urma să iasă pe altă

parte a cortului pentru a nu fi de față la arestarea și asasinarea domnului român. Dar Mihai n-avea de gînd să facă vizita dorită de comandantul imperial. Atunci, Basta a hotărît să trimită pe colonelul I. Pezzen, fratele diplomatului Bartolomeu Pezzen, pentru a-l chema la Consiliul de Război unde — declară fără echivoc un martor din tabăra lui Basta — „intenționau să-l execute". Dar nici această variantă nu a fost dusă la îndeplinire, căci Basta a observat mișcări de trupe în tabăra lui Mihai, care se pregătea de plecare. Temîndu-se de iuțeala cu care acționa domnul, josnicul asasin a hotărît să se folosească de faptul că Mihai aștepta trupa de valoni pe care i-o solicitase, pentru ca, prin mijlocirea acesteia, să-l ucidă în chiar cortul său. Încă din ajun, Basta chemase la sine pe comandanții valonilor pedeștri: locotenent-colonelul Silferstein, căpitanii Iacob de Beauri, Verlin de Liège, Mortagne, Rosini, pe germanul Scharfeneck ș.a., stabilind și varianta uciderii lui Mihai în tabăra voievodului, sub pretextul mincinos că „și-a pus în gînd să ne piardă". Au fost puse la punct și amănuntele. În loc de tobe și trompete, semnalul de plecare al trupelor va fi dat, în tăcere, prin ridicarea cornetului (steagul mic) al lui Basta. Cortul lui Mihai urma să fie înconjurat prin stînga de archebuzierii valoni pedeștri, iar prin dreapta — de reiterii (călărețiii) nemți din regimentul lui Pezzen. Scharfeneck și Beauri urmau să înainteze de-a dreptul și să pătrundă în cort.

În dimineața următoare — duminică 19 august 1601 — lucrurile s-au petrecut întocmai, la „operațiune" participînd circa 300 (după alte izvoare, pînă la 500) ostași valoni și germani. Călărimea de români și sîrbi a lui Mihai, crezînd că oștenii lui Basta vin să escorteze pe domn spre Alba Iulia, s-a retras, îngăduindu-le înaintarea. Domnul aflase totuși cîte ceva din cele ce se urzeau. Încă din timpul nopții, el i-a spus lui Ludovic Rákóczi, comandantul haiducilor săi (singurul care a scăpat mai apoi viu din cortul voievodului), că regretă trimiterea haiducilor spre Făgăraș. În vreme ce valonii înaintau, „i s-a adus un cal înaintea cortului, ca îndată ce se va întîmpla ceva să poată încăleca". A liniștit, însă, pe slujitorul care l-a anunțat despre manevra imperialilor, spunîndu-i că aceștia „fac mustră [manevre — **n.a.**], se vede". Era ora 7 dimineața. Nevrînd să creadă, pînă în ultimul moment, mișelia care se pregătea, i-a întîmpinat pe Beauri și însoțitorii săi în cort cu cuvinte de bun sosit. Cînd însă valonul, fără altă introducere, cu un gest elocvent „a pus mîna pe Mihai zicînd: ești prins", voievodul a înțeles chiar din semnificația gestului că zvonurile aflate erau reale, și, spunînd doar „Ba!", a întins mîna stîngă — căci era stîngaci — spre sabia atîrnată de stîlpul cortului. Un foc de archebuză i-a zdrobit-o. În același moment, Beauri i-a înfipt halebarda în piept, ucigîndu-l, iar un pedestraș neamț, „care era foarte apreciat pentru această lovitură", i-a tăiat capul.

În cort, și în afară, unde se aflau vreo 17 slujitori ai domnului, „care au voit să-și apere stăpînul", s-a încins o luptă aprigă. După alte izvoare, cu această ocazie au fost uciși 30 sau chiar mai mulți oameni ai lui Mihai. Calul voievodului a fost împușcat și trupul lui Mihai a rămas sprijinit de el întreaga zi. Cu excepția lui Ludovic Rákóczi, nimeni nu a scăpat din cortul domnesc. După o informație din tabăra lui Basta, toți „consilierii" lui Mihai au fost făcuți prizonieri și îndată tăiați, în afară de trei. Într-adevăr, se cunosc numele a trei boieri ai lui Mihai, care, nefiind în cortul domnesc, au scăpat în acele clipe grele. Banul Mihalcea, principalul sfetnic al lui Mihai în probleme ardelene, și-a căutat scăparea într-o moară din sus de Turda; prins de valoni și mai apoi torturat din ordinul lui Basta, a fost sugrumat în septembrie la Alba Iulia. Aga Leca Racotă și comisul Leca, albanezi ca și Basta, au trecut de partea acestuia. Vorbind lefegiilor unguri, sîrbi și poloni (cazaci) ai lui Mihai despre o inventată „trădare" a acestuia, ucigașul, a cărui oaste era în acest timp pregătită să intervină, i-a angajat în solda sa. Știa doar că lefegiul păstrează credință doar celui care-l plătește...

Trupul celui ucis a rămas un timp la locul asasinatului, pînă cînd „niște ostași din vechii slujitori ai lui Mihai l-au îngropat noaptea pe ascuns și mulți l-au plîns cu prisosință" (Gh. Palamede). Unul din acești slujitori, Turturea paharnicul[1], împlinind un jurămînt făcut lui Mihai, „a furat capul lui și l-a adus aici în țară de l-a slujit și l-a îngropat cu multă cinste, ca pe un domn", la mănăstirea Dealu. Pe lespedea pusă apoi pe micul mormînt de Radu Buzescu și soția sa, fiica banului Mihalcea, stă scris că „cinstitul trup zace în cănpii Tordei".

Tăcerea lui Basta și răspunsul stăpînilor săi

Pe Cîmpia Turzii, unde Basta a rămas pînă la 25 august 1601, s-a lăsat o deliberată tăcere asupra celor petrecute. În ciuda silințelor lor, asasinii care au jefuit cortul voievodului n-au aflat nici un fel de corespondență „trădătoare" a lui Mihai cu Sigismund sau cu turcii, deși Basta a căutat apoi să acrediteze un astfel de zvon. Cutia cu scrisori a voievodului cuprindea doar acte legate de stăpînirea sa în cele trei țări române și cele privind tratativele cu reprezentanții împăratului. Toate se păstrează astăzi întocmai în Arhiva de Război

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1969.

din Viena[1]. Neputînd justifica prin ele omorul, Basta nu le-a trimis împăratului, ci le-a ascuns un timp la Satu Mare, împreună cu alte lucruri ale marelui dispărut. Pînă la 23 august 1601, cînd a scris arhiducelui Matias, a păstrat deplină tăcere „Ce s-o fi făcut oare Mihai vodă? — se întreba cronicarul Stavrinos. Nimic nu se aude despre dînsul de la un timp încoace".

Patru zile după asasinat, la 23 august 1601, Basta a trimis, deci, arhiducelui Matias, la Viena, o scrisoare de justificare. **Principala „acuzație" adusă lui Mihai era că urmărea să rămînă în Transilvania.** Restul calomniilor și falselor interpretări ale acțiunilor voievodului fuseseră expuse și înaintea Consiliului de Război din tabăra sa, chiar în ziua asasinatului, unde au fost ascultate și de un milanez pe nume Morando Fossato. Ca atare, afirmă cu nerușinare Basta, tocmai cînd Mihai era pe punctul de a pleca spre Alba Iulia, unde palatul princiar fusese pregătit pentru el, „am fost forțat să încerc a mă asigura asupra persoanei sale; dar el, vrînd să se apere, a fost ucis, conform cu porunca dată de mine celor însărcinați cu executarea". **În realitate, asasinatul fusese oricum hotărît din interese străine, potrivnice mai ales unirii românilor.** Basta urmărea să rămînă guvernatorul Transilvaniei; într-adevăr, numirea sa era anunțată la Praga încă de la 27 august, deci **înainte de a sosi aici știrea asasinatului lui Mihai.** Răspunsul din 1 septembrie 1601 al arhiducelui, care aflase despre moartea lui Mihai la 29 august, e de o rară meschinărie: „deoarece am dăruit voievodului, cu ocazia vizitei sale aici [la 12 aprilie 1601] un cal de călărie deosebit de valoros, ordon să mi-l trimiteți înapoi cît mai repede, dacă mai există". Nici un cuvînt de condamnare, nici atunci, nici la 7 septembrie, cînd s-a adresat din nou lui Basta, după primirea scrisorii „justificative" a acestuia.

La Curtea imperială de la Praga, unde Mihai fusese un oaspete de vază cu numai patru luni în urmă, vestea asasinatului a căzut ca un trăznet abia la 1 septembrie, dar nu trimisă de Basta, ci **„adusă aici de un gentilom milanez din Casa Fossato [Morando Fossato — n.a.], trimis de colonelul Pezzen pentru alte treburi"** la fratele său Bartolomeu Pezzen. Ambasadorii și diplomații străini au notat povestirea acestuia și au răspîndit-o la curțile europene. După ea, s-a tipărit la Praga (septembrie 1601) și apoi la Paris, în același an, un **Discurs** despre moartea lui Mihai. Circula zvonul că, la aflarea veștii, împăratul n-a fost tulburat; **„deși eu** — scria, insinuant, nunțiul papal, Spinelli, la 4 septembrie — **am înțeles din altă parte, mai tainică, și sigură, că faptul nu numai că nu a displăcut Maiestății Sale, dar poate că execuția n-a avut loc fără ordinul secret al Maiestății Sale".** Tocmai la 10 septembrie — cînd se putuse vedea că împăratul nu va lua nici o măsură — a sosit scrisoarea lui Basta despre asasinarea voievodului român. Un trimis personal din tabăra de la Turda „pentru a da socoteală de tot ce a făcut", era așteptat zadarnic, din oră în oră, la Praga. A apărut abia la mijlocul lui noiembrie. Răspunsul împăratului — nerelevat de istorici și necunoscut marelui public — umple de indignare, ca și al fratelui său, arhiducele. După citirea scrisorii lui Basta, Rudolf a chemat pe diplomatul Carlo Magno, prieten devotat al lui Mihai Viteazul, trimițîndu-l în tabăra lui Basta pentru... a ridica în numele său „o mare cantitate de lucruri curioase" și hainele lui Sigismund Báthory, pierdute de acesta la Guruslău! Magno a adunat cu greu și lucrurile lui Mihai, răspîndite la Satu Mare, Cașovia și în tabăra lui Basta, predîndu-le lui Rudolf II, care s-a grăbit să pună mîna pe ele, și numai cu multă trudă a putut Nicolae Pătrașcu să recupereze o mică parte din ele, în anii următori[2].

Habsburgii nu numai că nu l-au condamnat pe Basta; ba mai mult, în noiembrie, împăratul și miniștrii săi se declarau „complet satisfăcuți" de înlăturarea lui Mihai. Dar de fapta lașului asasin — care își încheia scrisorile către superiorii săi cu formula, neobișnuită în Apus, a sărutării mîinilor, și a cărui „îndrăcită pizmă" față de Mihai a fost condamnată atît de admiratorii (Stavrinos) cît și de inamicii (Szamosközy) acestuia — n-au putut profita vrăjmașii domnului, întrucît în Țara Românească, boierii, la care Basta a trimis pe comisul Leca, propunîndu-le să-l aleagă domn pe Marcu Cercel, au înălțat în scaun pe Radu vodă Șerban, care se va dovedi adevăratul urmaș al Viteazului[3]. Iar Transilvania, Habsburgii n-au putut-o stăpîni în liniște, căci atunci cînd s-a aflat despre tragedia de pe Cîmpia Turzii, au început mișcări țărănești; la 3 septembrie 1601, Sigismund Báthory era din nou în țară; în 1602, s-a ridicat Moise Székely cu ajutor turcesc, apoi Ștefan Bocskay, unchiul lui Sigismund, pînă cînd, în 1605, imperialii au fost alungați pentru aproape un secol din Transilvania. Încă de la 20 aprilie 1604, Basta, umilit de înfrîngeri, părăsise această țară românească, lăsînd amintirea unei cumplite guvernări și a unui sîngeros asasinat. S-a stins în noiembrie 1607, la Praga, uitat, bătrîn și bolnav (nu ucis de împărat, cum ar fi vrut, din dorința de dreptate, autorul **Letopisețului Cantacuzinesc**).

Dimpotrivă, Mihai Viteazul, căzut jertfă luptei pentru refacerea unității politice a țărilor române, înfruntînd adversitatea nobilimii maghiare și a lefegiilor imperiali, a rămas și astăzi, la 375 ani de la moartea sa, la fel de viu în inimile și conștiințele noastre.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1975.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1973.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10 și 11/1970.

Odiseea capului Viteazului

Col. rez. ILIE DUMITRESCU,
CONSTANTIN CÎRJAN

După comiterea mîrşavei crime din Cîmpia Turzii, generalul Basta a ordonat să se taie capul victimei, iar corpul, batjocorit, a fost aruncat într-un şanţ. În împrejurări necunoscute, capul lui Mihai Viteazul a fost furat apoi de un boier muntean şi înmormîntat la mănăstirea Dealu de lîngă Tîrgovişte. Documentul de o excepţională importanţă scos la iveală de către cercetătorul Constantin Rezachevici[1], dovedeşte, fără putinţă de tăgadă, că făptuitorul acestui act pios a fost paharnicul Turturea.

A doua intrare în Iaşi

La mănăstirea Dealu, Radu Buzescu şi soţia sa au aşezat deasupra acestei relicve o lespede funerară, care, „după obiceiul timpului, fu croită tocmai după mărimea celor cuprinse sub dînsa; o inscripţie fu săpată şi, lucru ciudat, pe cînd inscripţiile pentru domni se făceau pe atunci în slavoneşte, aceasta e redactată într-o clară şi frumoasă limbă românească, parcă s-ar fi voit a i se da un sens naţional şi popular". (N. Iorga, **Soarta rămăşiţelor pămînteşti ale lui Mihai Viteazul**).

Destinul acestui cap nu s-a oprit, însă, aici, sub mica lespede aşezată de Radu Buzescu. Curînd după aducerea capului lui Mihai, mănăstirea a fost devastată de către armata lui Gabriel Báthory, în 1610 (întîmplare consemnată de Matei al Mirelor, pe atunci egumenul mănăstirii), apoi în 1690 de către trupele generalului imperial Donat Heissler (înfrînt la Zărneşti şi făcut prizonier de către Brîncoveanu); în plus, fiind situat într-o zonă seismică, lăcaşul a fost de mai multe ori încercat de cutremure (sînt cunoscute cele din 1793, 1802, 1829, 1839, 1940). Reparaţiile cele mai importante, pînă la cele de azi, au fost făcute de către domnitorii Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu şi Gheorghe Bibescu. Renovînd biserica în 1847, acesta din urmă a cerut să se deschidă mormîntul lui Radu cel Mare şi cel al capului lui Mihai Viteazul şi să li se expună capetele în două racle de sticlă, în faţa cărora a venit să se închine, înveşmîntat într-un costum asemănător celui al lui Mihai Viteazul.

În anul 1904, la îndemnul şi prin străduinţa profesorului academician Grigore Tocilescu, societatea **Tinerimea universitară** a schimbat racla de sticlă cu un chivot de bronz, pe care Nicolae Iorga, considerîndu-l totuşi necorespunzător pentru a adăposti o atît de preţioasă relicvă, îl descrie astfel: „...un ieftin turnuleţ de metal purtînd pe el, în medalion de cromolitografie, chipul lui Mihai". Din iniţiativa lui Iorga şi cu sprijinul direct al lui Nicolae Filipescu, pe atunci ministru de Război, s-au proiectat două sarcofage de marmură albă, plasate în cele două părţi laterale ale pronaosului. În anul 1908, la împlinirea a 400 ani de la moartea lui Radu cel Mare, rămăşiţele acestuia au fost înhumate definitiv într-unul din cele două sarcofage. Cel de-al doilea mormînt nefiind gata, capul lui Mihai a rămas mai departe în chivotul lui Tocilescu. În anul 1912, a fost terminat şi sarcofagul lui Mihai, dar evenimentele au împiedicat desăvîrşirea planului.

Patru ani mai tîrziu, „în 1916 — scria N. Iorga — la intrarea duşmanului în ţară, doi profesori pioşi au crezut că trebuie să apere relicva de noua profanare a aceloraşi duşmani. Dusă la Iaşi, ea a fost aşezată la Mitropolie". Se întorcea, astfel, din nou în Iaşul unde, ca şi în Suceava, Mihai intrase triumfător în iunie 1600.

Pe căi separate, fără să ştie la început că îi preocupă aceeaşi problemă, semnatarii acestui articol au încercat să afle cine sînt cei „doi profesori pioşi" pe care îi pomenea savantul fără să-i numească.

În lucrarea intitulată **Mănăstirea Dealu şi Liceul militar Nicolae Filipescu,** apărută la Tîrgovişte, în 1930, preotul dr. C. Niţescu, povestind evacuarea şcolii, în noiembrie 1916, preciza: „Este bine de reţinut, însă, că, înainte de a evacua liceul, urmîndu-se sfatul domnului profesor Iorga, a fost salvată relicva sfîntă a neamului românesc, capul lui Mihai Viteazul. Înfăşurîndu-l într-o veche stofă bisericească şi apoi într-alta obişnuită, preotul liceului, părintele Dolinescu, l-a transportat la Iaşi, depunîndu-l la Mitropolie, după un drum plin de multe peripeţii".

Profesorul preot Alexandru Dolinescu a murit în 1947. Soţia lui, căreia ne-am adresat pentru a obţine informaţii suplimentare, ne-a povestit evenimentul astfel: „Iorga a obţinut la Bucureşti autorizaţia de la Mitropolie şi de la Ministerul de Război şi a rezervat biletul pentru un compartiment dintr-un tren special. Toate acestea le-a trimis direcţiei liceului. Pe la sfîrşitul lui octombrie sau începutul lui noiembrie 1916, Alexandru [Dolinescu — **n.n.**] mi-a adus o cutie frumoasă

O impresionantă procesiune readuce capul viteazului voievod la mănăstirea Dealu (25 august 1920)

din lemn de cireş, pe care am căptuşit-o eu cu catifea roşie. Am învelit ţeasta într-o stofă bisericească şi am aşezat-o în cutia aceea pe care am vîrît-o într-un geamantan, iar împrejurul ei am pus lucruşoarele copiilor (aveam trei copii, cel mai mare de 5 ani). Directorul de studii Ion Pavelescu ne-a dat maşina şcolii şi un soldat, ajutor la bagaje, şi am plecat, cu ce am putut lua în grabă, la Bucureşti. Soldatul nu ştia că avem cu noi şi capul lui Mihai Viteazul. Ajunsesem în Capitală înainte de prînz, iar trenul a plecat seara pe la zece. Era o aglomeraţie de nedescris, mii de oameni se refugiau. Am ajuns în Iaşi a doua zi pe la 11; din gară, Alexandru a mers la Mitropolie să predea capul".

După trei secole

Cine a fost, însă, al doilea însoţitor al scumpei relicve? Cel mai vîrstnic dintre autorii articolului de faţă îşi amintea vag că preotul Dolinescu ar fi fost însoţit la Iaşi de către profesorul de română, Teodor Naum. Adresîndu-ne profesorului universitar Teodor Naum — care trăieşte la Cluj — d-sa ne-a confirmat că, în 1916, a fost însărcinat de Consiliul profesoral ca împreună cu preotul Dolinescu să strămute la Iaşi capul voievodului. Misiunile celor doi profesori au fost împărţite: Teodor Naum (ieşean de origine) a plecat înainte cu adresele oficiale pentru prevenirea autorităţilor locale, iar Alexandru Dolinescu l-a urmat la o zi sau două după aceea. În dimineaţa zilei de 17 octombrie 1916, cînd Dolinescu a sosit la Iaşi, profesorul Naum l-a întîmpinat la gară, şi apoi, împreună, în cursul aceleiaşi zile, au predat relicva la Mitropolie. Actul de predare,

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1969.

semnat de mitropolitul Pimen al Moldovei și de cei doi profesori, a fost redactat în trei exemplare, dintre care unul a rămas în păstrarea Mitropoliei, altul a fost înmînat ministrului Cultelor I.G. Duca, iar cel de-al treilea — Ministerului de Război. După predare, profesorul Teodor Naum s-a înapoiat singur la mănăstirea Dealu, ca să raporteze despre îndeplinirea misiunii; peste cîteva zile, cînd liceul a fost evacuat, a revenit și el în Moldova odată cu ceilalți colegi.

Cu aceasta, însă, odiseea capului viteazului voievod nu s-a încheiat. Iorga zice mai departe: „Dar rătăcirile martirului nu se isprăviseră. Ca să nu cadă prins și în această ultimă frîntură din trupul său, Mihai trecu, în zilele de supremă criză, în Rusia. Cînd se întoarse, se făcea de ziuă asupra idealului nostru și al său. Francezii generalului Berthelot erau la Dunăre, Bucovina ne revenise, cum de mai mult timp făcuse Basarabia; dar Ardealul nu se rostise încă[1] ...".

„Suprema criză" la care se referea Iorga nu putea fi decît perioada „triunghiului morții". Cine a strămutat din nou relicva și în ce oraș din Rusia? Profesorul dr. C. Nițescu a aflat de la Dolinescu, pe care l-a succedat la catedră, că locul ar fi fost Odesa, dar cine l-a dus acolo și în ce clădire anume a fost depus nu cunoștea nici el. După alte păreri, craniul a fost dus nu la Odesa, ci la Kerson. În orice caz, la Odesa, la Kerson sau în altă parte, relicva a stat peste un an de zile, deoarece, din interpretarea citatului lui Iorga, rezultă că a revenit la Iași — în condiții deocamdată necunoscute — în luna noiembrie 1918.

Readucerea la mănăstirea Dealu fusese programată inițial pentru luna martie 1919. În drumul de la Iași spre Tîrgoviște, relicva urma să treacă prin Suceava, Cluj, Alba Iulia, Sibiu și Șelimbăr. Dar festivitatea a fost amînată pentru anul următor. În ziua de 22 august 1920, a plecat din București spre Iași un tren special cu înalte oficialități. În aceeași zi, a avut loc la Iași un serviciu religios, oficiat de un sobor de preoți cu amîndoi mitropoliții țării; la Teatrul Național, Nicolae Iorga a ținut o cuvîntare însuflețitoare. În ziua de 23 august, după o mare paradă, la care a participat întreaga populație a orașului, trenul a pornit spre Ruginoasa, localitate unde era înmormîntat domnitorul Cuza (adus ulterior în biserica Trei Ierarhi). S-au alăturat, astfel, voievodul care a gîndit și a realizat prima dată Unirea cu acela care, peste două veacuri și jumătate, a pus temeliile statului național unitar român. După această pioasă omagiere, trenul și-a continuat drumul, oprindu-se în noaptea de 23 spre 24 august în gara Mircești. De acolo, cortegiul s-a îndreptat către mormîntul lui Vasile Alecsandri, bardul neamului nostru, luptător și înflăcărat cîntăreț al Unirii. A doua zi, după popasuri în gările Roman și Bacău, trenul s-a oprit la Focșani, de unde întregul convoi s-a deplasat la Mărășești, pentru a duce gîndul de recunoștință eroilor ce au înfăptuit, cu jertfa lor, unirea definitivă a tuturor românilor.

În ziua de 25 august, trenul cu reprezentanții autorităților a pornit spre Tîrgoviște. În toate orașele unde a oprit, au avut loc manifestații entuziaste, la care au luat parte mii și mii de oameni. În gara Tîrgoviște, relicva a fost așezată pe un afet de tun tras de șase cai și, în sunetul clopotelor tuturor bisericilor din oraș a pornit spre mănăstirea Dealu, însoțită de un alai impresionant, avînd în frunte pe regele Ferdinand I, care a parcurs pe jos tot drumul. Curtea bisericii lui Radu cel Mare și împrejurimile erau înțesate de oameni. După oficierea unei slujbe religioase, au rostit discursuri, profesorul universitar Ion Petrovici — din partea Adunării Deputaților, generalul Herbay — din partea Senatului, profesorul I. Lupaș — din partea Senatului universitar Cluj, profesorul Tarnovschi — rectorul Universității din Cernăuți, profesorul Marin Ștefănescu — din partea Casei Naționale, profesorul Vasile Haneș — în numele Liceului Militar de la Dealu și Cezar Partenie — din partea studențimii. Seria cuvîntărilor a încheiat-o regele Ferdinand; înainte de a depune capul în mormînt, el și-a scos de pe piept insigna albastră a Ordinului „Mihai Viteazul" și a așezat-o pe fruntea eroului, apoi, cu mîna lui, a cimentat cu mortar alb capacul de marmură al sarcofagului.

Pe lespezile sarcofagului fuseseră scrise, în 1912, numele localităților unde Mihai Viteazul a purtat bătăliile sale, precum și cuvintele: „În așteptarea împlinirii scripturilor neamului". Scripturile împlinindu-se, capul lui Mihai și-a căpătat, în sfîrșit, odihna refuzată vreme de peste trei secole. Racla în care se păstrase craniul a rămas la mănăstirea Dealu, fiind apoi adusă de către col. Eugen Crintea la Muzeul Militar Central din București, unde se află și azi.

---

[1] Asupra acestor împrejurări, vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1976.

Dorobanțul din zilele lui Mihai Voievod

GH. I. MAREȘ

Un document din 1623 ne înfățișează un aspect din ceea ce N. Iorga a numit, sugestiv, **soarta faimei lui Mihai Viteazul.** Cu nouă ani înainte, logofătul Vîlcu din Orbeasca își cumpărase la Vîlcana (jud. Dîmbovița) o proprietate cu patru rumâni (iobagi), de la negustorul Spinciul din Tîrgoviște. Fiul cumpărătorului, Bunea Grădișteanu, constatînd că unul din cei patru rumâni refuza să accepte starea de șerbie, s-a adresat instanței judiciare supreme, domnitorului — pe atunci, Alexandru vodă Coconul, fiul lui Radu Mihnea — care, după judecata în Divanul domnesc, a dat următoarea poruncă (aflată azi între documentele Arhivelor Statului din București):

„Din mila lui Dumnezeu, Io Alexandru voievod și domn, fiul bunului și milostivului Io Radu voievod, dă domnia mea această poruncă a domniei mele Bunei, feciorul Vîlcului logofăt din Orbeasca, ca să fie voinic, cu ciastă carte a domniei mele, să-și ia un rumân de la Spinciul din Tîrgoviște sau 3 000 de bani, pentru că au vîndut Spinciul niște rumâni ai lui, de în Vîlcana, Vîlcului logofăt, tatăl Bunii. Deci, aliați rumâni i-au fost cu pace, iar un rumân nu i-au fost cu pace, căce au fost dorobanțu slujitoriu de în zilele lui Mihai voievod. Deci au venit de s-au pîrît de față și Spinciul și Bunea și dorobanțu, înaintea domniei mele în divan.

Drept aceea, domnia mea am judecat și am lăsat pre dorobanțu să fie în pace, iar Bunea să fie voinic să-și ia de la Spinciul alt rumân pentru dorobanțu, iar de nu se va îndura de rumân, nici va avea rumân să-i dea, iar domnia mea am socotit ce face partea acelui rumân den cîți bani ce au fost luat Spinciul de la Vîlcul logofătul, să aibă a-i întoarce Spinciul Bunii, însă aceste 3 000 de bani, ce sînt mai sus scrise, pentru dorobanțu și nimenilea opreală să aibă.

Altfel să nu fie, după cuvîntul domniei mele. Și ispravnic însăși spusa măriei mele. Io Alexandru voievod. Dec[embrie] 4, în an 7132 [1623]".

S-ar părea că e vorba de un fapt mărunt, fără importanță, dar dacă ne gîndim că, pe de o parte, întîmplarea semnalată de document se petrece într-o perioadă de intensă deposedare de pămînt a țăranilor, cînd „rumânizarea" a atins apogeul, iar pe de altă parte că această cvasi-înrobire era în acea vreme o stare aproape ireversibilă, atunci vom vedea că faptul relatat este de o deosebită semnificație. Timp de nouă ani, din 1614, cînd fusese șerbit, și pînă în 1623, rumânul din Vîlcana a dus o luptă grea, în condiții inegale, cu stăpînul său. Însuși faptul că boierul Bunea Grădișteanu, cu toate mijloacele de constrîngere pe care le avea la îndemînă, a apelat la judecata Divanului domnesc constituie o victorie pentru rumân și un eșec pentru proprietar.

Zicea porunca domnească: „dorobanțu să fie în pace", iar „Bunea să fie voinic să-și ia de la Spinciul alt rumân", sau o despăgubire în bani. Cum se explică această foarte îngăduitoare atitudine a domnului și a Divanului său față de fostul dorobanț, devenit rumân?

Dragostea de libertate, dîrzenia, curajul rumânului fuseseră, desigur, înrîurite de participarea sa la epopeea lui Mihai, pe care nu o dată îl văzuse primejduindu-și viața alături de ostașii săi. Nu mai puțin și judecata lui Alexandru vodă Coconul și a Divanului său a fost influențată de faima marelui înaintaș, care se revărsa și asupra fostului ostaș, făcînd ca el să nu fie considerat un dorobanț oarecare, ci unul care fusese „slujitoriu de în zilele lui Mihai voievod". Prin urmare, sentimentelor de admirație, de respect, de uimire, pe care le insuflau faptele lui Mihai, și care erau foarte puternice și vii în amintirea tuturor, se datorește această hotărîre excepțională de a lăsa în libertate pe fostul dorobanț al Viteazului.

AL. I. CUZA:

„Retragerea mea poate să consolideze independența României"

După șapte ani de glorioasă conducere a țării, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a părăsit scena istoriei la 11/23 februarie 1866. Evenimentele care au precedat actul abdicării — asupra cărora vom stărui în acest număr prin documente care privesc aspectele lor internaționale, pun în evidență, o dată mai mult, strălucita gîndire politică a lui Cuza, înaltul său patriotism.

Chemat în fruntea țării de națiune, după cum s-a exprimat de mai multe ori, Cuza a privit misiunea sa prin prisma exclusivă a apărării intereselor superioare ale acesteia. Domnia lui a parcurs succesiv mai multe etape, realizînd, la capătul fiecăreia dintre ele, asemenea transformări încît se poate spune că acești șapte ani au reprezentat o adevărată epocă revoluționară pe drumul progresului poporului român. El a desăvîrșit și a consacrat Unirea celor două țări române, Muntenia și Moldova, atît prin măsurile interne cît și prin înțelepciunea politicii sale externe, obținînd recunoașterea faptului împlinit chiar și de către acele puteri străine care, ostile Unirii, au încercat să submineze poziția domnitorului și să destrame unitatea românilor. Credincios angajamentelor luate în 1859, Cuza, înconjurat de o strălucită pleiadă de colaboratori, a realizat — trecînd cu fermitate peste opoziția unor forțe reacționare interne — o serie de reforme, menite să ridice societatea românească la nivelul țărilor moderne.

Dar obiectivul cel mai important al politicii domnitorului a fost acela de a rupe legăturile de suzeranitate cu Poarta otomană, de a înlătura „garanția" celor șapte puteri, de a afirma independența țării sale. Toate actele mari de politică internă și externă ale României conduse de Cuza — desăvîrșirea Unirii, secularizarea averilor mănăstirești, modificarea Convenției din august 1858, reforma agrară, legea electorală, reforma Justiției — au fost adevărate acte de anulare a pretenției celor șapte puteri de a ține dezvoltarea poporului român sub „garanția" lor. Nemulțumirea acestor puteri a evoluat în raport direct cu pașii succesivi ai afirmării independenței pe care îi realiza Cuza. Această nemulțumire s-a manifestat, în cele din urmă, și din partea guvernului francez pînă atunci principal sprijin extern în afirmarea politicii de consolidare a Unirii și independenței statului român, format în 1859.

Cuza știa că atîta timp cît poziția lui va fi susținută de împăratul Napoleon III, nici o putere vecină nu va interveni în treburile interne ale țării. Corespondența diplomatică din care am reprodus în numărul trecut documente semnificative mai puțin cunoscute ne dezvăluie presiunea la care era supus domnitorul român de către acele puteri garante îngrijorate de cursul ascendent al unirii și independenței românilor. Tocmai de aceea domnitorul s-a adresat din nou, la 1 octombrie 1865, împăratului Franței, expunîndu-i cu demnitate obiectivele politicii sale și dificultățile inerente pe care a trebuit să le depășească. Poate în nici un alt document nu sînt sintetizate cu atîta claritate toate reformele lui Cuza, ca în această scrisoare către Napoleon III, reforme care, după cum se exprima domnitorul, „au produs un abis între România și foștii ei protectori și care au deschis țării mele calea tuturor progreselor". În aceeași scrisoare, însă, observînd atitudinea de îndepărtare a împăratului față de România, Cuza s-a declarat gata să abdice „lăsînd un tron pe care eu nici nu l-am visat, nici nu l-am căutat", și a apreciat că „retragerea mea poate să consolideze independența României". Într-adevăr, această înțelegere a rațiunilor politice manifestată atît de clar în scrisoarea către Napoleon III s-a aflat la originea abdicării din 11/23 februarie 1866.

Așa cum era de așteptat, împăratul a ezitat vreme de patru luni să primească pe reprezentantul lui Cuza, iar scrisoarea acestuia a rămas fără răspuns din partea împăratului Franței. Din acest gest, Cuza a înțeles că politica franceză ceda influențelor și presiunii puterilor ostile Unirii și că singura alternativă pentru a contracara încercările acestora de a reveni asupra Unirii, era sacrificarea persoanei sale în favoarea unui prinț străin, dintr-o familie domnitoare înrudită cu Napoleon III, soluție ea însăși extrem de complicată, din cauza adversității și chiar a agresivității puterilor ostile Unirii, dar conformă cerințelor formulate de Adunările ad-hoc din 1857.

Prevăzînd cursul evenimentelor, Cuza a anunțat, într-o formă destul de clară, în mesajul de deschidere a Adunării, de la 5 decembrie 1865 intenția sa: „Eu voesc să fie bine știut că niciodată persoana mea nu va fi o împiedicare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare am fost fericit a contribui".

Abdicarea domnitorului se înscria tocmai în acest sens. El a declarat de mai multe ori, atît înainte de 11 februarie 1866, cît și mai tîrziu, că nu a privit calitatea de domnitor decît ca un „depozit sacru" al aspirațiilor poporului său. Iată de ce nu a calificat niciodată evenimentul de la 11 februarie 1866 altfel decît ca un act politic de consolidare a statului român unit prin aducerea unui prinț străin, singura formulă în acel moment pentru a contracara intervenția acelor puteri garante (mai ales Imperiile otoman, țarist, habsburgic) care erau nemulțumite de întărirea României pe calea unirii și independenței (vezi anexa).

Actul prezentat de locotenența domnească, formată imediat după abdicarea lui Cuza, prin care se solicita opiniei publice înțelegerea și aprobarea abdicării, arată — făcînd referire la pericolul iminent al intervențiilor străine — că „asemenea chestiuni vitale pentru orice națiune și cu atît mai mult pentru a noastră, pot deveni fatale, adesea chiar printr-o oră de întîrziere".

Privită sub acest unghi, abdicarea lui Cuza — ca și întreaga sa atitudine ulterioară — ne apare ca un act politic de profund patriotism al domnitorului care, așa cum scria marele istoric A.D. Xenopol „dovedește, în primul loc, a lui dezinteresare și deci a lui iubire de țară [...], încît, ca un soare ce apune, aruncă razele sale luminatoare asupra întregului tablou al domniei lui și ne dă cheia înțelegerii tuturor strădaniilor sale".

Părăsind țara imediat, pentru a evita complicarea situației sale internaționale, ultimele cuvinte rostite de primul domnitor al statului român unitar înainte de a pleca pentru totdeauna din Capitală au fost: „Să trăiască România".

N. COPOIU

Domnitorul Cuza către împăratul francezilor, Napoleon III. București, 1 octombrie 1865

Sire, cînd M[aiestatea] V[oastră] I[mperială] și-a început războiul în Crimeea, popoarele de la Dunăre au aclamat cu entuziasm steagul francez. În ce mă privește, am fost convins că o idee mare, o idee napoleoniană a inspirat această glorioasă faptă. Întrevedeam un țel multiplu, demn de Franța, demn de cel căruia ea îi încredințase destinele sale: a respinge proiectele periculoase pentru echilibrul european, a reînsufleți Orientul prin principiul naționalităților și a arunca în această bătrînă lume semințele roditoare ale progresului. Tratatul de la Paris a confirmat curînd speranțele noastre: alcătuirea politică a Moldovei și a Valahiei și viitorul poporului român au obținut garanții serioase. Această situație nouă cerea un om nou: concetățenii mei mi-au încredințat această misiune grea. Am acceptat-o ca pe o datorie și cu convingerea că voi fi încurajat, susținut de cel căruia îi datoram, împreună cu România recunoscătoare, inițiativa unei înnoiri politice atît de prețioase pentru țara mea.

Am găsit principatele dezorganizate, autoritatea [statului] slăbită, finanțele în dezordine, obiceiuri politice care purtau amprenta vătămătoare a ocupațiilor străine, spiritele agitate, obosite, puține resurse în lucrurile și în oamenii cu ambițiile unui mare popor și cu pasiuni politice surde la orice sfat de prudență. Pe de o parte trebuia organizată [țara] dispunînd de instrumente insuficiente, pe de alta, trebuia ținut viu patriotismul românilor, impunînd totodată limite înțelepte aspirațiilor arzătoare ale spiritului național. După șase ani de eforturi și de munci neîncetate, am eu dreptul să mă arăt pe deplin satisfăcut de rezultatele obținute? Evident, nu. Eu nu vreau să pretind că guvernarea mea ar fi fost lipsită de greșeli, că aș fi dezrădăcinat toate abuzurile, că aș fi vindecat toate rănile, că reorganizarea țării ar fi terminată. Cred chiar că mi-ar fi fost posibil să fac mai mult și mai bine, dacă nu aș fi fost incomodat de anumite complicații ale Constituției[1] date Principatelor Unite și dacă nu ar fi trebuit să mă preocup fără încetare de obstacolele create parcă intenționat în calea mea de către puterile vecine, care vor privi întotdeauna cu ochi răi dezvoltarea prosperității României și, îndeosebi, extinderea peste frontierele lor a ideilor civilizatoare ale Occidentului. Aici, Sire, este tot secretul acestor îndoieli și agitații care par să fi descurajat pe susținătorii noștri cei mai simpatizați. Exemplul Greciei, după mai mult de treizeci de ani de monarhie constituțională, poate totuși să demonstreze că nu este deloc posibil de a improviza reorganizarea politică a unui stat neliniștit de influențe externe, nici de a se improviza educația politică a unui popor, făcîndu-l să treacă brusc de la un regim patriarhal la un sistem guvernamental care nu admite temperamentul anumitor națiuni, chiar dintre cele mai civilizate.

Din fericire, progresul are legi invincibile. În ciuda dificultăților, cu toată lipsa noastră de experiență, cu toate greșelile noastre, România a mers înainte. Am fost destul de fericit că am realizat Unirea, visul secular al românilor, că am restituit țării mele a cincea parte din teritoriul său uzurpat de către călugării străini, dintr-un milion de clăcași am făcut un milion de proprietari și de cetățeni. Am promulgat coduri inspirate de Codul lui Napoleon, care stabilesc în mod real egalitatea tuturor în fața legii și drepturi egale pentru toți în familie, care impun căsătoria civilă și înfrînează divorțul; am dat străinilor[2] dreptul de proprietate. Împărțirea dreptății care lasă mult de dorit, se ameliorează sub influența Curții de Casație. Reorganizarea finanțelor noastre, pornită pe calea unor încercări pe care le consider premature, nu a răspuns așteptărilor mele: Curtea de conturi și Casa de depuneri și consemnațiuni vor asigura succesul reformelor care au devenit foarte urgente. Am introdus învățămîntul primar obligatoriu și gratuit; am instituit sistemul zecimal; am creat spitale, școli pe care M.V. Imperială a binevoit să le onoreze cu încurajările sale. Am mărit căile noastre de comunicație, am construit poduri, care lipseau aproape pretutindeni; o linie de cale ferată de 400 kilometri este în construcție [în proiect — **n.r.**], o alta va fi începută în primăvară. Sînt în așteptarea concedării privilegiului pentru o bancă națională. În sfîrșit, am vrut ca forțele noastre naționale să fie organizate cu seriozitate, capabile să mențină în orice ocazie liniștea internă, capabile să-și ocupe în mod onorabil locul lor, în caz că eventualități oricînd posibile ar amenința un imperiu pe care armele Franței l-au consolidat și de soarta căruia destinele noastre sînt strîns unite.

La alegerea mea, Principatele Unite nu aveau decît patru sau cinci mii pușți rusești, datînd din timpul domniei împărătesei Ecaterina și zece tunuri fără valoare, de proveniență turcă, rusă și austriacă. Pulbere, proiectile, capsule nu ne veneau decît din Austria; nu puteam să tragem nici un singur foc de pușcă fără să-i cerem permisiunea. Astăzi posed 70 000 pușți ghintuite, cumpărate în Franța. Cele 25 000 pușți neghintuite, pe care le datorez generozității M.V. Imperiale, au fost distribuite în comunele în care am instituit un serviciu de gardă, care dă locuitorilor rurali obișnuința armelor și îi pregătește, în orice ocazie, pentru apărarea căminelor lor. Artileria mea numără 72 tunuri ghintuite, construite în Franța după modele franțuzești. Acolo unde am găsit de abia 3 000 oameni, puși la dispoziție exclusiv de clasa țărănească, prost înarmați, prost echipați, neascultînd decît de comandamentele rusești sau austriace, am astăzi 12 000 grăniceri, 8 000 jandarmi pedeștri și călări și o armată regulată de 20 000 oameni, recrutată din rîndul tuturor claselor sociale, bine înarmată, bine echipată, susceptibilă a ajunge, prin dublele noastre rezerve, la triplul efectivului său normal și formată la marea școală a principiilor militare ale Franței. Am creat o turnătorie, ateliere de construcții și de reparații, în care noi ne fabricăm echipamentele, proiectilele noastre, pulberea noastră, capsulele noastre și care sînt pe deplin suficiente pentru nevoile noastre. O manutanță va completa în curînd ansamblul așezămintelor noastre. Momentan, aceste condiții considerabile au impus țării mari sacrificii, pe care concursul patriotic al populației ne-a permis să-l suportăm fără să supraîncărcăm prea mult bugetul statului.

Iată Sire, ceea ce am făcut. Sub imperiul acestor idei noi pe care le-am stimulat, a acestor instituții noi pe care le-am creat, educația politică a țării a progresat în mod sensibil. Pentru a putea aprecia marile schimbări care s-au realizat, trebuie să ne amintim ceea ce erau o dată Moldova și Valahia și să vedem ceea ce au devenit ele. Timp de aproape un secol, Sire, principatele au fost prada străinilor, cînd loc de trecere, cînd un cîmp de luptă pentru armatele Austriei, Rusiei sau Turciei, aproape totdeauna ocupate militar și devenind atunci un focar de intrigi ale căror fire erau trase de anumite puteri, întotdeauna ostile intereselor noastre, și o piață obișnuită, unde se traficau prăzile luate de la noi pentru a îmbogăți Fanarul sau pentru a combate influența occidentală în Orient. Cu veniturile noastre și pe pămîntul nostru, Rusia, atunci stăpîna principatelor[3], forma în 1854 această legiune greco-slavă pe care soldații M.V. Imperiale au întîlnit-o în tranșeele de la Sevastopol. Mai este necesar să spun în ce măsură aceste încercări îngrozitoare au apăsat asupra țării din punct de vedere moral, ca și din punct de vedere material? Astăzi, Sire, grație sprijinului Vostru generos, românii au o experiență politică, au conștiința drepturilor și a îndatoririlor lor; sînt puțini aceia care nu ar roși la gîndul unei protecții străine, căutată acum cîțiva ani ca o onoare. Într-un cuvînt, Sire, poporul român își trăiește de acum înainte propria sa viață; el este român și nimic altceva decît român. Orice judecată imparțială va recunoaște că, de șase ani încoace, România a văzut realizîndu-se mari și fericite transformări. Acestea nu s-au realizat doar cu eforturile mele și nu exagerez deloc exprimarea gîndului meu, atribuind tot succesul puternicei protecții a M.V. Imperiale. În fiecare ceas dificil al domniei mele, m-am simțit susținut de mîna Franței, și m-am obișnuit să cred, Sire, că eram unul din modestele instrumente ale acestei mari politici de care se leagă, sper, viitorul țării mele. Toate acțiunile mele au fost cumpănite în această credință și pe obligațiile pe care ea mi le impunea: M.V. Imperială nu va uita că eu am primit și am urmat cu exactitate sfaturile Sale, în momentul în care războiul din Italia trezea aspirații atît de arzătoare în Europa Orientală. Și tot contînd pe sprijinul M.V. Imperiale, am îndrăznit să stabilesc la Dunăre principii politice, să întemeiez instituții sociale care au săpat o prăpastie între România și foștii ei protectori și care au deschis țării mele calea tuturor progreselor.

Dar, de cîtva timp, mă simt oprit, Sire, la mijlocul misiunii mele și rog pe M.V. Imperială a-mi permite să-i expun cu sinceritate părerea

---

[1] Este vorba de Convenția de la Paris din 1858 — **n.r.**

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1976.

[3] Trupele Rusiei țariste, în iunie-iulie 1853 au trecut Prutul și au ocupat Moldova și Țara Românească, fără a declara război Turciei, putere suzerană. În oct. 1853 a început războiul Crimeei — **n.r.**

mea asupra dificultăţilor pe care le întîmpin. Am fost eu prea îndrăzneţ? Nu m-am încrezut prea mult în puterile ţării mele şi în valoarea instrumentelor de care dispun? Nu sînt eu însumi la nivelul rolului înalt pe care Providenţa mi l-a atribuit? Nu ştiu; dar îmi face impresia că simpatiile cîştigate pînă atunci de România şi de mine s-au răcit. Vagi indicii îmi dezvăluiau deja această situaţie nouă, cînd, în două rînduri, în cursul lunii septembrie, **Le Moniteur** a publicat rînduri descurajante, în care eu aş fi putut să văd, în ordinea de idei care mă conduce, un fel de avertisment foarte părintesc al M.V.I., dar care trebuia să fie primit — şi a fost — de către guvernele vecine cu o satisfacţie puţin deghizată şi cu o emoţie dureroasă de către ţară. Ce opinii au inspirat aceste rînduri? Nu-mi este permis să mă opresc un singur moment asupra combinaţiilor recomandate de presa Austriei cu privire la aceste calcule, care fac din Principatele Unite completarea unei compensaţii teritoriale. Niciodată nu voi crede, nici un singur român nu va voi să creadă vreodată că existenţa naţionalităţii române independente ar putea fi sacrificată atît timp cît vocea împăratului Napoleon va fi preponderentă în lume. Dar, se poate, Sire, ca înţelegerea M.V.I. să fi obosit la spectacolul acestor lupte interne, care nu încetează să împiedice dezvoltarea prosperităţii noastre; se poate ca, neputînd judeca decît după rezultate, M.V. Imperială să aprecieze că autoritatea mea personală ar fi insuficientă pentru a domina intrigile partidelor şi să dejoace dorinţele excesive din afară. Dacă aceasta este părerea M.V. Imperiale, dacă Ea consideră că România trebuie să fie încredinţată, fără pericol pentru autonomia sa, unor mîini mult mai destoinice decît ale mele, eu sînt gata, Sire, să cobor de pe tron. M.V.I. să fie convinsă de sinceritatea spuselor mele: eu nu ascult nici de descurajare, nici de teamă; dragostea poporului român şi caracterul meu mă apără împotriva acestor slăbiciuni. Aş fi fericit, Sire, să accept orice măsură pe care M.V.I. ar considera-o favorabilă pentru interesele României, să-mi dau concursul oricărui plan care ar fi onorat de alegerea M.V.I. şi care m-ar asigura de viitorul patriei mele. Mă voi întoarce fericit în viaţa particulară, lăsînd un tron pe care nici nu l-am visat, nici nu l-am căutat, pe care nu l-am datorat decît consideraţiei compatrioţilor mei şi pe care chiar din prima zi nu l-am acceptat, decît ca pe o povară apăsătoare. Nu-mi va mai rămîne nimic de dorit, Sire, dacă retragerea mea poate să consolideze independenţa României, să dea garanţii reale prosperităţii sale şi să-mi asigure stima M.V.I. Încrederea fără rezerve pe care o arăt M.V.I. îndrăznesc să sper că mi-o va aduce pe a Sa. Numai împăratului Napoleon trebuie şi vreau să-i cer un sfat. Răspunsul dumneavoastră, Sire, va fi, nu mă îndoiesc, o nouă dovadă a grijii Voastre constante, pentru ţara mea şi în această împrejurare solemnă vin cu o adîncă încredere să solicit puternica protecţie a M.V.I. pentru poporul român. Vă rog, să primiţi, Sire etc.

ALECSANDRU IOAN

* * *

„Scrisoarea" trebuia remisă împăratului de agentul diplomatic din Paris[3]. Dar audienţa i se refuză sub diferite pretexte, dovadă a atitudinii luate de Napoleon III faţă de Cuza-Vodă[3].

Atunci Alexandru Cantacuzino, consilier la Curtea de Casaţie şi fost ministru, aflat în Paris unde ceruse o audienţă împăratului, insistă pe lîngă Ioan Alecsandri spre a înmîna dînsul scrisoarea domnească, cu toate că

---

[1] Fragment din lucrarea **Agenţia diplomatică a României la Paris şi legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă,** de R. Bossy, pp. 153-154.

[2] Doamna Maria Obrenovici, născută Catargi, o aduse la Paris şi o încredinţă agentului care trebuia s-o înmîneze personal suveranului. Baligot de Beyne [şeful de Cabinet al lui Cuza] îi telegrafie la 24 octombrie 1865: „Prezentaţi-vă în audienţă în haine negre, pentru a proceda cu maximum de discreţie". Arh. Cuza, vol. IX (Ms. 4865), f. 446 şi Mss. I. Alecsandri, seria II, vol. IV, f. 137-138. Dacă nu va putea obţine audienţa, domnitorul va trimite pe altcineva, special pentru aceasta, la Paris. **Idem,** 17 octombrie 1865. Mss. I. Alecsandri, **vol. cit.,** f. 133.

[3] Baligot de Beyne telegrafiază la 4 noiembrie lui Ioan Alecsandri: „O depeşă anunţă că scrisoarea v-a fost înmînată. Scrieţi direct împăratului, din ordinul prinţului, fără să indicaţi scopul audienţei" (Arh. Cuza, **Ms. cit.,** f. 456). A doua zi adaugă: „Prinţul domnitor nu poate admite că agentul său, acreditat în mod oficial cu asentimentul împăratului, nu obţine o audienţă la Maiestatea Sa, pentru a-i remite o scrisoare ce-i este adresată personal. Declaraţi, dacă aceasta este necesar, că aţi primit din partea Alteţei Sale ordinul de a remite scrisoarea personal Maiestăţii Sale" (**Ibid.,** f. 452 şi Mss. I. Alecsandri, **vol. cit.,** f. 139, 158). La 13 noiembrie, agentul comunică lui Baligot de Beyne că a primit următoarele rînduri de la contele Walsh, şambelanul de serviciu: „Din ordinul împăratului vă anunţ că Maiestatea Sa nu vă va putea primi în acest moment, numeroasele sale ocupaţii nepermiţîndu-i să acorde audienţa" (Arh. Cuza, **Ms. cit.,** f. 461). La 14 noiembrie, şeful de Cabinet al domnitorului îi scrie: „Răspundeţi: «Am primit scrisoarea pe care am avut onoarea să mi-o adresaţi. Rămîn la ordinele împăratului, cu speranţa de a îndeplini, în măsura în care Maiestatea Sa va binevoi să-mi permită, misiunea foarte importantă cu care m-a însărcinat Alteţa Sa prinţul domnitor»" (Arh. Cuza, **Ms. cit.,** f. 454, Mss. I. Alecsandri, **vol. cit.,** f. 163-164). Ioan Alecsandri telegrafiază Cabinetului princiar la 15 noiembrie: „Astăzi sper că şambelanul de serviciu va comunica împăratului scrisoarea mea în conformitate cu instrucţiunile Dvs." (Arh. Cuza, **Ms. cit.,** f. 462). Dar el nu reuşeşte să fie primit, cu toate că recurge şi la mijlocirea principelui Napoleon (27 decembrie 1865, **Ibid.,** f. 489).

principele ar fi preferat ca această misiune să o aibă reprezentantul său oficial[4].

Documentele abdicării lui Al. I. Cuza[5]

ABDICARE

Noi,

Alecsandru Ioan I, conform dorinţei naţiunii întregi şi angajamentului ce-am luat la suirea mea pe tron, depun astăzi 11/23 februarie 1866 cîrma guvernului în mîna unei locotenenţe domneşti şi Ministerului ales de popor.

ALECSANDRU IOAN

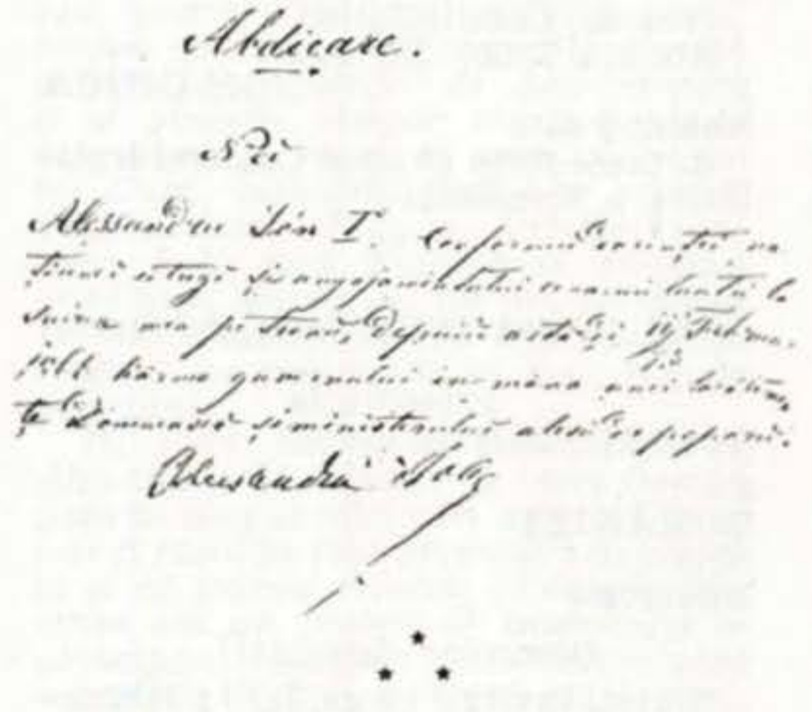

* * *

1866 febr. 11
Bucureşti

11 februarie

se va convoca Adunarea

Domnule preşedinte!

Fostul domnitor Alecsandru Ioan I abdicînd în mîinile unei locotenenţe domneşti, compusă de domnii general Nicolae Golescu, Lascăr Catargiu şi colonelul Nicolaie Haralambie; locotenenţă aclamată de către popor şi oştire.

În urmarea procesului verbal al locotenenţei domneşti cu onoare vă fac cunoscut ca să binevoiţi a convoca Adunarea legislativă pentru orele **unu** în localul Camerei.

Primiţi dl. preşed. încredinţarea

---

[4] „Cred că însărcinarea mă depăşeşte", telegrafiază agentul la 21 ianuarie 1866 (**Ibid.,** f. 507). Baligot de Beyne răspunde a doua zi: „...Prinţul ţine mult la faptul ca scrisoarea să fie remisă împăratului, cît şi ca ea să fie remisă de către agentul său. Pe de altă parte, mă mir că după scrisoarea mea, Cantacuzino va merge înainte în această situaţie. Spuneţi-i lui Alexandru (Cantacuzino) că, dacă îl va vedea pe împărat şi dacă, după cum i-am scris, se va încumeta să discute politică cu Maiestatea Sa, să-l asigure că sfîrşitul mesajului nu este deloc o frază, ci **expresia unei hotărîri care pare temeinic gîndită**". (**Ibid.,** f. 508). La 29 ianuarie, comunică: „Prinţul admite ca scrisoarea să fie remisă împăratului de către Cantacuzino, dar profitînd de audienţa pe care acesta o aşteaptă şi nu solicitînd o audienţă ad-hoc" (**Ibid.,** f. 512).

[5] Aflate la Arhivele Statului, Bucureşti, Manuscrise 1363.

prea deosebitei mele consideraţii.
Preşed. Consiliului şi
Minist. Treb. din Afară
ION GHICA

Domniei sale
d. preşedinte al onor Camerei legislative a României

* * *

Anul 186[6] luna [februarie]

Preşedinţia
Adunării Elective
a
ROMÂNIEI
Nr...
Bucureşti

Domnilor deputaţi!

Sînteţi invitaţi ca astăzi 11 februarie la ora unu după amiază să binevoiţi a vă întruni în localul Adunării.

Primiţi d-lor deputaţi încredinţarea deosebitei mele consideraţiuni.
Preşedinte
N. CATARGI

Domniilor Sale
d-lor deputaţi ai Adunării Elective a României.

* * *

Citindu-se în şedinţa unită a Senatului şi Adunării, şi aclamîndu-se în unanimitate, se va depune la dosarul Adunării.

1866 febr. 11

Preş. Senatului
Preş. Adunării

Domni senatori, Domni deputaţi,

Măria Sa Alecsandru Ioan I, fostul domn al Principatelor Unite Române, a depus azi în mîinile noastre actul său de abdicare, pe care, la rîndul nostru, avem onoare a-l depune în original pe biroul Adunării.

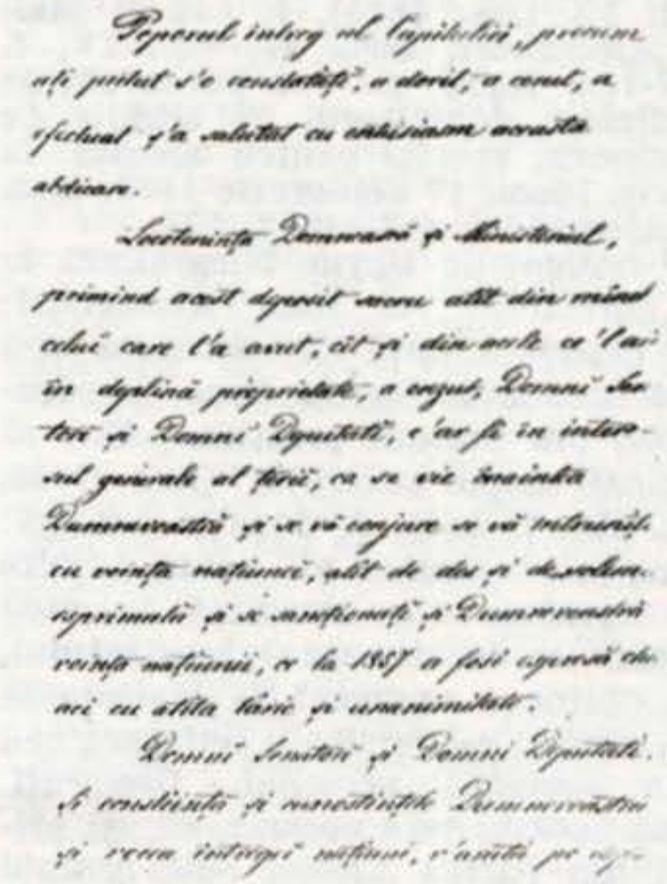

Măria Sa Alexandru Ioan I, fostul Domn al Principatelor Unite române, a depus azi în mînele noastre actul seu de abdicare, pe care la rîndul nostru avem onoare a'l depune în originale pe biroul adunării.

Domni Senatori! şi Domni Deputaţi!

Poporul întreg al Capitalei, precum aţi putut s'o constataţi, a dorit, a cerut, a efectuat şi a salutat cu entuziasm această abdicare.

Locotenenţa Domnească şi Ministerul, primind acest depozit sacru atît din mînile celui care l-a avut, cît şi din acele ce-l au în deplină proprietate, a crezut, domni senatori şi domni deputaţi, c-ar fi în interesul general al ţării, ca să vie înaintea dumneavoastră şi să vă conjure să vă întruniţi cu voinţa naţiunii, atît de des şi de solemn exprimată şi să sancţionaţi şi dumneavoastră voinţa naţiunii, ce la 1857 a fost expresă [exprimată] chiar aci cu atîta tărie şi unanimitate.

Domni senatori şi domni deputaţi! Şi conştiinţa şi cunoştinţele dumneavoastră şi vocea întregii naţiuni vă arată pe deplin, sîntem siguri, că asemenea chestiuni vitale pentru orice naţiune, şi cu atît mai cu seamă pentru a noastră, pot deveni fatale, adesea chiar printr-o oră de întîrziere. Venim dar cu cea mai deplină încredere şi facem apel la patriotismul dumneavoastră, şi daţi ţării şi prin votul dumneavoastră consacrarea ce aşteaptă.

Dat în Capitala Bucureşti, în 11/23 februarie anul una mie opt sute şaizeci şi şase.

Locotenenţa Domnească
General Nicolae Golescu,
Colonel N. Haralambie
ad-interim D. Sturdza
Ion Ghica,
Dimitrie Ghica,
C.A. Rosetti,
Maior D. Lecca,
I. Cantacuzino

* * *

Şedinţa din 12 febr. 1866

S-a comunicat şi citit Adunării de către dl. preşedinte al Consiliului de Miniştri Ion Ghica.

Domnule general,

Astăzi fiind ocîrmuirea constituită, socot că nu mai urmează nevoie de a se prelungi poprirea mea.

D-ta ştii că principiul proclamat de corpurile statului a fost şi este ţelul meu; căci numai un principe străin, după a mea părere, poate închezăşlui viitorul României.

Socot de prisos a mai adăogi că, precum ca prinţ domnitor al României am lucrat pururea pentru a realiza această dorinţă, asemenea şi ca prinţ român nu voi conteni un minut de a face tot ce va atîrna de mine pentru aceasta.

Doresc, d-le general, după împrejurările urmate, a mă porni din ţară cît mai în grabă.

Să trăiască România!
12/24 februarie 1866
Bucureşti
AL.I. CUZA

ANEXĂ

Pentru a înţelege mai bine poziţia marilor puteri faţă de Principatele Române Unite, publicăm cîteva extrase din lucrarea istoricului francez Paul Henry, **L'Abdication du Prince Cuza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie.** („Abdicarea prinţului Cuza şi urcarea pe tronul României a dinastiei Hohenzollern") Documente diplomatice, Paris, 1930 pp. 12-18

[...] *E clar totuşi că principala condiţie a reuşitei era complicitatea, sau cel puţin indiferenţa Europei. Prea multe interese se ciocneau în preajma Dunării, prea multe tratate autorizau amestecul puterilor în treburile principatelor pentru ca Turcia, Rusia Austria, Anglia, Franţa să nu aibă un cuvînt de spus în legătură cu un fapt atît de grav ca răsturnarea domnitorului, ales în 1859 şi confirmat în 1861 sub auspiciile Europei. Trebuie să recunoaştem că momentul era dintre cele mai prielnice.*

Poarta *nu fusese niciodată prea favorabilă lui Cuza. În faţa presiunilor Franţei, ea fusese nevoită să accepte vrînd nevrînd, una după alta, dubla alegere, Unirea principatelor, ba chiar lovitura de stat [din mai 1864] [...] Dincolo de interesul ei imediat, pe care puterile, Franţa mai cu seamă, i-l înfăţişau ca impunînd existenţa unor Principate Dunărene puternice, formînd o solidă barieră exterioară, ea înţelegea că toate reformele lui Cuza nu urmăreau decît obţinerea unei autonomii din ce în ce mai mari, care viza într-un timp mai îndelungat, poate, dar în mod aproape sigur, adevărata independenţă. Ea continua să creadă ceea ce Fuad paşa expusese cu atîta forţă la 31 iulie 1856, în circulara către agenţii diplomatici ai sultanului în străinătate: „...Unirea celor două principate, din care trebuie să decurgă, fără îndoială, o stare de lucruri ce va leza mai mult sau mai puţin drepturile suverane ale Turciei, va slăbi legăturile lor cu imperiul, şi, prin urmare, va face să se piardă atît pentru imperiu, cît şi pentru principate, acea forţă morală, dar reală, pe care poziţia lor actuală le-o conferă astăzi...". Poarta revenea periodic la ameninţarea unei ocupaţii pe care guvernul lui Napoleon III se străduia mereu să o împiedice, dar la care ea nu renunţa. Încă la 20 februarie 1864, în plină dezbatere asupra mănăstirilor, Ion Alecsandri îi scrie lui Baligot [şeful Cabinetului lui Cuza] că a aflat la Paris că turcii se înarmează ostentativ şi i-a cerut sprijin lui Drouyn de Lhuys [ministrul de Externe francez]; iar la 2 martie Bordeanu [gerantul Agenţiei diplomatice din Constantinopol] confirmă aceste dispoziţii: o scrisoare confidenţială către vice-regele Egiptului, căzută din întîmplare în mîinile agentului Franţei la Alexandria, arată că Poarta are de gînd să ia ca pretext pentru a intra în principate, înarmările lui Cuza. La 21 mai, poliţia prinţului Cuza pune mîna pe nişte hîrtii ce dovedeau existenţa unui complot cu complicitatea Porţii în favoarea prinţului Suţu. La 20 iulie Bordeanu semnalează faptul că sînt folosite împotriva lui Cuza, la Constantinopol, imprudenţele de exprimare ale ziarului* Buciumul, *care-l numeşte pe prinţ „Maiestatea Sa" şi îl sfătuieşte să se proclame ereditar; iar la 25 ianuarie 1865, agentul român arată că această campanie începe să capete consistenţă. În acelaşi timp opoziţia, care îşi dublează atacurile, nu se dă în lături să unelteaască la Constantinopol. Astfel că, atunci cînd izbucneşte la Bucureşti răscoala din 3/15 august 1865, de altfel energic reprimată, Fuad Paşa se grăbeşte să trimită lui Cuza cunoscuta mustrare aspră asupra acestei încăierări ca expresie a nemulţumirii generale, iar răspunsul demn şi hotărît al prinţului*[1] *nu reuşeşte să liniştească pe deplin Poarta. Deci nu la Constantinopol îşi va găsi Cuza apărători devotaţi.*

Puterile vecine nu sînt nici ele cu mult mai bine dispuse. Într-adevăr, Austria *nu poate vedea cu ochi buni progresele unei naţiuni ai cărei locuitori sînt fraţii de sînge ai unei foarte importante părţi din populaţia Transilvaniei şi Bucovinei, şi a căror deşteptare poate trezi în aceste provincii speranţe incompatibile cu securitatea imperiului. Nu că ar urmări în mod sistematic eşuarea tuturor proiectelor de reorganizare de dincolo de Carpaţi. În 1860 cu ocazia reformei electorale, ea nu caută pricină guvernului princiar; în acelaşi an îi face avansuri formale şi continuă să-şi cîştige un loc preponderent în principate, pe cale paşnică mai curînd decît prin ameninţări. Cu toate acestea nu-şi face prea multe iluzii şi rezerva lui Cuza faţă de manifestările transilvănene sau faţă de acţiunile generalului Türr, vestitul naţionalist ungur, care voia să provoace o mişcare în principate, nu izbutesc s-o liniştească. Ea regretă vremea ocupaţiei din 1854-1857*[2] *şi în mai multe rînduri după unele simptome, diplomaţia română crede a simţi că este gata să reînceapă. Austria este prima care protestează împotriva inovaţiilor lui Cuza, secularizare, lovitură de stat etc. Politica şi poziţia sa geografică, nu pot face din ea o prietenă a domnitorului şi fără îndoială că nu pe ea va putea conta acesta în ceasurile grele.*

Dacă astea sînt vederile Austriei, ce să mai spunem despre cele ale Rusiei? *Nici un moment, guvernul ţarului nu a putut urmări cu satisfacţie politica lui Cuza. Atracţia de neînvins pe care Constantinopolul o exercita asupra Rusiei încă din sec. XVII a făcut-o pe aceasta să tindă din toate puterile către Dunăre. Ea a fost însă îndepărtată prin Tratatul de la Paris; constituirea unor Principate Unite puternice îi este prezentată sultanului de către puterile protectoare în frunte cu Franţa, ca o garanţie împotriva intenţiilor ruse. Distrugerea Tratatului din 1856 se impune în cugetul lui Gorceakov cu aceeaşi putere mistică cu care lui Napoleon III i se impunea distrugerea Tratatelor din 1815. Şi, de fapt, Rusia, care intervenise atît de des dincolo de Prut şi pînă la Carpaţi, nu s-a consolat niciodată că a fost nevoită să renunţe la ocupaţia ei din vremea Regulamentului organic, în care alegerea excelentă făcută în persoana generalului Kiseleff, iscusitele eforturi de administrare şi reorganizare pe care el le-a încercat par să dovedească cu prisosinţă că guvernul ţarului sconta pe atunci să se ocupe ani de-a rîndul, foarte îndeaproape, de treburile principatelor. De asemenea, constituirea unei Românii puternice îi apărea Rusiei ca o ameninţare directă, atîta timp cît această operă avusese loc sub auspiciile Turciei şi ale Franţei, iar nu sub ale sale. Ea a fost silită să se resemneze la Unire: „Atîta timp cît Rusia — scria Cuza, la 26 iunie 1861, într-o scrisoare confidenţială către C. Negri — a crezut că Unirea principatelor ar putea deveni o cauză a slăbirii Turciei, s-a prefăcut a fi favorabilă acestei combinaţii, deşi în fond ea nu a dorit niciodată nimic care ar fi putut contribui la prosperitatea şi la puterea noastră. Dar cînd, a văzut că eu, mai ales după călătoria mea la Constantinopol, ţineam să mă apropii din ce în ce mai mult de Sublima Poartă, şi că România dezvoltîndu-se, ar putea deveni un sprijin util Imperiului otoman şi un obstacol în calea expansiunii panslavismului, s-a axat dimpotrivă pe tot ceea ce împiedică dezvoltarea noastră".*

Dacă, în luna octombrie a aceluiaşi an, Gorceakov declară că guvernul său nu se opune menţinerii Unirii şi respinge orice mijloc de constrîngere îndreptat împotriva ei, este poate pentru că îi e teamă de o ocupare turcă sau austriacă şi, pe de altă parte, pentru că Rusia ţine mereu în rezervă candidatura ducelui de Leuchtenberg şi se gîndeşte desigur că dacă acesta din urmă ar reuşi să urce pe tronul lui Cuza, influenţa rusă s-ar extinde dintr-o dată pînă la Dunăre, mai lesne decît dacă Valahia şi Moldova ar rămîne despărţite. Ea profită intens de toate ocaziile pentru a-şi consolida creditul în principate şi a-şi recruta partizani.

În 1864 Bordeanu semnalează că Alexandru II, lăudat de către Osman paşa în timpul călătoriei sale la Odesa, i-ar fi făcut pe faţă propuneri de alianţă şi că primul rezultat al acestor tratative era un proiect de intervenţie în principate, acuzate că încurajează veleităţile de independenţă ale Serbiei, Muntenegrului, Bulgariei şi Poloniei. Atitudinea vădit francofilă a lui Cuza nu poate nicidecum să placă unui guvern care, în ciuda tentativelor lui Napoleon III de apropiere de ţar după războiul din Crimeea, întreţine din nou raporturi din cele mai reci cu Franţa, ca urmare a afacerii cu Polonia. Diplomaţia ţarului ignoră fără îndoială faptul că în 1863, prinţul Cuza a pus, în mod formal, armata sa la dispoziţia împăratului Napoleon; dar ea cunoaşte încrederea absolută pe care domnitorul o manifestă faţă de Franţa, şi Baligot, într-o foarte ciudată scrisoare îi comunică lui Bordeanu rezultatul unei convorbiri între Cuza şi baronul Offenberg, consulul Rusiei la Bucureşti, în cursul căreia acesta din urmă a afirmat „că Alteţa Sa a sacrificat prea mult unor idei politice şi sociale care nu sînt potrivite pentru poporul român, că Alteţa Sa a favorizat în prea mare măsură latinismul în detrimentul credinţelor profund înrădăcinate în ţară, comune şi Rusiei, care din acest motiv a fost vădit îndurerată" şi l-a sfătuit pe domnitor să încheie o alianţă cu ţarul.

Se poate presupune interpretarea pe care o va da guvernul de la St. Petersburg răscoalei din 3/15 august 1865 care, în ciuda gravităţii sale reduse a impresionat atît de neplăcut Cabinetele europene. Rusia nu numai că se grăbeşte să propună împreună cu alte puteri trimiterea unei comisii de anchetă, dar, dacă ar fi să-l credem pe Bordeanu, generalul Ignatiev a fost primul care i-a vorbit lui Ali paşa, în timp ce baronul Offenberg acredita la Bucureşti convingerea că această măsură a fost cerută de Bulwer, ambasadorul Angliei.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1976.
[2] În text greşit: 1856-1859.

Acum 105 ani, la Putna

ANGHEL POPA

Începută la 10 iulie 1466, construcția mănăstirii Putna, prima ctitorie a marelui Ștefan, a fost terminată la 1469 — exceptînd zidurile exterioare, definitivate la 1481 — și sfințită de voievod un an mai tîrziu.

În 1870, împlinindu-se 400 ani de la sfințirea mănăstirii, studenții români din Viena au considerat că evenimentul putea fi transformat într-o mare serbare națională, organizată la Putna, cu participarea românilor din toate provinciile.

Ideea era, de fapt, mai veche. Ea aparține lui Iraclie Porumbescu, care, încă din 1856 făcuse o propunere în acest sens, fixînd ca dată, luna mai sau iulie 1857, urmînd să participe reprezentanți ai „nației române din Bucovina și celelalte țări românești". Din motive necunoscute, proiectul nu a fost realizat.

În 1869, ideea a fost reluată și larg dezbătută în cadrul celor două organizații studențești din Viena — Societatea literară și științifică a românilor și Societatea studențească ștințifică-socială „România" — ce reuneau studenții români din teritoriile ocupate de Austro-Ungaria, precum și pe cei din tînărul stat român aflați la studii aici. În ceea ce privește persoana care a reactivat propunerea, părerile sînt diferite: I. Slavici susține că a fost studentul C. Aronovici, în timp ce T.V. Stefanelli îl desemnează pe marele poet național Mihai Eminescu.

O ședință comună a celor două societăți vieneze a ales un comitet provizoriu, care urma să se ocupe de organizarea serbării. Prima acțiune a comitetului și-a găsit expresia în publicarea, în decembrie 1869, a unui apel către studenții români pentru a demonstra unitatea națională: „să ne coadunăm din toate unghiurile spre a ne cunoaște" deoarece „desfăcuți unii de alții în privință politică, ne unește totuși aceeași limbă, aceleași obiceiuri și datine, aceeași religiune și credință politică și socială".

Serbarea a fost fixată în ziua hramului mănăstirii, la 15/27 august 1870, urmînd să se desfășoare după un program al cărui proiect a și fost anunțat cu același prilej.

Propunerea comitetului provizoriu din Viena a produs entuziasm în rîndul studenților români din țară și de peste hotare, toți sesizînd că serbarea avea să reprezinte simbolul unității de neam, idee subliniată, de altfel, cu pregnanță în răspunsul studenților români din Paris: „formarea unui lanț indisolubil între toate țările române: iată scopul suprem către care trebuie să jurăm că vom tinde".

„Excelente simțiri românești"

La începutul anului 1870, membrii celor două societăți studențești din Viena s-au întrunit într-o ședință comună, alegînd un comitet central, condus de N. Teclu, ca președinte, și M. Eminescu, ca secretar. Au urmat apoi apeluri prin presă, adresate tuturor românilor, pentru a sprijini material serbarea și pentru a participa în număr cît mai mare la desfășurarea ei. De pretutindeni, persoane particulare și societăți culturale și-au anunțat sprijinul. Astfel, într-o atmosferă de entuziasm și solidaritate, o delegație a comitetului din Viena s-a îndreptat spre Putna în iulie 1870.

Activitatea comitetului, ca și numeroasele dezbateri din presă, au trezit suspiciunea autorităților austro-ungare, care, intuind caracterul politic al serbării, au încercat să acționeze pentru interzicerea ei. Cerneala din iscăliturile ministeriale puse pe pactul care consfințise dualismul austro-ungar abia se uscase; în aceste condiții, serbarea de la Putna avea menirea să demonstreze că românii din teritoriile subjugate de dubla monarhie refuză recunoașterea acesteia, continuînd lupta pentru cîștigarea drepturilor naționale. Sesizat de către prefectul Rădăuților, guvernatorul Bucovinei a cerut, la 8 iulie, ministrului de Interne austro-ungar instrucțiuni în legătură cu poziția pe care să o adopte, subliniind în mod expres că serbarea avea drept scop „să întărească sentimentul național românesc, ca să demonstreze legătura românilor din Bucovina cu cei din Principatele dunărene și din Transilvania".

Izbucnirea războiului franco-prusac, greutățile pecuniare cauzate de faptul că fondurile pentru serbare au fost depuse la o bancă vieneză care a dat faliment, măsurile de intimidare inițiate de autoritățile austro-ungare, iată, succint, cauzele care au determinat comitetul central de la Viena să anunțe prin presă, la 8 august 1870, amînarea serbării pentru anul următor.

În articolul **Notiță asupra proiectatei întruniri de la mormîntul lui Ștefan cel Mare la**

Putna, publicat în **Convorbiri literare** în toamna lui 1870, Eminescu, caracterizînd serbarea ca pornită „dintr-un sentiment de pietate către trecutul nostru pe cît de glorios, pe atît de nefericit", îi motiva amînarea. Într-un moment în care atenţia opiniei publice româneşti era concentrată asupra tragediei trăite de Franţa, „nimene nu s-ar fi interesat de ea, s-ar fi trecut nebăgată în seamă şi fără de-a lăsa vreo urmă morală, precum s-au mai întîmplat şi cu alte serbări de natura acesteia".

La 18 martie 1871, în cadrul unei adunări, studenţii din Viena au ales un nou comitet central. Mai mult, pentru a-şi dovedi unitatea de acţiune, cele două societăţi studenţeşti au fuzionat, formînd România jună.

S-a hotărît să se facă din nou apel la numeroase personalităţi politice şi culturale româneşti pentru a sprijini organizarea serbării. În acest sens, comitetul de la Viena s-a adresat poetului V. Alecsandri pentru a constitui o comisie care să hotărască asupra discursului ce urma să fie ţinut la mormîntul lui Ştefan cel Mare. Dintre numeroasele lucrări trimise, pînă la urmă s-a impus aceea a tînărului student A.D. Xenopol, viitorul istoric.

Pregătirile fiind terminate, în iulie 1871, comitetul a anunţat opiniei publice că pleacă în Bucovina.

Guvernul austro-ungar a încercat să recurgă din nou la intimidări. Poliţia vieneză a solicitat lui Slavici şi Eminescu unele explicaţii privind organizarea şi scopul serbării. Eminescu fiind plecat în ţară, nu s-a prezentat decît Slavici, căruia, în urma discuţiilor purtate, i s-a făcut cunoscut că guvernul dublei monarhii nu se opunea acţiunii, dar că „guvernatorul Bucovinei nu va permite ca la Putna să se facă manifestaţiuni". Era vorba, firește, de manifestaţii cu caracter politic. Încercarea guvernului a rămas fără nici un rezultat; fără să se lase intimidaţi, Slavici şi Eminescu s-au adresat opiniei publice printr-un **Apel** publicat în presa vremii, cu credinţa că numai „o adunare numeroasă de români din toate provinciile române, însufleţită de unul şi acelaşi spirit [...] este podoaba, frumuseţea şi sublimitatea serbării, iar nu flamurele împlîntate şi arcurile de triumf".

În urma acestor acţiuni, la începutul lunii august, studenţii români au părăsit Cernăuţii, îndreptîndu-se spre Putna, unde un sprijin eficient şi dezinteresat în pregătirea serbării au primit din partea stareţului mănăstirii, Arcadie Ciupercovici.

Omagiul Daciei întregi

Aceste ultime pregătiri au fost umbrite de o nouă încercare a autorităţilor austro-ungare de a zădărnici serbarea, „ca şi cum scopul întrunirii ar fi fost de a cuceri Bucovina şi de a răsturna fericitul imperiu cu două capete", cum nota corespondentul ziarului **Românul.** Prefectul Rădăuţilor a cerut comitetului de organizare să renunţe la intenţia de a numi ca preşedinte de onoare al festivităţilor pe Mihail Kogălniceanu, care-şi anunţase participarea, şi să prezinte în scris autorităţilor textele discursurilor ce urmau a fi ţinute, fără ca acestea să conţină nici o aluzie la situaţia politică existentă. Incidentul fiind „rezolvat" prin acceptarea acestor pretenţii, a început serbarea comemorativă de la Putna. În ziua de 14/26 seara, în dangătul clopotelor mănăstirii, a avut loc „priveghierea religioasă" la mormîntul lui Ştefan cel Mare, printre cei prezenţi aflîndu-se M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Gr. Tocilescu, C. Istrati, G. Dem. Teodorescu şi o delegaţie din partea Mitropoliei Moldovei. A doua zi, duminică 15/27 august, participanţii s-au adunat în faţa porticului festiv, operă a pictorului bucovinean Epaminonda Bucevschi, simbolizînd unitatea naţională. În prezenţa a peste 3 000 participanţi, în unduirea drapelelor tricolore pe ale căror falduri erau scrise numele celor ce s-au jertfit pentru binele neamului, şi-a rostit cuvîntarea festivă A.D. Xenopol. „Tu, umbră măreaţă a lui Ştefan cel Mare, coboarăte în sufletul poporului tău şi, cu puterea ta de fier, încoardă-i voinţa pentru împlinirea acelor datorii pe care natura le impune oricărui popor ce năzuieşte către nemurire [...] Pe mormîntul lui Ştefan cel Mare, pe astă amintire comună tuturor, venim noi deci astăzi cu credinţa în un viitor comun".

Luni 16/28 august, au fost depuse daruri pe mormîntul voievodului: urna de argint ce conţinea pămînt din toate teritoriile româneşti, broderii şi steaguri ale căror inscripţii simbolizau unitatea naţională, în timp ce erau trase „40 de salve, ca reamintire de mănăstirile zidite de măritul erou". S-a cîntat **Imnul lui Ştefan cel Mare,** ale cărui versuri aparţineau bardului de la Mircești, iar muzica lui Flechtenmacher. În prezenţa numeroasei asistenţe, ce reunea simbolic neamul românesc, a izvorît de pe strunele unei viori o melodie. Era omagiul adus „Daciei întregi" de un tînăr din Stupca, Ciprian Porumbescu.

În seara aceleiaşi zile, cînd liniştea s-a aşternut peste Putna, într-una din încăperile mănăstirii s-a ţinut un congres al studenţilor, în pregătirea căruia un rol primordial l-a avut Mihai Eminescu. Au fost dezbătute probleme legate de orientarea viitoare a luptei studenţilor români pentru unitate naţională şi a locului unde urma să se desfăşoare al doilea congres. Discuţiile au fost aprinse, conturîndu-se două curente în rîndul studenţilor; cei din Viena pledau pentru „realizarea unităţii culturale fără nici o preocupare de cea politică, aceasta din urmă trebuind să vină de la sine", în timp ce studenţii din România preconizau „uniunea politică" înaintea celei culturale.

Cu toate aceste divergenţe, în ceea ce priveşte rolul congresului se impune, în timp, judecata scriitorului George Călinescu: „Dacă efecte imediate ale acestui congres n-au fost, el a lăsat totuşi anume dispoziţii în sufletul unora, şi de n-ar fi decît rolul pe care Eminescu l-a avut în pregătirea lui şi adîncul spirit patriotic pe care l-a derivat din el, şi ar merita totuşi să umple cîteva pagini din istoria culturii noastre".

August 1944

Pe baricadele Rezistenței

Prof. LÉO HAMON

Invitat al Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale, Léo Hamon, profesor de științe politice la Universitatea Paris 1, a vizitat recent, pentru a doua oară, țara noastră. Cu acest prilej, domnia sa a avut amabilitatea de a ne relata unele amintiri despre lupta patrioților francezi împotriva ocupanților hitlerişti, la care a luat parte activă.

— În Memoriile sale, referindu-se la insurecția din Paris, generalul de Gaulle amintea participarea dumneavoastră la ocuparea Primăriei capitalei Franței. Ce ne puteți spune despre acest moment de seamă al luptei mișcării de rezistență din țara dv.?

— La 20 august 1944, împreună cu mai mulți tovarăși de luptă, am ocupat Primăria Parisului, edificiul din balconul căruia fuseseră proclamate Republica a III-a și Comuna din Paris. Pentru a marca semnificația deosebită a actului am declarat că intrăm în stăpînirea acestui centru politic și administrativ al Capitalei în numele Comitetului parizian de eliberare și al Guvernului provizoriu al Republicii, pe care îl considerăm drept puterea legitimă a Franței aflată în război cu Germania hitleristă. Știam că eliberarea va antrena după sine prăbușirea imediată a guvernului de la Vichy, instaurat sub protecția inamicului. Prin ocuparea Primăriei considerăm că vom contribui la stabilirea unei noi autorități, asigurînd permanența statului republican.

— Vorbiți-ne despre ceea ce reprezenta lupta Rezistenței...

— Ea a constituit, în același timp, un protest profund împotriva umilinței naționale, a servituților impuse poporului nostru, împotriva ideologiei naziste, ca și o manifestare fermă a voinței de a restabili libertatea, independența și integritatea țării. Nu puteam accepta ideea ca Franța să rămînă o țară învinsă, mutilată prin pierderea Alsaciei și Lorenei, ca ea să-și piardă libertățile democratice, pe care tot ea le dăruise lumii.

Aceste aspirații au unit, indiferent de convingerile lor religioase, politice, filozofice, pe toți patrioții: conservatori, democrat-creștini, comuniști, socialiști. Credința în victoria Franței și libertății o simboliza pentru noi generalul de Gaulle care spunea: „Între Franța și noțiunea de libertate există o alianță multiseculară".

— Exista o ideologie a Rezistenței?

— În afara ideologiei comune de care am vorbit, fiecare grupare politică avea, desigur, propria ideologie cu caracteristicile sale. Dar exista un fond comun, care poate fi regăsit în programul Consiliului Național al Rezistenței. O dată cu restabilirea Republicii, doream și o reînnoire profundă a instituțiilor sale, care să creeze o soartă mai dreaptă celor ce muncesc.

Dar aceasta nu putea fi posibilă decît odată cu stabilirea independenței naționale.

— Răsfoind ultimul volum al Istoriei Rezistenței scrisă de Noguères, Vigier și Degliame, am întîlnit relatarea unei întîmplări al cărei erou sînteți. Este vorba de incendierea fișierului unei largi categorii de persoane destinată de către Serviciul de muncă obligatorie să fie trimisă în Germania hitleristă.

— Da, este unul din episoadele marilor bătălii ale Rezistenței. Hitleriștii voiau să trimită muncitorimea franceză în Germania, pentru a servi eforturilor lor de război. Ei au făcut apel la voluntari, dar, în fața eșecului acestei acțiuni, au instituit Serviciul de muncă obligatorie pentru tinerii de 20 ani. În acest scop, s-a alcătuit un fișier al acestei categorii de cetățeni. Cînd am aflat de existența fișierului (în acea vreme răspundeam de acțiunile în rîndul tinerilor), am considerat că trebuia distrus, lucru ce ar fi împiedicat convocarea tinerilor și ar fi contribuit, desigur, la menținerea combativității lor. Acțiunea, însă, era greu de realizat, pentru că fișierul, aflat în sediul Serviciului de muncă obligatorie, era bine păzit de fasciști.

Am încercat o primă dată, dar am dat greș; a doua oară, însă, am reușit. Ne-am retras în cea mai mare grabă, deoarece, la scurt timp, prin ferestrele clădirii se puteau vedea flăcările incendiului. Cîteva zile mai tîrziu, postul de radio al Franței combatante, transmitea știrea distrugerii fișierului.

Desigur, faptul pe care vi l-am relatat nu reprezintă decît un episod al marilor bătălii duse de Rezistență, prin care am împiedicat pe ocupanții naziști să se servească de mîna de lucru franceză pentru mașina lor de război. Bătălii care au permis Franței, invadată de hitleriști în 1940, să fie prezentă la victoria finală, deoarece, așa cum spunea generalul de Gaulle, „Franța pierduse o bătălie, dar nu pierduse războiul".

Interviu consemnat de
Monica BARCAN

PLANȘELE NOASTRE

① În august 1871, prin străduințile unui grup de intelectuali — în medalioane: M. Eminescu, M. Kogălniceanu, N. Teclu, V. Alecsandri, I. Slavici, A.D. Xenopol — la mănăstirea Putna (imaginea de jos), s-a adus omagiul „Daciei întregi"; pe mormîntul lui Ștefan cel Mare, a fost așezată o urnă de argint (imaginea din mijloc) cu pămînt adunat din toate teritoriile românești **(Acum 105 ani, la Putna,** p. 30)

②③ Ziarul **Gute Neue Zeitung** (Dresda, 1601) menționează—după cum se vede din textul reprodus în partea de sus a planșei 2—victoria lui Mihai Viteazul asupra lui Sigismund Báthory. Un manuscris aflat tot la Dresda păstrează desenele steagurilor capturate la Guruslău și trimise împăratului Rudolf II de către Mihai și Basta. Desenele sînt reproduse după volumul **Mihai Viteazul. Culegere de studii,** București, 1975**(Steagurile de la Guruslău,** p. 16)

④ Vultur lucrat în onix, datînd din prima jumătate a sec. I e.n. „Dintre toate păsările pe care le cunoaștem, spunea Pliniu cel Bătrîn (24-79 e.n.), vulturul este cea mai nobilă și cea mai impunătoare prin puterea sa". Începînd din sec. I î.e.n., vulturul a reprezentat emblema puterii Romei. Astfel de imagini împodobeau și stindardele legiunilor ce luptau împotriva valurilor succesive ale popoarelor migratoare care asaltau imperiul **(Răzbunarea lui Ala-Reiks,** p. 38)

Eine Neue Zeitung/

Wie Michael Weida

der Fürst in Siebenbürgen / den Fürsten Sigißmundo Bathori geschlagen / das Feld erhalten / vnd in die Zehen Tausent Mann erleget/ Hundert vnd Sechs vnd Sechtzig Fahnen/ Geschütz / heimliche Brieffe / vnd gantze Artolorey bekommen.

I. G. Duca

ROMÂNIA ÎN PRAGUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

După moartea regelui Carol I, cercurile politice şi-au putut exprima mai limpede poziţia în problema războiului şi a atitudinii României faţă de evoluţia ulterioară a evenimentelor. Lipsit de autoritatea şi orgoliul predecesorului, ce se voise şi se ostenise a fi primul factor de decizie în mai toate domeniile politicii ţării, noul rege — Ferdinand I — dovedea mai multă maleabilitate şi un grad sporit de adaptabilitate. „Îmi reamintesc — notează I.G. Duca în însemnările sale — de prima oară cînd am lucrat cu el, ca rege; era în primele zile ale lui octombrie 1914. Vorbind de situaţie, regele Ferdinand mi-a spus categoric: «Eu sînt un rege constituţional; prin urmare, dacă ţara crede că interesul ei îi dictează să meargă împotriva Puterilor Centrale, nu în mine va găsi ea vreo piedică la realizarea idealului ei naţional. Un singur lucru cer însă ţării — şi cred că am dreptul să i-l cer, avînd în vedere gravitatea unei atari hotărîri: să se gîndească bine înainte de a-şi spune ultimul cuvînt, de a-şi trage spada»".

În toamna anului 1914, pe teatrele de luptă din Europa bilanţul părea mai curînd favorabil Puterilor Centrale. Italia nu dădea semne că ar dori să intre în război. În atari împrejurări, România nu putea risca intrarea în acţiune. Participînd în acele momente la război, scria fruntaşul socialist C. Dobrogeanu-Gherea, la 19 octombrie 1914, România „şi-ar primejdui în toată puterea cuvîntului însăşi existenţa, care e doar condiţia primordială pentru realizarea idealului de întregire a neamului". La 18 noiembrie, Gherea completa această idee: „Se poate întîmpla ca ţara să se întregească prin război, după cum se poate întîmpla să se întregească şi fără război — aceasta e de domeniul posibilităţilor, dar ceea ce e sigur e că, printr-un război nenorocit, am compromite grav întregirea de neam".

Politica guvernului Brătianu, ca, de altfel, a oricărui guvern cu răspundere faţă de destinele ţării, nu putea fi decît de prudenţă. România nu putea intra în luptă împotriva Puterilor Centrale, atîta timp cît nu exista un moment favorabil care să dea eficacitate actului săvîrşit. În acelaşi timp, fapt esenţial, **participarea la război** trebuia să fie urmarea garantării revendicărilor naţionale româneşti. **Or, Antanta — nota Duca — „nici graniţele românismului întregit, nici munţiile indispensabile nu ni le garanta în octombrie 1914".**

În funcţie de aceste două elemente fundamentale — momentul favorabil şi garantarea drepturilor românilor de a-şi desăvîrşi statul lor naţional unitar — şi-au desfăşurat activitatea şi principalele partide şi grupări politice. Atît guvernul, cît şi opoziţia s-au situat în acele momente pe terenul necesităţii luptei pentru idealul naţional.

Ideea că marele ideal al românilor va putea fi realizat numai prin alăturarea ţării noastre la Antantă continua să cîştige teren. După moartea regelui Carol — scria Titu Maiorescu, în februarie 1917 — agitarea în sprijinul Antantei „nu mai are margini; ea se infiltrează şi în armată şi cuprinde o mare parte a ofiţerimii. Iar la Palat aproape toţi funcţionarii Curţii regale, mai ales cei nou numiţi, de la mareşal pînă la cel mai tînăr aghiotant şi, deasupra tuturor, însăşi regina Maria cu doamnele ei de onoare, se pronunţau în favoarea unei participări războinice a României în contra Puterilor Centrale".

Fruntaşii curentului antantist erau Take Ionescu şi Nicolae Filipescu, cărora li se adăugau influente personalităţi ale vieţii publice: C. Mille, B. Ştefănescu-Delavrancea, dr. C. Istrati, M. Antonescu, S. Mîndrescu, N.D. Cocea, O. Goga, V. Lucaci, dr. I. Cantacuzino ş.a. În toamna anului 1914, simpatizanţii Antantei au început să acţioneze organizat. La 9 noiembrie au creat „Acţiunea naţională", organizaţie politică ad-hoc care şi-a propus să militeze pentru intrarea „imediată" în război de partea Antantei. Această organizaţie a reuşit, în decembrie 1914, să schimbe conducerea Ligii culturale, care s-a intitulat „Liga pentru unitatea politică a României". Succese importante a obţinut „Acţiunea naţională" prin ralierea studenţimii şi a profesorilor universitari la manifestările ei.

Cele cîteva pagini pe care le publicăm din notele lui I.G. Duca ne dau o imagine bogată în date şi fapte a preocupărilor politice din acea perioadă; intensificarea activităţii antantofililor, prudenţa guvernului, confruntările cu opoziţia, confruntări care în esenţă au avut loc mai cu seamă în legătură cu timpul, cu momentul părăsirii neutralităţii. Atunci cînd interesele majore ale ţării au impus o conduită unitară vieţii noastre politice, în ciuda divergenţelor, opoziţia a ieşit în întîmpinarea guvernului şi a acceptat ofertele acestuia.

Lectura notelor lui Duca trebuie făcută ţinînd seama de nelipsitul lor subiectivism. Ministru în acel guvern, Duca încearcă în repetate rînduri să apere şi să justifice poziţiile cabinetului condus de Brătianu. Faptul nu afectează, însă, gradul sporit de interes pe care notele ministrului Cultelor şi Instrucţiunii Publice din acea vreme îl comportă.

În redarea textului s-au efectuat aceleaşi operaţiuni de ortografiere contemporană ca şi în numărul trecut; titlul aparţine redacţiei.

Ion BULEI,
Marian ŞTEFAN

Iarna 1914 - 1915

Am intrat deci în iarna 914-915. Regele, după discursul de la prestarea jurămîntului, a făcut cîteva gesturi ce i-au mai atras simpatia publică. A dat o amnistie, tradiţionala amnistie a tuturor începuturilor de domnie, a dăruit un milion pentru înfiinţarea la Iaşi a unui orfelinat de fete în felul Azilului „Elena Doamna", din Bucureşti şi pe urmă s-a pus la adăpostul doliului său, ca să ducă o viaţă foarte retrasă şi ca să scape astfel de solicitaţiunile deopotrivă de supărătoare ale Puterilor Centrale şi ale Antantei. Dar n-a fost uşor, mai cu seamă cu Germania. Nemaiavînd siguranţa pe care o aveau sub regele Carol că România nu-i va ataca, dl. von dem Busche, noul ministru care fusese numit în locul multimilionarului Waldhausen, socotit insuficient de capabil pentru vremuri atît de grele, dl. von dem Busche avea instrucţii ca să se ocupe îndeosebi de Palat şi prin toate mijloacele să neutralizeze la Palat influenţa pe care, în sens favorabil Triplei Înţelegeri, ar fi putut s-o exercite lumea politică şi îndeosebi regina Maria. Totul a fost pus în mişcare. Relaţiile de familie, prietenii vechi, persoane oficiale. Cu fiecare curier veneau scrisori de la Berlin, de la Sigmaringen, de la Coburg, de aiurea, cerînd regelui să se alipească Puterilor Centrale, reamintindu-i originea sa, făcînd apel la simţămintele lui, la amintirile lui, la opera unchiului său [...]

În tabăra opoziţiei şi în cea guvernamentală toţi îşi făcuseră un program de iarnă şi îl urmau întocmai. Filipescu şi cu Take Ionescu căutau să grupeze toate forţele de care puteau dispune în vederea unei acţiuni ce urmărea vădit două scopuri: să determine, cît mai curînd, intrarea noastră în acţiune alături de Antantă şi să răstoarne pe Brătianu[1]. Trei factori puteau sluji la executarea acestei acţiuni. Nemulţumiţii sau nerăbdătorii din toate partidele, organizarea, vechea organizare a Ligii culturale, şi Universitatea, singura instituţie de stat unde Take Ionescu reuşise într-adevăr să se încuibeze. Pe cîteşi trei, Filipescu şi Take Ionescu le-au atras, deci, în jocul lor.

Organizarea Ligii culturale; aceasta trebuia imediat îmbunătăţită şi, ca să fim drepţi, dacă cineva era indicat să fie în fruntea mişcării naţionale în acele vremuri, apoi desigur că era Liga [...] . De pe la 2 septembrie, Filipescu şi Take Ionescu provocaseră o întrunire a Ligii care afirma printr-o moţiune solemnă nevoia unei acţiuni imediate pentru dezrobirea ţinuturilor române din Austro-Ungaria şi ocuparea lor. Pe urmă, Liga participase, prin reprezentanţii ei, la diferitele întruniri şi manifestaţii şi, în fine, la 14 decembrie a convocat la Bucureşti, Congresul general al Ligii. Congresul a votat moţiunea cu următoarea cuprindere: popularizarea singurei politici externe pe care o poate îmbrăţişa şi servi cu devotament neamul românesc, aceea care tinde la grăbirea ceasului de liberare a românilor, azi siliţi a-şi da viaţa în marginile monarhiei austro-ungare, în care n-au găsit niciodată dreptate pentru dînşii, şi a ales noul comitet: pr. Lucaci, Filipescu, Take Ionescu, Iorga, dr. Istrati, B. Delavrancea, I. Grădişteanu, Octavian Goga şi Simion Mîndrescu. Acest comitet transformă Liga într-un instrument al mişcării pentru întregirea neamului [...]

Universitatea era, în socotelile opoziţiei, factorul cel mai însemnat [...]. Universitatea îţi dădea tot: prin profesori — autoritate morală, prin studenţi — număr, entuziasm, public de întruniri, manifestanţi hotăriţi şi cei mai simpatici agenţi de propagandă. Către Universitate se îndreptară toate speranţele opoziţiei. Şi acolo se putea opera uşor. Rector era Thoma Ionescu, fratele lui Take Ionescu. Majoritatea profesorilor figurau pe listele clubului conservator şi conservator-democrat [...]. Pe studenţi, un rector dibaci îi poate oricînd atrage şi ce era mai uşor decît să faci să vibreze coarda patriotismului în inima unei tinerimi entuziaste? De îndată ce Thoma Ionescu se întoarse din străinătate, fiindcă războiul l-a surprins în Franţa, a primit deci însărcinarea să se pună pe lucru şi să facă din Universitate încă un auxiliar al acţiunii politice a opoziţiei intervenţioniste. El se achită fără întîrziere de această misiune. Studenţii, simţindu-se îndemnaţi şi susţinuţi de profesorii lor, n-au mai cunoscut nici un frîu, iar profesorii s-au pus pe terenul că, într-o mişcare naţională, rolul lor este să fie, ca reprezentanţi ai celui mai de seamă aşezămînt de lumină din ţară, îndrumătorii opiniei publice [...]. La 12 septembrie, ei au intrat pe scena politicii militante printr-un memoriu în care afirmau idealul naţional, arătau imposibilitatea de a lega, în războiul mondial, soarta României de o altă grupare decît de Antantă şi cereau guvernului ca, fără întîrziere, să declare război Puterilor Centrale [...]

Impasibil, guvernul îşi urma planul stabilit, să pregătească pe cale diplomatică posibilitatea intrării noastre în război la primăvară, pe cît se poate făcînd ca intervenţia noastră să coincidă cu aceea a Italiei, să asigure armatei maximul de putere şi de muniţii; pînă atunci, să se păstreze toate aparenţele unei stricte neutralităţi, evitîndu-se orice manifestări care ar putea învenina situaţia sau săpa mai adînc prăpastia dintre diferitele păreri opuse [...]

Mai întîi, Brătianu a procedat, în sînul Cabinetului, la un fel de diviziune a muncii şi ne-a repartizat fiecăruia din noi o anumită serie de atribuţiuni. Fiindcă Costinescu, Constantinescu şi dr. Angelescu luaseră o atitudine prea pronunţată Antantei, echilibrul trebuia restabilit, cel puţin faţă de Puterile Centrale. Dacă Busche sau Czernin se văitau de rusofilismul unui Costinescu, trebuia ca şi Barclay[2], Poklewsky şi Blondel să se poată plînge de germanofilia vreunui alt ministru. Fără aceasta se surpa platforma neutralităţii. Dar cine să facă rolul germanofilului din guvern, cînd nici unul din noi nu era germanofil şi toţi aveam convingerea că datoria României e să ia armele alături de Antantă? Întrucît Morţun era acela care avea, ca ministru de Interne, adică ca şef suprem al Poliţiei şi Siguranţei statului, raporturi mai dese cu Busche şi Czernin, Brătianu făcu apel la el. Sărmanul conu Vasilică, numai germanofil nu era! Din devotament pentru ţară şi din prietenie personală pentru Brătianu consimţi însă să joace acest rol ingrat. În urmă, a fost acuzat de opoziţia partidului că era cu adevărat omul nemţilor. Lucru, însă, curios: se crease în jurul lui o aşa nenorocită legendă în legaţiile Antantei, încît chiar la Iaşi, cînd de mult soldaţii noştri îşi vărsau sîngele alături de soldaţii Triplei Înţelegeri, francezii şi englezii îl suspectau pe Morţun, îi considerau ca un fel de duşman al cauzei comune. Dacă toate informaţiile legaţiunilor aliate erau de aceeaşi natură, nu mă miră greşelile ce le-au făcut în cursul [războiului] mondial la noi ca şi aiurea. În orice caz, socotesc ca o datorie de conştiinţă faţă de un coleg mort, care nu se mai poate apăra, să afirm aici că nu din voia lui, ci după rugămintea lui Brătianu, a făcut Morţun doi ani de zile pe germanofilul ministerului [guvernului]. Socotesc ca o datorie de conştiinţă faţă de memoria lui, să afirm că, în acest răstimp, Morţun a fost pururea însufleţit de un singur gînd: îndeplinirea idealului nostru naţional alături de Aliaţi.

Victor Antonescu, fiindcă fusese colegul lui Marghiloman în Consiliul de administraţie al Societăţii de asigurare „Generala", fu numit ambasadorul guvernului pe lîngă şeful conservatorilor. Prin el aflam planurile lui sau îi transmitea Brătianu comunicările ce avea a-i face.

Costinescu îşi luase singur rolul de intermediar între noi şi opoziţia intervenţionistă. Doar era pact între ei. Mereu veneau pe la el Take Ionescu şi oamenii lui Filipescu, dacă nu Filipescu însuşi. Cîteodată Costinescu se mai lăsa influenţat de ei, dar de cele mai multe ori el îi domolea, îi asigura că Brătianu nu urmăreşte alte scopuri decît ei.

Alecu Constantinescu avea două atribuţiuni contradictorii: pe de o parte, era ajutorul lui Costinescu pe lîngă Take Ionescu (intimitatea lor era prea veche şi prea mare ca Brătianu să nu se slujească de ea) şi, pe de altă parte, era ambasadorul nostru special pe lîngă cercurile ungureşti. Toată viaţa lui, Constantinescu a ştiut să fie omul celor mai stranii împerecheri. Nu era el ministrul lui Brătianu, prietenul lui Take Ionescu şi avocatul de încredere al averii lui Marghiloman? [...]. Constantinescu obişnuia de mult să meargă la Abazzia[3], unde îşi creştea fiul. Făcuse acolo diferite cunoştinţe, între altele, avusese prilejul să cunoască destul de bine pe Tisza. Pe lîngă aceasta, ca avocat şi membru în Consiliul Societăţii forestiere „Lotru", era în strînse raporturi cu contele şi cu contesa Lonyay, directorul acestei societăţi la Brezoi. Contele murise, dar contesa locuia acum la Pesta şi era, se zice, prietena intimă a lui Tisza. Fapt e că, în mijlocul iernii 914-915, ea sosi la Bucureşti cu însărcinarea din partea lui Tisza ca să sondeze, prin Constantinescu, intenţiile guvernului român. Am cunoscut şi eu, la Constantinescu, pe contesa Lonyay: era acolo toată ziua. O femeie care a trebuit să fie frumoasă, deşteaptă, cultă, avea în literatura maghiară un nume cunoscut. Constantinescu i-a vorbit, firește, cum se cuvenea şi pare că Tisza a rămas, după urma informaţiunilor ei, cu convingerea că Czernin, mai pesimist, se înşeală [...]

Dr. Angelescu făcea pe francofilul cu exagerație. Era mereu convins că germanii sînt isprăviţi, că trebuie să ne grăbim şi, ca nu cumva să fie impopular sau atacat de ziarele opoziţiei, două lucruri care îl îngrijorau peste măsură, făcea exces de zel. Vorbea fără să-şi impună nici o rezervă, era toată vremea cu ruşii şi cu

---

[1] În cazul în care acesta s-ar fi opus acţiunii lor — **n.r.**

[2] Ministrul Marii Britanii la Bucureşti — **n.r.**

[3] Azi Opatija, staţiune balneară în Iugoslavia, pe ţărmul Mării Adriatice — **n.r.**

sîrbii, aproba zgomotos toate inițiativele și toate gesturile opoziției. Rezultatul a fost că Filipescu îl lăuda și că Brătianu îl bănuia. Pe cînd **Epoca** îi tot consacra articole elogioase, Brătianu, care, îl știa vorbăreț și indiscret, nu-l ținea în curent cu nimic. Era ministrul cel mai rău informat din tot guvernul. Lui Porumbaru nu mai era nevoie să i se facă recomandații de neutralitate. Era întruparea însăși a neutralității. La Externe reprezenta de minune neutralitatea oficială a țării. Păcat că miniștrii străini se duceau mai mult la Brătianu decît la el. Ca simbol al neutralității, Brătianu nu se putea măsura cu el și îi era cu mult inferior. Netăgăduit, că rolul acestui ministru, titularul unui departament pe care altul îl conducea, avea ceva ridicol [...]

Pe mine, în fine, Brătianu m-a însărcinat să înfrînez Universitatea și pe Iorga. Universitatea intra în cadrul atribuțiunilor mele de ministru de Instrucție. M-am pus în contact cu profesorii și cu studenții. Pe profesorii liberali mi-a fost ușor să-i determin să se abție de la mișcarea opoziției, pe cei neutri, în cea mai mare parte, i-am cîștigat repede de partea noastră [...] Cu studenții era ceva mai delicat. Ca ministru al neutrei Romînii nu-i puteam lăsa să devie nici tulburătorii ordinii publice, nici instrumentele inconștiente ale planurilor opoziției; ca om, însă, nu puteam să nu pricep partea de generozitate, de idealism curat ce clocotea în sufletul tinerimii universitare. De o mie de ori mai nenorocit aș fi fost dacă în fața unei asemenea zguduiri naționale aș fi găsit o tinerime nepăsătoare și sceptică. Atunci aș fi putut dispera de vitalitatea acestui popor. M-am căznit deci să domolesc ardoarea studenților fără să sugrum firescul lor avînt [...].

Cu Iorga, capitolul e interesant de tot. Atitudinea luată de Iorga de la început ne convenea de minune. Era, ca și noi, împotriva unei acțiuni alături de Puterile Centrale, ca și noi credea că trebuie așteptat un moment prielnic și că acest moment n-a venit încă. El înfiera neastîmpărul opoziției, refuzase să se solidarizeze la manifestațiunile ei. La Universitate era în contra lui Thoma Ionescu, aproba faptele guvernului și nu se sfia să o spună fără înconjur. Aceasta atitudine era pentru politica lui Brătianu un auxiliar prețios. Totul era acum ca Iorga să rămînă în aceste bune sentimente. Impresionabil cum era, era de temut ca dintr-o zi într-alta să nu se schimbe și [trecerea lui] în lagărul advers ar fi fost pentru noi o greutate mai mult, printre cele multe cu care aveam de luptat. Cuvîntul său avea înrîurire asupra opiniei publice mai puțin decît își închipuia, dar, în sfîrșit, avea glasul lui în întruniri; persoana lui în fruntea studenților și a manifestanților putea crea încurcături. Dacă le puteam evita, era esențial să le evităm. Fiindcă aveam dinainte bune raporturi personale cu Iorga și fiindcă el avea mereu, cu publicațiile lui, afaceri cu Ministerul de Instrucție, Brătianu se gîndi să mă întrebuințeze pentru a menține pe istoricul nostru în aceeași stare de spirit favorabilă guvernului. Dir iarna 914-915 și pînă în primăvara anului 1918 am avut, deci, neîntrerupt, marea onoare să fiu plenipotențiarul guvernului și al partidului pe lîngă dl. N. Iorga. În acest lung răstimp și în mijlocul celor mai mari ceasuri ale vieții noastre de stat, am avut prilejul să văd neîncetat și să cunosc de aproape pe istoricul nostru [...]. Cît despre succesul misiunii mele, el a fost mai presus de orice așteptări. Aproape patru ani n-am avut nici o dificultate cu Iorga. L-am menținut, față de noi, în bunele dispoziții din primele ceasuri ale izbucnirii războiului mondial. Nu voi avea, desigur, prezumpțiunea să-mi atribuiesc tot meritul. În orice caz, nu al meu e meritul de a fi găsit rețeta acestui miraculos succes [...].

După ce noi ne-am avut locurile desemnate, Brătianu s-a învăluit într-o atmosferă de tăcere și de mister și a făcut pe sfinxul. Ce a putut Brătianu, în cei doi ani de neutralitate, să rabde și să tacă e de nedescris. Dacă tăcerea e o virtute, Brătianu, fără îndoială, că o are în cel mai înalt grad.

Greutatea era însă să facă și pe ceilalți să tacă și să rabde.

Dacă nu se putea ca opoziția să tacă și să rabde de tot, trebuia cel puțin încercat să se mai puie stavilă gurii și neastîmpărului ei. Pe lîngă necontenitele intervenții, ba pe la unul, ba pe la altul, Brătianu se gîndi să mai trimită la Roma pe d-rul Istrati și la Paris pe d-rul Ioan Cantacuzino, pe G. Diamandy și pe d-rul Costinescu. Scopul acestor misiuni era, pe de o parte, să arate opoziției sinceritatea afirmațiunilor noastre, că nu vom merge decît cu Antanta, și, pe de altă parte, să dea și viitorilor noștri aliați o chezășie a sentimentelor noastre față de ei. Bineînțeles, aceste misiuni nu aveau nici un caracter oficial. Brătianu putea oricînd să le dezaprobe, mai ales față de germani și față de austriaci. Nu era mai puțin adevărat, însă, că, compuse cum erau ele, nu ar fi putut pleca dacă nu ar fi avut asentimentul lui Brătianu. Aceasta o înțelegeau Aliații și o înțelegeau nerăbdătorii opoziției; atîta ne trebuia. Membrii acestor misiuni au făcut unele greșeli. Diamandy, îndeosebi, a acordat cîteva interviuri în care s-a lăsat ademenit să declare mai multe decît ar fi trebuit să declare. Așa, bunăoară, i-a scăpat că în cursul lunii martie vom intra în acțiune alături de Antantă. Aceste imprudențe de limbagiu ne-au creat unele dificultăți, dar, în genere, putem spune că misiunile lor ne-au făcut mai mult bine decît rău. Ele au destins coarda înăuntru, au domolit pe d-rul Cantacuzino, pe Diamandy și pe Istrati care porniseră cu multă energie acțiunea în favoarea unei imediate intrări în acțiune, au oprit cu desăvîrșire orice sciziune pe care agitațiunile lor ar fi putut-o provoca în sînul Partidului Liberal, au dovedit celor de bună credință din opoziție că Brătianu era sincer cînd le spunea: „Aveți încredere în mine, nu voi merge cu Germania". Și, în fine, și la Aliați ne-a fost de un netăgăduit folos ca, după cîțiva opozanți care tot șopteau: „Nu vă încredeți în Brătianu, e șiret și fățarnic, niciodată nu va merge cu d-voastră, cel mult dacă va rămîne neutru", să mai vie și cîțiva prieteni neîndoielnici ai Antantei, oameni cu situații însemnate, care să le spună: „Toate acestea nu sînt adevărate, vă afirmăm noi, noi pe care ne cunoașteți și pe care nu ne puteți suspecta, că Brătianu va merge cu voi, că nu așteaptă decît un moment prielnic. Înlesniți-i, deci, și d-voastră situația, trimițînd României cît mai grabnic armamentul și munițiile pe care vi le cerem de atîtea luni...".

Cîteva dintre personalitățile vieții politice românești a căror activitate desfășurată în anii neutralității a contribuit la afirmarea voinței poporului român de realizare a unității sale statal-naționale. De la stînga la dreapta: Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Thoma Ionescu și Take Ionescu

Se împlinesc, la 28 august, 1500 ani de la dispariția Imperiului roman de apus. Ecourile acestui seism al istoriei s-au păstrat peste timp

DE CE MOR IMPERIILE?

EUGEN PREDA

„Roma eternă", ale cărei porți au fost deschise de sclavi în fața lui Alaric[1], a parcurs din august 410 și pînă în ultimele zile ale lui august 476 o existență spasmodică. O duzină de împărați, confruntați cu numeroși uzurpatori, s-au succedat în acest interval. Cînd patricianul Orestes, fost scurt timp secretar al lui Attila, l-a înlăturat în anul 475 pe Iulius Nepos și a aruncat mantia cezarilor pe umerii fiului său, aflat la vîrsta adolescenței, Imperiul roman de apus se menținea, mai mult formal, doar în Italia și sudul Galiei[2].

Nimeni nu și-ar mai aminti de acest fiu al lui Orestes, Romulus Augustus — purtătorul numelor celebre ale fondatorilor orașului și imperiului, căruia contemporanii i-au spus în derîdere într-un cuvînt Augustulus — dacă n-ar fi domnit peste un sfîrșit de crepuscul. Atît Augustulus, „pensionat" cu o impozantă rentă anuală, cît și tatăl său, care a fost decapitat, au devenit victime ușoare pentru Odoacru, comandantul de mercenari ridicat din sînul neamului germanic al herulilor. Cum pentru Odoacru puterea *și nu simbolurile ei contau, el a făcut să fie trimise diadema și mantia de purpură la Constantinopol, împăratului Zenon. Totul s-a petrecut în cel mai „legal" mod posibil. Roma supusă dinăuntru, „pașnic" am spune, avea un Senat atît de corupt, încît la umbra săbiilor lui Odoacru nu numai că a primit abdicarea lui Augustulus, dar a și consimțit la transferarea sediului imperiului în Răsărit. Astfel, sfîrșitul lui august 476 este, în general, acceptat de istorici ca ultima filă a Imperiului roman de apus.*

Lumea acelei vremi era extrem de mică. Pămîntul continua să fie în general necunoscut și foarte puțin populat. Dispunem de suficiente dovezi pentru a subscrie la opinia că, în acea lume în care după estimații actuale nu existau mai mult de 200 milioane de oameni, căderea Imperiului roman de apus abia a fost resimțită. Dar fascinația acestui imperiu, a ascensiunii și a prăbușirii sale, a devenit o obsesie pentru mulți gînditori, mai ales pe măsură ce lunga noapte a evului mediu se apropia de sfîrșit. De fapt, în reflecțiile lor, ei nu căutau doar să înțeleagă ce s-a întîmplat, ci și răspunsul, mai mult sau mai puțin voalat, la problemele societății în care trăiau. În plin „secol al luminilor", în 1734, a apărut capodopera lui Montesquieu: Considerații asupra cauzelor măririi și decăderii romanilor. *„Un imperiu fondat pe arme are nevoie să se sprijine pe arme" — scria el. Dar pe măsură ce cuceririle sporeau și statul se eroda, soldații își pierdeau treptat spiritul de cetățean... Roma nu mai putea să știe dacă cel care era în fruntea unei armate într-o provincie era generalul sau dușmanul său". Ideile lui Montesquieu au găsit în scurt timp un adept de cealaltă parte a Canalului Mînecii. S-au împlinit, de altfel, în februarie anul acesta două veacuri de la apariția primului volum al monumentalei lucrări a lui Edward Gibbon:* Istoria decadenței și căderii Imperiului roman. *Pentru istoricul englez „decadența Romei a fost rezultatul natural și inevitabil al prisosului de putere. Prosperitatea i-a hrănit decăderea, cauzele distrugerii se aflau pretutindeni odată cu extinderea cuceririlor și, pe măsură ce trecerea timpului sau evenimentele i-au distrus suporturile artificiale, acest enorm edificiu a sucombat sub presiunea propriei sale greutăți". Este o ironie a istoriei că Gibbon, deși refuza să creadă într-o prăbușire a imperiilor ce se dezvoltau în vremea sa, și-a scris opera cu scopul declarat de a da un model de care țara sa să se ferească. Mulți din discipolii lui, arhitecți ai Imperiului britanic, au ignorat, însă, cu desăvîrșire concluziile istoricului.*

Indiscutabil, cauzele năruirii Imperiului roman au fost mult mai numeroase și mai complexe. Încă în 1845-1846, Marx și

---

[1] Vezi în acest număr articolul *Răzbunarea lui Ala-Reiks*, de Marcel Brion, membru al Academiei Franceze.

[2] În ultimul deceniu înainte de prăbușirea Imperiului roman de apus, între anii 467-476, s-au succedat cinci împărați.

Engels în Ideologia germană, ***au dezvăluit, analizînd şi declinul Romei, că înţelegerea acestei evoluţii nu este posibilă decît prin pătrunderea în resorturile modului de producţie, ale contradicţiilor sale şi ale conflictelor insolubile, în sfera relaţiilor de producţie şi sociale, ale mecanismului luptei de clasă. De altfel, toate imperiile sînt, încă de la apariţie, purtătoare ale unor contradicţii congenitale ce le vor duce la pieire, un conflict fundamental fiind între popoarele asuprite şi forţele dominante, asupritoare. Evident, destrămarea acestor imperii, avînd loc în epoci diferite, s-a desfăşurat în condiţii istorice deosebite, dar avînd, în esenţă, cauze de acelaşi ordin general[1]. De-a lungul secolelor, ideea mistică a creării unei „noi Rome", cu toga şi frazeologia ei, dar în a cărei substanţă se afla dorinţa pămînteană de cuceriri, jaf şi dominaţie, a hipnotizat. Imperiul bizantin, descendent al Imperiului roman de răsărit, încă respira în 962, cînd şi-a făcut apariţia Sfîntul imperiu roman de naţiune germană, care şi-a tîrît formal existenţa pînă în 1806, cînd cel mai proaspăt împărat, Napoleon I, l-a desfiinţat, creînd el însuşi unul din cele mai agresive imperii. Strălucirea magică a cezarilor, a împăraţilor Romei antice a fost atît de mare pentru aspiranţii la o „monarhie mondială", al căror predecesor modern a fost încă din sec. XVI Carol Quintul, încît asistăm în veacul trecut la o adevărată epidemie. În Franţa, după Imperiul lui Napoleon I, e proclamat în 1851 al doilea imperiu. În 1871, Wilhelm I se încoronează împărat al Germaniei, iar cinci ani mai tîrziu regina Victoria a Angliei devine împărăteasa Indiilor. Ţarul Nicolae I, ai cărui strămoşi, cei dintîi Romanovi, au avut de furcă pentru a li se recunoaşte în străinătate titlul de împărat, exprima la mijlocul secolului trecut, vocaţia de a face din Imperiul ţarist „a treia Romă". În ce priveşte Imperiul habsburgic, autocraţii săi n-aveau nici o îndoială că este chiar „noua Romă".***

Etichetele puse, într-o epocă sau alta, politicii de cuceriri, de forţă, erau desigur diferite. Esenţa ei era aceeaşi. În secolul trecut, clasa conducătoare britanică dorea să suporte „povara omului alb" şi şi-a adjudecat un imperiu colonial egal cu o pătrime din suprafaţa globului. Franţa acţiona în aceeaşi direcţie sub stindardul „misiunii civilizatoare". Pentru Germania lui Wilhelm I, generalul Helmuth von Moltke formula: „Pacea perpetuă este un vis — care nici măcar nu este un vis frumos — şi războiul constituie un element de ordin divin al universului". Cancelarul lui Wilhelm II, von Bülow, era mai prozaic dorind doar „împărţirea caşcavalului", respectiv reîmpărţirea sferelor de influenţă. Imperiul ţarist ridica flamura apărării „locurilor sfinte" şi a „protejării" creştinilor din Imperiul otoman. În spatele uşilor capitonate lucrurile se discutau altfel şi iată ce îi spunea la 20 februarie 1853 ţarul Nicolae I ambasadorului englez, oferindu-i împărţirea Imperiului otoman: „«Omul bolnav», vă repet, este pe moarte. Şi noi în nici un caz nu trebuie să permitem ca un asemenea eveniment să ne ia prin surprindere. Trebuia să ajungem într-un fel sau altul la o înţelegere... şi, vă rog să reţineţi, eu nu cer un tratat sau un protocol. O înţelegere în linii mari — *iată tot ce cer; între* gentlemani *nici nu este nevoie de ceva mai mult".*

Teoriile mesianice, destinate uzului public, aveau ca numitor comun pretenţia de a aduce „civilizaţie barbarilor". Tot în virtutea „dreptului divin", senatorul american Albert Beveridge considera la sfîrşitul secolului trecut: „Noi putem administra popoarele barbare şi senile. Fără o astfel de forţă, această lume ar recădea în barbarie şi noapte". Se poate constata astfel că Roma imperială nu lăsa liniştite nici spiritele celor mai puritani burghezi.

Beţia puterii înceţoşa chiar minţile cele mai lucide şi goana după noi şi noi cuceriri conţinea în germene însăşi ruina celor care o promovau. În al său celebru Studiu asupra istoriei *A. J. Toynbee constata că „această ameţeală a victoriei, care a condus clasa guvernantă romană la pierzanie după cucerirea lumii elenice [...], a cauzat, de asemenea, ruina spaniolilor şi portughezilor după ce au cucerit Lumea Nouă la începutul timpurilor moderne ale istoriei noastre occidentale şi, mai tîrziu, a britanicilor după cucerirea Bengalului şi Canadei...". Nocivitatea politicii de forţă şi cuceriri asupra însuşi organismului naţional de unde provenea s-a impus ca o lege în epoca modernă şi contemporană. Încă în 1870, Marx observa că în interiorul marilor puteri „se repetă la ora actuală ceea ce se putea vedea în proporţii monstruoase în Roma antică. Poporul care înrobeşte un alt popor îşi făureşte propriile sale lanţuri". Patru ani mai tîrziu, Engels formula o concluzie asemănătoare: „Nu poate fi liber un popor care asupreşte alte popoare. Forţa armată de care are nevoie pentru a oprima alt popor se întoarce împotriva lui însuşi".*

În pragul secolului nostru, cînd „caşcavalul" fusese aproape complet împărţit, în întreaga lume erau numai 45 ţări independente. 19, cu acest statut, se aflau în America Latină. În Africa — 3, dar în scurt timp Marocul a devenit protectorat, iar în 1936, Mussolini a absorbit Etiopia. În 1900, în Europa existau doar cîteva state independente, care nu deţineau teritoriile altor ţări, printre care tînăra Românie, iar unele dintre ele nu-şi desăvîrşiseră încă unitatea naţională. În Europa se aflau capitalele a nu mai puţin de zece imperii, de diferite calibre, unele „clasice", altele coloniale. Lenin a atras atenţia şi asupra unui alt aspect caracteristic Imperiilor otoman, ţarist şi habsburgic, care promovau aceeaşi politică de dominaţie şi asuprire: „în toate cele trei state mari din estul Europei, procentul populaţiei de naţionalitate «proprie», care este în acelaşi timp naţiunea dominantă, reprezintă numai 43 la sută. În fiecare din aceste state mari, 57 la sută, adică mai mult de jumătate din populaţie, este formată din oameni de «altă naţionalitate»"... Aceste cuvinte au fost scrise la începutul anului 1917 şi n-a

---

[1] Despre destrămarea şi prăbuşirea unor imperii, începînd din antichitate şi pînă în epoca contemporană, *Magazin istoric* a publicat numeroase articole: vezi, printre altele, nr. 2/1967; 10, 12/1968; 4,5,8/ 1970; 1, 11/1971; 5, 6/1972; 1, 9/1973; 3,4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11/1975, 1, 2, 3, 4, 5, 6/1976.

trecut multă vreme pentru ca toate cele trei imperii să se năruie. Un moment de importanţă istorică l-a reprezentat victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, care, aşa cum releva tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a „arătat lumii, îndeosebi claselor exploatate şi popoarelor subjugate, că vechea societate bazată pe inegalitate şi nedreptate naţională şi socială nu este veşnică, că ea a intrat în faza dispariţiei, inaugurîndu-se o nouă eră, era făuririi orînduirii socialiste, era eliberării naţionale a popoarelor".

Dacă pînă în 1918 Europa a parcurs un veac dominat de principiul, de ideea naţionalităţilor şi de triumful formării statelor naţionale, marile mutaţii produse prin lupta popoarelor pentru progres *în ultimele decenii, prăbuşirea celui de-al treilea imperiu german al lui Hitler şi a tuturor imperiilor coloniale şi apariţia a aproape 100 noi state pe planeta noastră au adus cu adevărat omenirea în* secolul naţiunilor. *Desigur, dispariţia imperiilor n-a făcut să dispară şi imperialismul, şi rămîn de actualitate preceptele notate de Montesquieu în* Caietele *sale: „Un stat care sărăceşte pe altele se sărăceşte pe sine... Cuceririle seacă, fireşte, darul de a cuceri". Creşterea rolului maselor populare în dezvoltarea istorică, în viaţa naţională şi internaţională — trăsătură distinctivă a epocii noastre — limitează sfera de acţiune a imperialismului, crează* pentru prima oară, *perspectiva reală a lichidării raporturilor de inegalitate şi asuprire, a succesului luptei pentru o nouă ordine politică şi economică.*

Şi, totuşi, de ce mor imperiile? *În finalul acestei încercări de diagnostic istoric, vom mai adăuga aforismul unei personalităţi, care avea* o oarecare idee *despre imperii:* toate imperiile — *spunea Napoleon* — mor din cauza indigestiei.

Aşa vă place istoria?

RĂZBUNAREA LUI ALA-REIKS

MARCEL BRION

membru al Academiei Franceze

„Istoricii aveau să se întrebe, mai tîrziu, de ce Roma nu a fost rasă de pe fața pămîntului — precum altădată Cartagina — de invaziile ce s-au succedat de-a lungul secolului V e.n.: pentru că toți acești cuceritori doreau nu s-o distrugă, ci s-o stăpînească, iar dacă în furia, invidia sau neputința lor o devastau, totuși, gestul lor avea semnificația stranie și patetică a unei crime pasionale". De la această idee — și ea patetică — pornește autorul rîndurilor de mai sus, reputatul scriitor francez Marcel Brion, cînd relatează asediul, cucerirea și prădarea Romei, în anul 410 e.n., de către trupele regelui got Alaric (395-410).

Anul în care tînărul Alaric (în limba goților — Ala-Reiks („Stăpînul tuturor"), a fost ales rege, a coincis cu moartea împăratului Teodosiu I, în timpul căruia Imperiul roman a cunoscut, pentru ultima oară, o autoritate unică. După această dată (395 e.n.) provinciile estice au format Imperiul roman de răsărit, cu capitala la Constantinopol, iar cele vestice — Imperiul roman de apus, cu capitala la Ravenna. Folosindu-se de neînțelegerile dintre cele două imperii, Alaric a invadat, în 401, Peninsula Italică, dar a fost izgonit, în anul următor, de generalul roman de origine vandală Stilicon. Dîrzului rege got i-a trebuit aproape un deceniu pentru a pătrunde în „Cetatea Eternă", răstimp în care a asediat-o de trei ori. Și cînd în cele din urmă, a reușit s-o îngenuncheze — Roma cunoscînd, prima dată după opt secole o ocupație străină — a părăsit-o după trei zile, lăsînd orașul pustiit de jafuri și incendii.

„Crimă pasională"? A fost gotul Alaric, „barbarul", îndrăgostit de Roma? Un răspuns afirmativ ar fi exagerat, atitudinea lui Alaric fiind mai degrabă cea a unui răzvrătit.

Tribul germanic al goților a ajuns în regiunea Mării Negre coborînd pe coasta Balticei, încă la sfîrșitul sec. II e.n. Două veacuri mai tîrziu, voind să scape de hunii care le distrugeau satele și ogoarele, triburi ale goților au trecut la sud de Dunăre, stabilindu-se, cu învoirea împăratului roman, în Peninsula Balcanică, în calitate de aliați ai imperiului. Curînd însă, aliații au fost pe punctul de a fi transformați în sclavi: printre goți izbucnind o foamete, romanii le cereau cîte un sclav adult în schimbul unei bucăți de pîine sau de carne. Goții s-au răsculat și au reușit să înfrîngă legiunile romane, în anul 378, împăratul Valens fiind ucis pe cîmpul de luptă.

Descendent al acestor triburi care se refugiaseră pe teritoriul roman, Alaric, de obîrșie nobilă, a fost tratat cu condescendență. El a servit în armata romană participînd, din adolescență, la campaniile din Gallia, din Spania și din alte provincii a căror populație se răzvrătea împotriva stăpînitorilor. Făcîndu-se remarcat prin inteligență, curaj, forță fizică și îndemînare în mînuirea armelor, a ajuns, înainte de a împlini 20 ani, comandant de escadron în armata auxiliară, în care a fost inclusă și o parte din goți. Tînărul ofițer se bucura de un imens prestigiu nu numai în rîndurile goților. Romanii îi recunoșteau și ei meritele, unii prezicîndu-i cariera militară pe care o făcuse vandalul Stilicon în rîndurile armatei romane. „Nu suporta să i se spună pe numele lui adevărat, Ala-Reiks, pretinzînd la cel de Alaricus, scrie Marcel Brion. Ofițer roman, dorea să nu se deosebească prin nimic de ceilalți ofițeri. Invoca adesea datele ilustre din istoria Romei, cita faptele deosebite ale împăraților sau generalilor Republicii. [...] Devotamentul său față de imperiu era sincer". De o sinceritate pe care o egala doar ambiția sa. Căci tînărul got, conștient de calitățile sale, dar și amețit de succese, începuse să nutrească visuri îndrăznețe: să servească Roma în calitate de stăpîn al ei, dominînd-o, să reînvie gloria de altădată a cetății cezarilor. După alți autori[1], pretențiile lui Alaric ar fi fost mult mai modeste, el dorind doar să apere, în calitate de comandant, frontierele imperiului.

Brusc, a fost trezit la realitate. Ascensiunea rapidă a viteazului got a stîrnit îngrijorarea generalilor romani, mai ales a celor care nu vedeau cu ochi buni faptul că împăratul Honorius (395-423) alegea în posturi de comandanți pe așanumiții barbari. Exilat în Moesia, Alaric a înțeles că, de atunci încolo, nu-și va putea atinge scopul decît prin forță.

Lui Alaric i-a consacrat un volum cunoscutul scriitor francez Marcel Brion, membru al Academiei Franceze, autor a numeroase lucrări de istorie a artei și civilizației. În fragmentul pe care îl reproducem după Viața lui Alaric[2], autorul surprinde momentul în care șeful got află că, în schimbul vieții lui, împăratul Honorius promite unui personaj obscur, pe nume Sarus, un post de comandant la care a rîvnit el, Alaric.

„Dragostea" lui Alaricus nu a fost împărtășită. Ambițiosul Ala-Reiks se va răzbuna. Iar răzbunarea lui va însemna începutul supunerii Imperiului roman de apus de către popoarele migratoare.

D.Z.

---

[1] Vezi Ferdinand Lot, **La fin du monde antique et le début du moyen âge** („Sfîrșitul lumii antice și începutul evului mediu"), Paris, 1968.

[2] Marcel Brion, **La vie d'Alaric** („Vies des hommes illustres", Gallimard, Paris). Titlul și subtitlurile fragmentului publicat aparțin redacției **Magazin istoric**.

◀ *Un luptător got pe Via Sacra... (montaj fotografic)*

În timp ce Alaric tot mai șovăia să pornească la luptă împotriva împăratului, Sarus fusese condus la Ravenna. Honorius îl primi în audiență secretă și îi făgădui tot ce refuzase lui Alaric, acordînd acestui neînsemnat tîlhar de drumul mare onorurile la care aspirase în zadar gotul. Foarte mulțumit, Sarus rosti un mare jurămînt, făgăduind să scape imperiul de singurul dușman de temut, de Alaric. Pentru că dorea, cu această ocazie, să pună mîna și pe armata lui, îl sfătui pe Honorius să cheme la el pe Alaric și pe cumnatul acestuia, Athaulf, pretextînd că vrea să negocieze cu ei, și apoi să pună să-i ucidă. Lipsiți de căpeteniile lor, spunea el, goții se vor cuminți de-a binelea și se vor supune comandantului pe care li-l va da împăratul.

Înștiințat, în ascuns, de complotul pregătit împotriva lui și de capcana care-l aștepta la Ravenna, Alaric voi totuși să mai facă o ultimă încercare de înțelegere cu împăratul. Călărețul trimis la Ravenna cu o scrisoare, prin care regele goților cerea gradul făgăduit și proviziile necesare trupelor sale, aduse un răspuns nelămurit, conținînd numai o frază limpede, aceea care invită pe Alaric să vină la Ravenna împreună cu cumnatul său. Evitînd capcana, gotul răspunse că nu avea de gînd să dea curs invitației dacă, mai înainte, nu obținea avantajele pe care le ceruse. Acest mesaj avea tonul unui ultimatum și era, într-adevăr, ultima încercare pe care o făcea pentru a evita războiul. De răspunsul lui Honorius depindea atitudinea sa viitoare: sau rămînea ofițer roman; sau părăsea definitiv acest imperiu care-i respingea serviciile și redevenea căpetenia barbară, după tradiție, dușmană latinilor.

Inconștient de primejdie, sau poate convins de prietenii lui Sarus că o alianță cu acesta era mai folositoare decît sprijinul lui Alaric. Honorius nu vru să înțeleagă amenințarea ce se ascundea în acest ultimatum.

„Iată ce fac eu din cezarii voștri“

Drumul dintre Rimini și Roma întîlnește cursul unui mic rîu, care se numește Rubicon. În admirația lui pentru personajele istorice, Alaric nu-l trecuse niciodată fără să nu-și aducă aminte, cu un sentiment de respect și simpatie, de gestul lui Cezar. De data aceasta el își aruncă în Rubicon insignele de ofițer roman, ca și cum ar fi vrut să arate că, de atunci înainte, se lepăda de tot trecutul său de slujitor al imperiului. Pentru a evidenția și mai bine ruptura, ținu s-o marcheze cu oarecare solemnitate.

Un călăreț îl căută pe muzicantul Attalus în tabăra servitorilor și-l aduse la Alaric. Attalus își luase lira, crezînd că nu doreau de la el decît acorduri armonioase, dar rămase foarte surprins cînd văzu veșmintele bogate, rînduite pe o masă din cortul lui Alaric, o mantie de purpură și o coroană de aur bătută cu pietre scumpe. Deoarece mîinile lui tremurătoare nu reușeau să încheie agrafa mantiei, Alaric în persoană i-o prinse și așeză diadema cezarilor pe buclele blonde ale muzicantului. Afară îl aștepta un cal alb cu un harnașament minunat. La porunca lui Alaric, Attalus încălecă și, precedat de heralzii care sunau din trompete, cortegiul porni la drum spre Roma, urmat de întreaga armată a goților, echipați de război.

Cînd văzură în depărtare ciudatul cortegiu care înainta, o vie curiozitate cuprinse pe locuitori. În fruntea lui se zărea mantia de purpură și calul cel alb, platoșele strălucitoare ale lui Alaric și ale lui Athaulf, iar în urma lor grosul întunecat al armatei gotice. Curioșii alergau la metereze îmbrîncindu-se, aplecîndu-se pe creneluri. Oastea se opri la o bătaie de săgeată. Din fruntea trupelor se desprinseră, înaintînd spre zid, doar Attalus, în veșminte imperiale și Alaric. Toți spectatorii acestei ciudate scene priveau cu sufletul la gură, surprinși și curioși. Ce voia să facă regele goților cu „împăratul“ său?

Un strigăt de uimire izbucni din toate gurile, cînd Attalus fu văzut că descalecă, în urma gestului poruncitor făcut de Alaric. Acesta voia ca toată populația să vadă cît caz făceau goții de un împărat roman și ca toți senatorii, patricienii și plebeii să-i împartă umilirea, insulta și sfidarea. În timp ce romanii proferau injurii și blesteme, Alaric desprinse încet mantia imperială, o desfășură și apoi o aruncă la pămînt. După ce smulse coroana de pe capul lui Attalus, o contemplă cîteva clipe, ca și cum nu ar fi știut ce să facă cu ea, apoi, cu un gest nepăsător, o zvîrli, făcînd-o să se rostogolească pe mantie. Lovindu-se de pămînt, cîteva pietre prețioase, perle și rubine, se desprinseră și se împrăștiară pe mantia din țesătură stacojie și fire de aur. Apoi Alaric desprinse biciul de la șa și, șfichiuind umerii nefericitului cîntăreț din liră, îi porunci cu ton aspru să se întoarcă de îndată în ceata de servitori ai lui Athaulf. După care își întoarse privirea spre chipurile încremenite ale celor care se îngrămădeau pe ziduri, cu un aer de amenințare ce voia să spună: „Iată ce fac eu din cezarii voștri! De acum înainte nu voi mai avea nici respect, nici milă pentru oamenii și lucrurile Romei“.

Desfăcu încet cataramele platoșei romane și o aruncă lîngă însemnele imperiale, făcînd să zăngănească solzii de metal cizelat. Apoi scoase de pe cap coiful aurit și cu panaș roșu și îl lăsă să cadă pe platoșă. La un gest al său, un călăreț got înaintă. Alaric îi luă casca de bronz cu coarne de taur și o puse pe cap. Soldatul îi dădu și tunica lui de piele, spada cea lungă, toporișca, arcul și cucura de săgeți.

Romanii priveau transformarea acestui om, fără să-i

priceapă sensul tragic. Nu mai aveau în faţa lor pe Alaricus, slujitor imperial, ci pe Ala-Reiks, coborîtor din zeul Balder şi rege al goţilor. Cu fiecare piesă din echipamentul său pe care o arunca, se dezbăra de admiraţia, nutrită de istorie şi literatură, faţă de cetatea lui Romulus şi de ambiţia lui de a domni paşnic asupra ei. Odată cu armele şi veşmintele de „barbar" îi revenea vechiul instinct de cucerire şi jaf, moştenire a atîtor secole de migraţii şi de nelinişte nomadă. Sentimentul, care acum umplea inima lui Alaric, era mînia celui care nu poate poseda ce iubeşte şi care nu vrea să ierte dezamăgirea. Venerase prea mult Roma, ca să renunţe cu uşurinţă s-o guverneze: singura lui pornire era să distrugă ce dorise, în zadar, cu prea multă patimă.

În timp ce Alaric proceda la această simbolică metamorfoză, nici un roman nu se gîndise să-l doboare cu o săgeată, pentru că în gestul său de o misterioasă şi sălbatică măreţie era prea multă suferinţă şi deznădejde.

Cavalcada fantastică

Armata goţilor îşi ridicase tabăra în jurul oraşului. Cortul regal, împodobit cu stindarde, era instalat pe înălţimea care domină Ponte Salaro. Fumurile focurilor se şi înălţau în aer. Alaric îşi întoarse calul şi dispăru. Ultimele raze de soare străluceau pe coiful aurit, pe pietrele preţioase ale coroanei, pe solzii platoşei şi pe broderiile mantiei, toate părăsite în spaţiul dintre zidurile oraşului şi tabăra goţilor. Primul apus de soare care se răsfrîngea asupra Romei asediate pentru a treia oară aducea neliniştea foametei şi a înfrîngerii. De-acum înainte nici o corabie cu provizii nu mai putea urca pe Tibru.

Acum, Alaric nu mai avea nici un motiv să menajeze Roma. Dacă în timpul celor două asedii precedente fusese preocupat doar să forţeze oraşul să capituleze, acum nu mai dorea decît să termine cît mai grabnic cu el. Şi execută asediul oraşului cu toată asprimea şi cu voinţa de a învinge un vechi duşman. Pentru că de data aceasta era vorba de o dorinţă dezamăgită, care se răzbuna pătimaş.

Din primele zile foamea şi setea îi făcură pe asediaţi să sufere. Deoarece goţii tăiaseră apeductele care legau oraşul cu izvoarele din munţii Sabini, lipsa de apă, căldura covîrşitoare a acestei luni august şi bolile îi chinuiau pe romani, care nu voiau însă să capituleze: ei ştiau că Alaric nu se va mai mulţumi, ca prima dată, cu un tribut plătit în aur, stofe şi mirodenii. Lui îi trebuia Roma întreagă, Roma învinsă, dată pradă focului şi fierului, iar romanii doreau să-şi cruţe oraşul de acest destin tragic.

Pentru Alaric, cucerirea Romei nu era decît o primă etapă şi, în oarecare măsură, gestul simbolic al rupturii lui de imperiu. Mai importantă era cucerirea Africii de Nord, care avea să înfometeze Italia, şi căderea Ravennei. De aceea nu voia să piardă vremea ca să arunce bolovani în zidurile turnurilor şi să izbească în porţi cu berbecul. Va întrebuinţa viclenia şi îndrăzneala, va cuceri Roma cu ajutorul surprizei şi împotriva tuturor regulilor de artă militară.

În seara de 24 august 410, Alaric observă pe cer o pată întunecată, care vestea una din acele furtuni de vară, violente şi scurte, cu torente de ploaie, bubuit de tunet şi rafale de vînt. Dădu ordin ofiţerilor să-şi ţină trupele gata de atac. Îngrămădite în faţa porţii Salaria, aceea prin care ieşea sarea trimisă sabinilor[1], trupele aşteptau semnalul. Furtuna se apropia. Norii acopereau cerul, întunecînd lumina lunii şi a stelelor. În unele clipe, un fulger roşu sfîşia norii. Bubuiturile de tunet se auzeau tot mai aproape.

Primele picături de ploaie căzură mari şi calde. Bubuiturilor de tunet, care se succedau fără întrerupere, li se adăugară loviturile berbecului de bronz în poarta Salaria. În timp ce soldaţii, adăpostiţi de scuturi, împingeau în cadenţă enormul trunchi care zgîlţîia canaturile masive, alţi goţi rezemară scări de ziduri şi, cocoţîndu-se sprinteni pe umerii camarazilor, ajunseră la creasta meterezelor.

Convertirea lor la creştinism nu putuse alunga complet vechile lor superstiţii. În rafalele de vînt li se părea că aud nechezatul calului lui Wotan — zeul care izbea norii cu cele opt copite ale sale. Înfăţişarea goţilor era atît de fioroasă încît, atunci cînd, la lumina fulgerelor, romanii văzură ivindu-se coifurile împodobite cu aripi şi coarne, crezură că iadul îşi asmuţise demonii asupra lor. Alarmaţi de strigătele santinelelor, soldaţii alergară la metereze, dar era prea tîrziu. Goţii, ajunşi pe coama zidurilor, aruncau frînghii celor de jos, care se căţărau pînă la creneluri. Alţii şi începură să atace pe la spate pe apărătorii porţii. Printre canaturile sfărîmate, o mulţime de călăreţi se răspîndiră într-un vuiet de avalanşă în cartierele învecinate. Lîngă poarta Salaria izbucniră incendii. Înteţite de vînt, flăcările cuprinseră casele vecine şi în curînd tot acest cartier al Romei căzu pradă focului.

Strînse în grabă, miliţiile populare îi înfruntară pe năvălitori cu un curaj admirabil, nobili, negustori, plebei, amestecaţi laolaltă în această noapte tragică, luptînd cu îndrăzneala şi încăpăţînarea oamenilor care apără viaţa familiilor şi pragul caselor lor.

Flăcările incendiului, care mistuiau casele cartierului salarian, luminau tragic străzile înguste, unde uriaşi blonzi se năpusteau cu urlete de triumf, şi pieţele în care, încurajaţi de centurionii lor, soldaţii romani, cu scuturile îmbinate, luau formaţia de luptă numită broasca ţestoasă. Femeile ajutau şi susţineau pe luptători, aducînd săgeţile şi pietrele pentru praştii, pansînd pe răniţi şi mîngîind pe muribunzi.

Galopul cailor răsuna în Forum. Palatele împăraţilor erau invadate, uşile mănăstirilor şi locuinţelor sparte. Dezlănţuirea furiei năvălitorilor asupra oraşului cezarilor stîrni o panică îngrozitoare.

---

1 Populaţie italică antică.

Aţîţaţi de strigătele comandanţilor, goţii galopau de-a curmezişul marilor pieţe pustii, tulburînd măreţia sanctuarelor, sfărîmînd mozaicurile preţioase, făcînd să zboare în ţăndări portalurile de lemn sculptat, smulgînd draperii de mătase, biciuind cu harapnicele nobilele efigii de marmură.

Tezaurul şi armistiţiul

Furtuna se dezlănţui cu o furie înspăimîntătoare. Templele se prăbuşeau lovite de trăsnet; statuile zeilor şi împăraţilor, smulse de năvălitori de pe piedestalele lor, erau aruncate la pămînt, sfărîmîndu-se cu zgomot. Părea că, în acea noapte fioroasă, elementele naturii îi ajutau pe goţi să distrugă oraşul.

Dar goţii, impresionaţi de această măreţie nocturnă, începură să privească neliniştiţi şi cu un fel de curiozitate religioasă profilul monumentelor scoase brusc din întuneric de fulgere. Aceste scurte luciri dezvăluiau mulţimea de statui albe, care populau pieţele şi se înşirau în lungul străzilor, lumina nesigură a furtunii dînd tuturor lucrurilor o înfăţişare misterioasă şi de temut. Unii năvălitori fuseseră zdrobiţi de acoperişul prăbuşit al unui templu, în timp ce-l jefuiau, alţii dispăruseră în subterane, de unde nu mai izbutiseră să iasă.

În timp ce cumplitul măcel pustia cea mai mare parte a oraşului, pe neaşteptate, din depărtare se auziră cîntări. Poeţii care întovărăşeau pe năvălitori şi care, în sunetele ascuţite ale instrumentelor, proslăveau victoriile strămoşilor, amuţiră deodată, uimiţi. Se distingeau cuvintele unei litanii creştineşti, reluată în cor de numeroase glasuri. Înmărmuriţi de groază, goţii se dădură înlături, ca să facă loc unui cortegiu ciudat. Precedată de garda personală a lui Alaric, care izbea cu biciul pe soldaţii ce nu se grăbeau să se ferească, o procesiune de preoţi şi călugări se îndrepta încet spre Bazilica Sfîntul Petru. O mulţime de romani şi de goţi, amestecaţi, mergînd unul lîngă altul, escortau procesiunea, intonînd fiecare în limba lui, un imn grav şi puternic. Contrastul dintre această liniştită procesiune şi scenele de măcel din jur era de o extraordinară ciudăţenie. Din fiecare biserică, pe dinaintea căreia trecea cortegiul, ieşeau preoţi purtînd vase sfinte, odoare sacerdotale, lumînări aprinse şi se uneau cu lungul şir de oameni, reluînd cîntările în cor.

Acest eveniment bizar, care-i umplu pe goţi de uimire şi respect, se produse după descoperirea tezaurului Sfîntului Petru de către un ofiţer got. Pătrunzînd într-o casă locuită de nişte femei cucernice, care formau un fel de ordin călugăresc, jefuitorul se răsti la călugăriţele înspăimîntate şi le ameninţă cu chinuri cumplite dacă nu-i dădeau tot aurul şi argintul care îl aveau. Tremurînd de spaimă, acestea îi aduseră un cufăr. De faţă cu călugăriţele, gotul îl deschise şi dădu înapoi, orbit de strălucirea pietrelor şi metalelor preţioase care îl umpleau. Erau acolo potire împodobite cu perle şi emailuri, mitre cu incrustaţii florale, talere de aur, paftale pentru patrafir, cizelate şi încărcate cu giuvaeruri, inele pastorale incrustate cu ametiste, rubine şi smaralde mari, chivoturi cu raze scînteietoare, figurine din cristal de stîncă cioplite în formă de pasăre, vase de onix şi de aur, statuete de ivoriu, o grămadă întreagă de obiecte rare şi minunate care străluceau.

Văzînd uimirea gotului, o bătrînă se apropie de el şi îi spuse: „Acesta este tezaurul apostolului Petru şi obiectele consacrate cultului său. Eu sînt prea neputincioasă ca să le apăr. Ia-le, dar nu uita la ce slujesc şi teme-te de pedeapsa cerului". Atitudinea maiestuoasă a femeii şi glasul ei sever îl impresionară pe ofiţerul got. Acesta puse la loc obiectele pe care apucase să le ia şi părăsi casa, lăsînd cîţiva soldaţi care s-o apere de jaf.

Între timp Alaric contempla cu bucuria deznădejdii stricăciunile pe care le făceau furtuna şi focul în oraş. Mintea lui era oarecum tulburată de tragicele întîmplări din această noapte, de aspectul fantastic al oraşului luminat de fulgere şi de pălălaiele incendiilor, de impresia de cataclism aproape supranatural pe care o dădea furtuna. Locotenenţii săi fuseseră totdeauna împotriva cuceririi Romei. Unii spuneau că apostolul Petru avea s-o apere cu cohortele lui de îngeri, iar alţii afirmau că statuile zeilor aveau să coboare de pe socluri ca să-şi ocrotească templele. Superstiţia stăpînind încă minţile goţilor, Alaric socoti că ar fi fost un sacrilegiu ca cineva să se atingă de tezaurul Sfîntului Petru. Trimise deci pe ofiţerul care descoperise obiectele sacre să adune pe toţi preoţii de la bisericile din vecinătate şi, ca să-i apere de orice agresiune, le dădu propria lui escortă, cu porunca să ducă tezaurul la Bazilica Sfîntului Petru, cu toată solemnitatea cuvenită.

Se pare că această întîmplare a pus capăt măcelurilor şi cruzimilor. După cele cîteva ore de luptă, adversarii istoviţi căutau odihnă. Acum Roma era în stăpînirea lui Alaric şi nu mai putea fi vorba decît de organizarea acestei stăpîniri.

Aspectul dezastrului pe care îl oferea un întreg cartier al Romei, cel de lîngă poarta Salaria, pe unde pătrunseseră năvălitorii, duhoarea cadavrelor, fumul înecăcios al ruinelor incendiate umpleau inima lui Alaric de o tristeţe cumplită. Nu aşa dorea el să domnească în oraşul cezarilor. Soarta îl forţase să-l distrugă deşi el voise să-l slujească. Îl cuprinse o mîndrie amară la gîndul că, de atunci înainte, numele său avea să fie nemuritor, dar că oamenii îşi vor aminti de el ca să-l urască.

Alaric nu vru să mai rămînă în acest oraş prevestitor de nenorociri. I se părea că din ruinele fumegînde se năşteau duhuri rele, pornite împotriva lui. Îl chinuiau prevestiri funeste. Grăbi pe cei care erau în întîrziere şi porunci plecarea.

Goţii nu rămaseră în Roma decît trei zile...

În româneşte de
Gh. POPESCU TELEGA
şi Georgeta BOLOMEI

CRONICI ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI

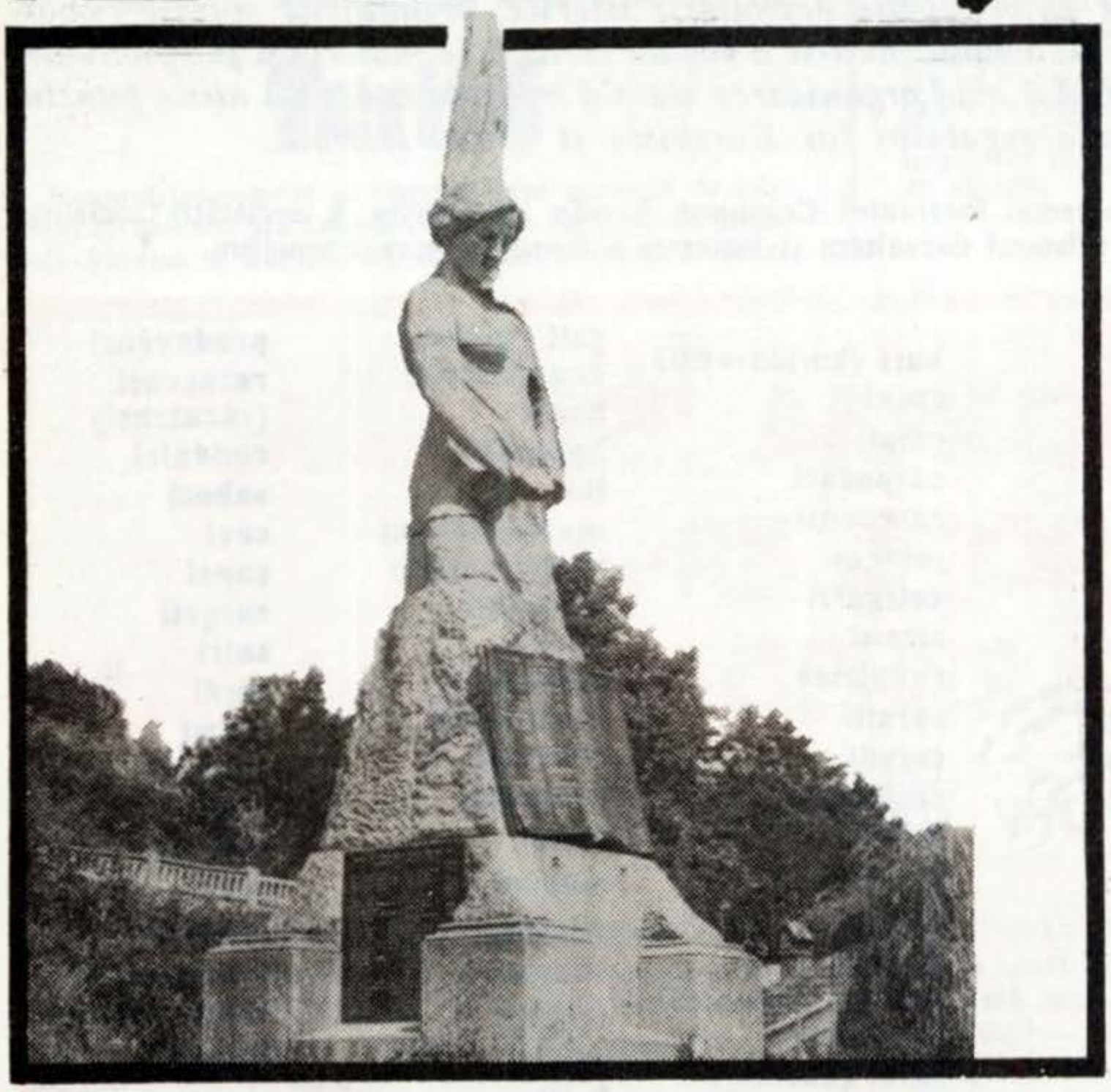

Gorjenii și vîlcenii în atacul de la Novoselo

FLORIAN TUCĂ

„M-am gîndit să scriu amintirile mele din războiul independenței și să mă adresez cu ele românilor din România liberă și să-i rog a contribui fiecare din ei cu o mică părticică, ca să pot întruchipa monumentul la care mă gîndesc demult, atît ca o pioasă amintire pentru acei eroi vîlceni care și-au dat viața pentru dezrobirea țării, cît și ca o încurajare pentru cei de azi sau cei de mîine care vor fi chemați să apere moșia strămoșească. Noi cei care am împărtășit bucuriile victoriei și am plîns pentru cei ce au murit, sîntem datori, trebuie să lăsăm pe pămînt un semn care să amintească generațiilor viitoare pe acei ce și-au dat viața pentru a ne da o patrie liberă. Nu voi avea odihnă pînă nu voi vedea întruchipat monumentul ce doresc a ridica în amintirea vîlcenilor căzuți pe cîmpul de luptă".

Aceste rînduri au fost scrise, în 1912, de doctorul Gh. Sabin — unul din „ostașii în alb", care s-a remarcat pe cîmpul de luptă în 1877. Datorită perseverenței doctorului Gh. Sabin, care încă din 1906 — cînd era deputat de Vîlcea — se ocupase de strîngerea unor fonduri pentru ridicarea monumentului, trei ani mai tîrziu, locuitorii orașului Rîmnicu Vîlcea citeau următorul anunț: „Se aduce la cunoștința publicului rîmnican că Duminică, 17 mai 1915, la orele 10 și 1/2 dimineața, va avea loc dezvelirea Monumentului ridicat în orașul nostru, pe dealul Capela, în amintirea eroilor vîlceni în războiul independenței din 77-78". Monumentul Independenței devenise parte a patrimoniului orașului de pe Olt.

Așezat într-un loc pitoresc, la poalele unui deal, monumentul înfățișează o femeie tînără — care semnifică România — cu chipul îndurerat pentru fiii ei doborîți de plumbi și de schije, dar și luminat de mîndrie pentru faptele lor de arme. Privind întreaga compoziție — opera sculptorului I. Iordănescu — gîndul te duce la renumitul tablou **România revoluționară** al pictorului Rosenthal[1]. Pe postament o „carte" deschisă invocă aproape 200 nume de eroi, în majoritatea lor soldați, caporali și sergenți.

Ostașii în cinstea cărora a fost ridicat acest monument — feciorii Gorjului și cei ai Vîlcei — au făcut parte — primii din Batalionul 1, iar ceilalți din batalionul 2 ai Regimentului 2 dorobanți: 800 combatanți de pe plaiurile districtului Vîlcei au luptat în campania din 1877-1878, sub faldurile drapelului acestui regiment. O parte dintre ei nu s-au mai întors. Pe unii i-au atins gloanțele în timp ce vegheau în avanposturi, alții au fost răpuși în timpul atacurilor de pe înălțimile Opanezului, în asalturile vijelioase de pe dealul Susurlu și de la Tatargic, în ultima bătălie, purtată de trupele române la Novoselo.

Pe monument a fost dăltuită inscripția: „1877-1878. Poporul nostru aduce prinosul său de adîncă recunoștință întregii armate române, prin lupta căreia a triumfat cauza nobilă a eliberării de sub dominația otomană. El va păstra întotdeauna în amintire jertfa celor căzuți pe cîmpul de bătălie".

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1972.

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizaţie materială şi spirituală. O importanţă deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista şi al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism.

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
ceiagesi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae, v. geto-daci)
harpi
hypsalti
iai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaioi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

Crobizii

Judecînd după mărturiile lui Herodot, Pseudo-Skymnos, Hecateu, Ptolemeu, Athenaios şi ale autorului, rămas necunoscut, al **Periplului Pontului Euxin,** crobizii sînt un neam tracic[1] care locuia la sud de Dunăre (Hecateu), fie între Tomis şi Callatis (Strabon), fie lîngă Dionysopolis (Pseudo-Skymnos). Această localizare îi face pe învăţaţii moderni să-i considere geţi, locuitorii principali ai ţinutului dintre munţii Carpaţi şi Haemus. V. Beşevliev, renumit lingvist bulgar, consideră că toponimele terminate în **dina** (Adina, Amlaidina — astăzi probabil localitatea 23 August dintre Constanţa şi Mangalia — şi Asbolodina — menţionată în teritoriul callatian) pot fi atribuite crobizilor, ceea ce, după cum se vede, ar coincide cu localizarea acestora de către Strabon.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1-7/1976.

Despre istoria acestora nu ştim decît că au avut un conducător, Isanthes, renumit pentru frumuseţea, puterea şi bogăţia lui (mărturia se găseşte la istoricul Phylarchos şi la Athenaios). Lexicograful bizantin Suidas le atribuia credinţă în nemurirea sufletului, larg răspîndită la neamurile getice.

Sacii

Tribul sacilor este menţionat de istoricul Aurelius Victor. Despre localizarea lor s-a pronunţat Vasile Pârvan, care, în monumentala sa lucrare **Getica,** propune ca origine a acestora zona din jurul oraşului de pe Dunăre, Sacidava (azi punctul Muzait, comuna Dunăreni), la sud de Axiopolis (azi Cernavoda). Menţionată în **Notitia Dignitatum Orientis** ca sediu al unui **cuneus equitum scutariorum** (formaţiune militară), localitatea amintită a făcut în ultima vreme obiectul unor intense cercetări datorate arheologului C. Scorpan,

ale căror rezultate sînt publicate anual în revista constănțeană **Pontica.** De aici rezultă că în preajma unei așezări indigene — care trebuie să fi purtat numele de Sacidava — s-a instalat, pe la începutul sec. II e.n., un castru a cărui viață durează pînă în primele decenii ale sec. VII e.n. De evoluția acestor două unități — castru și așezarea indigenă — trebuie legată istoria sacilor în epoca romană, care, în aceste condiții, pot fi, de asemenea, considerați un neam getic.

Terizii

Neamul traco-getic al terizilor este pomenit de istoricul Hellanicos din Lesbos și apoi de lexicografii bizantini Photios și Suidas. Istoriografia modernă îi consideră de asemenea geți, din moment ce — ne-o spune Suidas — cred și ei în nemurirea sufletului. În legătură cu localizarea lor, istoricii leagă numele terizilor de capul Tirizis, la est de Balcic (Dionysopolis), menționat de mai mulți autori antici, printre care Strabon, Ptolemeu, Arrian și denumit azi capul Caliacra (numele actual se găsește în izvoarele bizantine începînd din sec. XIV e.n.). Din istoria așezării de pe promontoriul Tirizis, încă în curs de cercetare, se cunoaște doar faptul că ea a servit ca ascunzătoare a tezaurului lui Lisimah, urmașul lui Alexandru cel Mare și stăpînul părții europene a regatului acestuia (323-281 î.e.n.). Tot aici s-a găsit o inscripție dedicată lui Rhoemetalces, regele odrisilor (16 î.e.n.-14 e.n.)[1]. Mai tîrziu, promontoriul a servit ca loc de refugiu pentru rebelii conduși de Vitalianus (514 e.n.), comandantul bizantin care s-a răsculat împotriva lui Anastasius I, împăratul Imperiului roman de răsărit.

Dr. Al. SUCEVEANU

MĂRTURII ARHEOLOGICE DESPRE ISTORIA MAI MULTOR GENERAȚII DE GEȚI

Dr. ALEXANDRU VULPE

Pînă acum două-trei decenii, hărțile arheologice nu ofereau prea multe informații despre locuitorii Subcarpaților meridionali și despre evenimentele petrecute în acest spațiu în secolele VII-III î.e.n. Părerea unanim acceptată astăzi, că în perioada amintită, și în această zonă dinspre munte a Olteniei și Munteniei — denumită de geografi, atît de sugestiv, „piemontul[2] getic" — au locuit tot geți, se întemeia mai ales pe transpunerea cu cinci veacuri mai devreme a unor realități din sec. I î.e.n., atestate istoric și arheologic. Această afirmație se cerea, însă, confirmată. Ceea ce au și făcut cercetările arheologice din ultimele două decenii.

Fără cetăți de refugiu

În primăvara anului 1955, în satul Ferigile (actualmente înglobat în comuna Costești, jud. Vîlcea) au fost descoperite, întîmplător, o seamă de obiecte, printre care o spadă scurtă de fier, cîteva vîrfuri de lance și numeroase fragmente de oale lucrate cu mîna. Presupunerea că era vorba de piese cu caracter funerar a fost confirmată de cercetările arheologice făcute aici și care au dat la iveală o întinsă necropolă tumulară. Explorarea întregului cimitir, în care s-au găsit aproximativ 150 movile cu 250 morminte, toate de incinerație, a durat 10 ani. S-au găsit cu acest prilej numeroase vase ceramice, variate ca decor și formă, arme de fier, piese de harnașament de fier și podoabe de bronz.

Multe din descoperirile de la Ferigile reprezentau tipuri deja cunoscute. Deosebit de important era însă că, aici, ele apăreau asociate cu forme ceramice originale. Unele tipuri indicau legături cu lumea răsăriteană, scitică; altele, mai ales podoabele, își găseau analogii în lumea vestică, ilirică; multe dezvăluiau strînse relații cu lumea getică de la Dunărea de Jos, mai ales în ceea ce privește obiceiurile funerare și olăria. Prin amploarea observațiilor arheologice și prin bogăția materialului, descoperirea de la Ferigile putea aduce, așadar, o contribuție importantă la lămurirea multor probleme controversate, cum ar fi natura relațiilor tracilor nordici cu lumea scitică și ilirică, sau unitatea etno-culturală a spațiului carpato-dunărean. Dar pentru aceasta era necesar să se precizeze ce fel de tipuri de obiecte au precumpănit în anumite perioade. Cu alte cuvinte, trebuia să se reconstituie gruparea mormintelor în ordinea lor cronologică.

O necropolă cu 250 morminte implică o desfășurare în timp. Ea oglindește o frîntură din istoria mai multor generații de viață tribală. De aceea, s-a căutat să se reconstituie sensul de formare a cimitirului, respectiv să se determine care au fost primele morminte și în ce direcție s-a dezvoltat necropola. Această metodă, denumită în arheologie stratigrafie orizontală, nu este totdeauna ușor de aplicat. Nu toate cimitirele se dezvoltă linear de la un capăt la celălalt. În funcție de structura

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1976.
[2] Piemont — formă complexă de relief care face trecerea de la o regiune muntoasă la o cîmpie sau o depresiune.

socială a comunității respective, de multe ori zona funerară era „parcelată", fiecare mare familie utilizîndu-și propriul teren. Doar în urma înmulțirii grupurilor de familii sau a epuizării unei anumite parcele, se căutau alte locuri. Este și cazul necropolei de la Ferigile, în planul căreia se disting movile grupate, fiecare grup fiind alcătuit dintr-o suită de morminte eșalonate pe o perioadă mai lungă. Descoperirile de caracter scitic sînt adunate în partea mai veche a necropolei (sec. VI î.e.n.). În partea mijlocie (începutul sec. V î.e.n.) predomină obiecte indicînd relații cu lumea sudică și sud-vestică, iar cele mai noi înmormîntări (de după 450 î.e.n.), prin ritualul lor, prin tipurile ceramicii și ale altor piese de inventar funerar, demonstrează legăturile organice ale tribului din Vîlcea cu geții de la Dunărea de Jos. Acestea erau atît de strînse, încît se poate vorbi de una și aceeași comunitate culturală.

Ulterior, au fost cercetate și alte necropole tumulare din Vîlcea și din Argeș, dovedindu-se că asemenea cimitire există pe aproape fiecare vale mai importantă. S-au cercetat astfel de grupuri de movile la Vaideieni și Rîureni, în Vîlcea, la Tigveni, Cepari, Curtea de Argeș și Țițești, în Argeș. Alte obiective au fost dibuite și așteaptă să fie explorate în Gorj, Dîmbovița, Prahova și chiar dincolo de munți, în Banat sau în Țara Bîrsei. Acest grup cultural a fost denumit, în limbaj arheologic, grupul Ferigile, iar analogiile strînse pe care le vădește cu descoperirile de la Bîrsești, jud. Vrancea, au prilejuit uneori denumirea de complexul cultural Bîrsești-Ferigile.

Din toate aceste vestigii se deduce că zona respectivă a avut o densă populație războinică, organizată după principiile democrației militare. Luptătorii de vază se deosebeau de cei de rînd, dar deosebirea nu era încă foarte pronunțată. Primii, printre care și căpeteniile, erau luptători călăreți, înarmați cu suliță avînd un vîrf lung de fier, cu arc și tolbă de săgeți și cu topor de luptă. La cingătoare

Ceașcă descoperită la Ferigile, cu un frumos decor interior.

purtau o spadă scurtă cu două tăișuri (akinakes) și, de multe ori, un cuțit lung, curb, adevăratul precursor al **sicei** dacice. Armele, ca și zăbalele, erau din fier, lucrate de făurari iscusiți, desigur de prin partea locului. O cantitate atît de mare de obiecte din fier n-ar fi fost verosimil să fie adusă din altă parte. De altfel, într-o perioadă puțin mai tîrzie extracția fierului a fost atestată în Mehedinți. De ce n-ar fi fost cunoscută și în sec. VI și V? Pînă, la o confirmare materială, ne mulțumim cu această ipoteză plauzibilă. Fierul, odată dobîndit, era modelat prin batere la cald, procedeu ce cerea o măiestrie deosebită în cazul unor piese cu o formă mai complicată, ca zăbalele sau mînerul unor spade.

Podoabele, în majoritate de bronz, sînt destul de rare. Mai des se întîlnesc agrafe (fibule) și lanțuri lungi din sîrmă rulată în formă de resort, care se atîrnau la brîu. S-au găsit și cîteva mărgele de sticlă albastră sau galbenă. Acestea erau importate, pe calea schimburilor, probabil din centre originare în răsăritul Mediteranei.

Este curios că, în ciuda străduințelor depuse, nu s-au descoperit decît puține urme de locuire propriu-zisă, marea majoritate a descoperirilor fiind de caracter funerar. Există, desigur, o explicație a acestui fapt și anume că locuințele erau răzlețite pe culmile dealurilor. Creșterea vitelor trebuie să fi ocupat un loc însemnat în economia acestei societăți. Nu au fost identificate cetăți de refugiu, ca în alte părți ale țării, de pildă în Oltenia Centrală, în Teleorman sau în nordul Moldovei. Aici, la munte, locuitorii se simțeau la adăpost de primejdii.

Renaștere culturală

Cultura materială a triburilor din Subcarpați face parte integrantă din cultura nordtracică a spațiului carpato-dunărean. Atribuirea ei etnică este în afara oricăror discuții. Odată identificată și definită din punct de vedere arheologic, rămîne de discutat originea acestei culturi.

În perioada anterioară sec. VI î.e.n., toată zona subcarpatică a fost slab locuită (de o populare intensă nu se mai poate vorbi din sec. XIII-XII î.e.n.). În schimb, în mănoasa Cîmpie a Dunării, pe văile Oltului, Mureșului și Tîrnavelor s-au descoperit numeroase așezări, uneori și morminte aparținînd așa-numitei culturi Basarabi. Caracterizată printr-o surprinzătoare unitate de forme și ornamente ale ceramicii, această cultură este atestată pe tot întinsul spațiului carpato-dunărean, cu excepția bazinului Someșului. Deși nu avem știri scrise pentru o epocă atît de îndepărtată (sec. VIII-VII î.e.n.), trebuie să admitem că cei ce au creat cultura Basarabi au fost strămoșii geto-dacilor. Două fapte se impun atenției: pe de o parte putem urmări, în forma și decorul ceramicii, o filiație directă între cultura Basarabi și grupurile de necropole din Subcarpați; pe de alta, constatăm o sărăcire pronunțată a descoperirilor arheologice din sec. VI-V î.e.n. în toată Cîmpia Dunării, anterior atît de populată. Rezultă clar că cei ce odinioară au prosperat la șes au fost nevoiți să se retragă spre munte.

Ce anume a pricinuit această strămutare?

Pentru a desluși evenimentele petrecute trebuie să pri-

vim situația pe un plan mai larg. La răsărit, în nordul Mării Negre, sciții, neam iranian de călăreți, au distrus uniunea tribală a cimmerienilor, întemeind, foarte probabil pe la sfîrșitul sec. VII î.e.n., o puternică forță politică, o formă avansată de uniune tribală. Apogeul puterii sciților se plasează către sfîrșitul sec. VI[1]. Expansiunea lor a atras expediția regelui persan Darius, care dorea să-și consolideze stăpînirea în Balcani în vederea atacului plănuit asupra Greciei. Privind lucrurile în această desfășurare, ne explicăm de ce locuitorii de la șes și-au părăsit căminele și cîmpurile roditoare și, cu avutul lor mobil (vitele), au suit la loc ferit, la deal și la munte, unde erau la adăpost de incursiunile sciților, călăreți neobișnuiți cu codrii seculari și cu terenul frămîntat al dealurilor subcarpatice.

Cultura geților din Subcarpații meridionali se deosebește profund de cea a agatîrșilor de pe Mureș, din sec. VI și din prima jumătate a sec. V î.e.n. În schimb, se aseamănă mult cu cea a triburilor din nordul spațiului carpato-dunărean (așa-numita cultură Kustanovice; noi argumente în acest sens au fost aduse, recent, de cercetarea cimitirelor de la Sanislău, jud. Satu Mare, Volovăț, jud. Suceava și Kruglik, regiunea Cernăuți). Este vorba de același cerc etno-cultural nord-tracic, care înconjoară grupul agatîrșilor de pe Mureșul superior înglobîndu-l, în a doua jumătate a sec. V î.e.n., în masa geto-dacică. Este interesant să observăm că renașterea culturii nord-tracice în a doua jumătate a sec. V î.e.n. a corespuns, în timp, pe de o parte cu declinul puterii scitice, iar pe de alta, cu consolidarea, la miază-zi, a regatului sud-tracic al odrișilor[2]. La începutul sec. IV î.e.n., de-a lungul Dunării au apărut iarăși așezările getice. Pericolul scitic trecuse, iar dezvoltarea societății geto-dacice era în plină ascendență. În felul acesta, prin descoperiri arheologice, cultura geților din Subcarpați poate fi urmărită neîntrerupt pînă în sec. III î.e.n. Fără îndoială, întemeietorii marilor cetăți, **davae,** din aceeași zonă, datînd din sec. II și I î.e.n. (Polovragi, Ocnița, Cetățeni și altele), sînt urmașii celor ce au fost înmormîntați, cu cîteva veacuri mai devreme, la Ferigile sau Tigveni.

ARMURILE TRACE:
artă autohtonă cu ecouri îndepărtate

L. OGNENOVA-MARINOVA
R. P. Bulgaria

Cercetătoare la Institutul de arheologie din Sofia, L. Ognenova-Marinova abordează în lucrările sale și probleme privind arta de prelucrare și cizelare a metalului și, în cadrul acestora, relațiile între arta greacă și cea a tracilor de la sudul Dunării, pe teritoriul pe care autoarea îl numește Tracia. În articolul consacrat armurilor trace din secolul IV î.e.n. (pe care îl publicăm într-o formă prescurtată), se urmărește filiera prin care motivele decorative ale artei grecești au pătruns pe acest teritoriu. Cercetătoarea bulgară își aduce astfel contribuția la identificarea unor ateliere în mediul autohton trac, subliniind, totodată, rolul tracilor în transmiterea civilizației mediteraneene către centrul Europei.

Există foarte puține mărturii directe despre existența sau funcționarea în Tracia a unor ateliere de modelare sau cizelare a metalelor. Singurele informații mai ample, dar indirecte, sînt oferite de autorii antici, care laudă arta tracă a metalului cizelat, de monedele emise de orașele de pe litoral și de către regii traci precum și de bogatele zăcăminte de minereuri răspîndite în Pangeu, Rodopi, Strandza etc. Cercetătorii trebuie să-și bizuie însă argumentele pe studiul nemijlocit al obiectelor în discuție; de aceea vom examina cîteva armuri provenind, aproape fără excepție, din mormintele tumulare explorate în Tracia. Ele au aparținut, desigur, reprezentanților aristocrației tribale, care ar fi putut deține atît obiecte importate, primite în dar sau cumpărate, cît și produse locale, comandate în vreun atelier din localitățile apropiate sau executate de meșteri de pe propriul lor domeniu.

Unele piese — coifuri, cuirase, cnemide, aplice — nu sînt împodobite cu nici un fel de ornamente. Este interesant de remarcat că tocmai acestea excelează printr-o formă și o execuție tehnică superioare. În ce privește armurile ornamentate, ele au de foarte multe ori aceleași motive decorative, dispunerea lor adaptîndu-se însă piesei respective: coif, aplică sau cuirasă, după

[1] Descoperirile arheologice recente au infirmat, în mare măsură, teoria prezenței sciților în spațiul carpato-dunărean. Neamurile, foarte probabil iraniene, ale sigynilor sau agatîrșilor, pătrunse în acest spațiu (sigynii în Cîmpia Tisei, agatîrșii pe Mureșul superior) nu au făcut parte din uniunea tribală scitică; îi vedem mai degrabă ca refugiați în fața expansiunii scitice. Herodot ni-i prezintă pe agatîrși mereu ostili sciților.

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1976.

moda epocii, după gustul sau posibilitățile tehnice ale artistului sau meșteșugarului.

Dintre coifurile descoperite, numai două, aparținînd așa-numitului tip attic, sînt bogat ornamentate. Ne-au parvenit din ele o calotă de bronz, cu un frontal puțin dezvoltat, și obrăzarul alteia, de asemenea din bronz. Amîndouă au fost găsite întîmplător. Nu se știe unde a fost descoperită calota; obrăzarul provine dintr-un sat de la vest de Sofia, numit Gărlo (regiunea Breznik). Calota este decorată, pe amîndouă părțile, cu cîte un grifon în relief, iar frontalul ei, cu o palmetă și un motiv în spirală. Imagini de coifuri cu această formă întîlnim, începînd din sec. V, pe vase pictate și pe frontonul templului zeiței Athena Aphaia (insula Egina, Grecia); în ceea ce privește grifonul, el ne evocă decorul lui Fidias de pe coiful zeiței Athena Parthenos, descrisă de istoricul grec Pausanias, cît și grifonii de aur de pe coiful ce face parte din comoara de la Panaghiurište. Obrăzarul este împodobit cu o frumoasă imagine în relief a lui Hercule: un Hercule tînăr, cu o blană de leu aruncată pe brațul stîng, escaladînd un teren stîncos, cu un arc într-o mînă și o bîtă în cealaltă, cu capul întors în sensul opus mișcării corpului, urmărind parcă cu privirea zborul săgeții abia slobozite din arc. Calitatea deosebită a bronzului, proporțiile armonioase ale imaginii sugerează proveniența ateniană a acestei piese. Există o anumită asemănare a imaginii descrise cu aceea a războinicilor înfățișați pe amfora de aur făcînd parte din comoara de la Panaghiurište. Figura lui Hercule este prezentă, de asemenea, pe aplicele scutului sau ale accesoriilor sale, cum sînt falerele decorate de la Panaghiurište. Stilul și execuția tehnică a decorului de pe cele două falere le detașează de restul garniturii: reprezentarea în relief înfățișează lupta cu leul din Nemeea[1], așa cum o întîlnim pe monedele de la sfîrșitul sec. V și de-a lungul sec. IV emise în Grecia Mare, Anatolia și Peonia, precum și pe discurile din lut ars de la Salerno (Italia). Falerele sînt considerate produse grecești importate, avînd reprezentate pe ele reproduceri după sculpturi apreciate. Imagini asemănătoare întîlnim pe monedele din Siracusa (Sicilia).

Scutul de la Panaghiurište ni-l înfățișează pe Hercule tîrînd de coamă o fiară (leu sau mistreț), iar cu cealaltă mînă agitînd o bîtă. Alte ornamente — grifoni înaripați, o sirenă — cît și maniera de a-l reprezenta pe Hercule sînt de o evidentă inspirație anatoliană.

Dacă pentru obrăzarul descris mai sus putem admite o origine attică, este dificil să ne pronunțăm în privința celuilalt coif, cu grifoni, care reprezintă un caz izolat. Un model attic, reprodus în Anatolia, în Grecia Mare sau în Tracia, poate determina aceleași ezitări pe care le suscită unele vase, considerate mai întîi ca provenind din Taranto (sudul Italiei), iar apoi ca fiind din Attica. S-ar fi putut ca falerele, împodobite cu un decor „la modă" și răspîndit prin intermediul monedelor, să fi fost produse într-un atelier din Tracia, întocmai ca scutul de la Panaghiurište și accesoriile sale, executate într-o tehnică dezvăluind o accentuată influență anatoliană.

Spre deosebire de cuirasele din secolele precedente, cu decoruri gravate înfățișînd flori de lotus, palmete, monștri marini, plastronul și spatele cuiraselor din sec. IV sînt fără ornamente, acestea întîlnindu-se doar în zona pectoralului sau apărătoarei pentru gît. Motivele decorative de pe aceste piese ornează nu numai armurile, dar și vasele și alte produse metalice descoperite în Tracia.

Vreme îndelungată, acest tip de pectoral a fost considerat un fenomen izolat în Tracia; era cunoscut doar cel de la Mezek, provenit dintr-un mormînt de pe valea fluviului Tonzos. Odată cu alte descoperiri similare (mormintele tumulare de la Vărbica și Iankovo) numărul lor a crescut, ajungîndu-se la concluzia că în Tracia ele au fost foarte răspîndite. Motivele decorative din zona centrală a pectoralelor de la Mezek, Vărbica și Iankovo sînt alcătuite din spirale și volute, în mijlocul cărora apare, printre frunze de acant, un cap de femeie. O imagine aproape identică o regăsim pe un vas din Apulia (Italia antică), aflat la Muzeul Național din Neapole. Frecvența acestui motiv — imitînd ornamentația ceramicii din Attica — pe vasele din Italia meridională de la sfîrșitul sec. V și de-a lungul sec. IV este folosit ca argument în sprijinul ipotezei că pectoralul de la Mezek ar fi fost lucrat în Italia.

Pe baza acestor observații și a altora putem conchide că decorul armurilor descoperite în Tracia, importate sau lucrate în atelierele din partea locului, face parte din repertoriul comun al bazinului mediteranean, ceea ce îngreuiază diferențierea lor riguroasă, în funcție de subiecte și motive. Cu atît mai dificilă este examinarea, din acest punct de vedere, a unor armuri și produse artistice din metal executate într-o tehnică superioară și cu un gust mai rafinat, ale căror motive decorative, nealterate, se regăsesc în producția orașelor maritime nu numai din Grecia propriu-zisă, ci și din coloniile grecești. Nu există temeiuri pentru a respinge existența acestor elemente în ansamblul civilizației orașelor de pe litoralul trac — Apollonia, Mesambria, Odessos — și cu atît mai puțin a celor de pe țărmul meridional al Traciei — Amphipolis sau Abdera. Lucrările create în atelierele acestor orașe, care au contribuit la difuzarea și la unificarea repertoriului comun prin adaptarea lui la atelierele din interiorul țării, au o trăsătură distinctivă care se dezvoltă și devine evidentă în artele decorative și aplicate așa-zise barbare. De aceea trebuie să considerăm că producția atelierelor din orașele de pe litoral este o verigă a lanțului de produse a acestor arte trace. Aceste piese se caracterizează printr-o schematizare lineară, geometrică, cu tendință spre transformarea motivelor vegetale sau zoomorfe în decor abstract, pur convențional, cît și prin-

[1] Nemeea — vale din Argolida (în nord-estul Peloponesului) unde, potrivit legendei, Hercule ar fi ucis un leu care teroriza regiunea.

tr-o înclinaţie mai accentuată spre subiectele şi motivele provenite din Anatolia. Manierele diferite de realizare şi variantele aceluiaşi motiv sînt datorate atît deosebirilor dintre elementele locale sau rurale, pe de o parte, şi cele orăşeneşti sau microasiatice, pe de alta, cît şi talentului, îndemînării şi culturii artistului care lucra la curtea unei căpetenii sau a unui rege trac, într-un oraş din interiorul ţării sau într-un oraş de pe litoralul trac transformat în colonie grecească.

O dezvoltare similară cu cea a artelor decorative şi aplicate trace se observă şi în regiuni şi ţări care nu au avut, ca Tracia, un contact direct cu coloniile greceşti din Anatolia, atît politic şi cultural, cît şi teritorial şi etnic. Aceeaşi interpretare a temelor greceşti în zone atît de îndepărtate una de cealaltă cum sînt Anatolia, România şi Franţa, de exemplu, se explică prin maniera identică în care geniul local a reacţionat în faţa moştenirii greceşti. Nu e lipsit de interes să amintim că prototipurile greceşti, mai cu seamă cele ioniene şi anatoliene, care au pătruns atît în Peninsula Iberică, cît şi în Tracia la începutul sec. VII î.e.n., au dat naştere artei animaliere iberice care, în sec. V, a invadat artele decorative şi aplicate; de asemenea, că o caracteristică a tuturor creaţiilor plastice iberice, întocmai ca a celor trace, rămîne nota de arhaism, apărută în prima etapă a formării acestei arte.

Toate constatările, la care se mai adaugă faptul că în Tracia s-a dezvoltat o artă a prelucrării metalului pe care am putea-o numi orientalizantă, actualizează problema referitoare la rolul Traciei în transmiterea civilizaţiei mediteraneene către Europa Centrală.

Mari personalităţi ale lumii trace

FĂURITORII STATULUI ODRIS

Prof. RADU VULPE

Datorită vechilor contacte cu lumea greacă, ştirile transmise prin autorii eleni despre tracii de sud sînt relativ mai numeroase şi mai amănunţite decît cele referitoare la tracii de nord[1]. Unele sînt chiar atît de îndepărtate în timp, încît nu ne-au ajuns decît prin legendele mitologice. Din această categorie, în care grăuntele de adevăr, înecat în abundenţa fanteziei, nu se lasă prins decît cu greu, fac parte unele informaţii despre cîţiva eroi mitici, stăruitor prezentaţi de tradiţiile elenice ca originari din Tracia de Sud.

Poemele homerice dau despre traci ştiri mult mai verosimile, pe care le putem socoti chiar realist istorice. În Iliada, **de pildă, găsim printre altele informaţii despre un rege trac Rhesos, aliat al Troiei asediate de ahei.**

TERES

Primele informaţii exacte despre istoria tracilor de sud datează din aceeaşi vreme ca şi cele dintîi menţiuni referitoare la tracii de nord, datorate, în primul rînd, eminenţilor istorici Herodot şi Tucidide. Marea expediţie a perşilor lui Darius, de pe la anul 514 î.e.n., i-a oferit lui Herodot prilejul de a vorbi şi despre triburile trace de sud ce i s-au supus de bună voie marelui monarh oriental, aşa cum a vorbit şi despre geţii din Dobrogea, singurii care i-au opus acestuia o împotrivire armată.

Acest eveniment a avut pentru lumea tracă din Balcani o însemnătate mult mai mare decît i se dă de obicei. Nu poate fi o simplă întîmplare faptul că, foarte curînd după expediţia lui Darius, nenumăratele triburi trace, care din străvechi timpuri trăiseră despărţite, apar deodată unite într-o formaţie statală sub conducerea regelui odris Teres şi că acest regat va continua să se întindă şi să se consolideze, durînd timp de secole. Fără îndoială, primind supunerea diferitelor triburi întîlnite în drumul său de la Bosfor la gurile Dunării, Darius a ţinut să le întrunească într-o satrapie, aşa cum era obiceiul în uriaşul său imperiu din Asia. Şi cum asemenea mari ţinuturi unificate nu erau totdeauna conduse direct de satrapi persani, fiind adesea încredinţate unor căpetenii locale, demne de încrederea monarhului, era firesc ca şi Tracia de Sud, supusă de Darius, să fi avut acelaşi regim, iar funcţiunea de „satrap" să-i fi revenit unui rege din cel mai puternic trib, cel al odrisilor, de pe valea Hebrului (Mariţa). La fel se va întîmpla, în aceeaşi vreme, cu Macedonia vecină. După ce perşii s-au retras, suveranitatea lor la nord de Strîmtori rămînînd mai mult nominală, regatul trac şi-a păstrat consistenţa. Iar după insuccesul lui Xerxes în Grecia, cînd perşii au trebuit să renunţe la veleităţile lor în Europa, acest stat teritorial, cel dintîi apărut în sud-estul european în proporţii atît de grandioase, va deveni cu desăvîrşire independent.

Despre personalitatea lui Teres se ştie prea puţin. Afară de importantul fapt că a întemeiat statul trac şi că la această operă de

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1976.

unificare pornise de la situația de rege al unui singur trib, acela al odrisilor, ni s-au mai transmis unele amănunte despre dinastia sa, menționîndu-se patru fii, dintre care doi, Sparadocos și Sitalkes, aveau să-i urmeze succesiv la tron, și o fiică, măritată cu regele scit Ariapeithes (cel care avea să fie ucis în conflictul cu Spargapeithes, regele agatirs din Dacia). De asemenea, s-au mai păstrat știri despre armata sa numeroasă, cuprinzînd o bună cavalerie, și despre unul singur dintre faptele sale de arme: un război cu tribul, tot trac, al thynilor, de la nord de Bizanț, care i-a provocat multe pierderi. Nu avem date precise despre domnia lui, dar ea trebuie să fi ocupat cam toată prima jumătate a sec. V î.e.n. Există informația că a murit la vîrsta de 92 ani, devenind vestit în istorie și prin această longevitate excepțională.

În ce privește însușirile personale, nu ne rămîne decît să le deducem din faptele sale, care implică o deosebită capacitate militară și politică, precum și o impunătoare autoritate. Abilitatea sa de a păstra încrederea perșilor și, în același timp, de a înnoda relații dinastice cu sciții și a întreține bune raporturi și cu grecii, dovedește calități diplomatice eminente, care, aplicate și în politica sa internă, au determinat trăinicia uniunii de triburi de la temelia statului său.

SITALKES

Dintre succesorii lui Teres, cel mai de seamă, întrecîndu-l chiar în celebritate, a fost fiul său Sitalkes (cca. 431-424 î.e.n.).

Cu totul independent de perși, care în acea vreme se resemnaseră a se limita la Asia, Sitalkes a întins regatul odris pînă la hotarele sale maxime, adăugînd moștenirii primite noi teritorii spre vest, pînă dincolo de valea Strymonului (Struma). După cum precizează istoricul Tucidide, acest regat, „cel mai mare dintre toate cîte sînt între golful Ionic [Adriatica] și Pontul Euxin și cel mai bogat în venituri pecuniare și în alte bunuri", se întindea de la Marea Egee pînă la Dunăre cale de 11 zile de mers pe jos, iar de la Bizanț pînă la Peoni cale de 13 zile. Din impozitele încasate de la triburile autonome și de la cetățile grecești, regele odris obținea 400 talanți de aur și de argint[1] pe lîngă multe daruri în giuvaeruri și haine scumpe.

Sitalkes s-a remarcat printr-un rol eminent pe care l-a jucat în politica generală greacă din timpul său, cînd războiul peloponesiac era în toi. Filoelen, însurat cu sora vestitului condotier Nymphodoros din Abdera (o colonie greacă de pe țărmul egeean al Traciei, aliată cu Atena), el a luat partea atenienilor, sprijinind politica acestora în peninsula Calcidică și în Macedonia, și l-a determinat pe regele macedonean Perdiccas II[2] să intre în alianța Atenei.

Dar fapta cea mai renumită a lui Sitalkes a fost expediția sa din anul 429 î.e.n. împotriva acestui Perdiccas, cu care între timp se certase. Regele odris a adunat o oaste imensă de la toate triburile trace din Balcani și de la geții dinspre Dunăre, totalizînd 150 000 luptători, dintre care o treime călăreți, proveniți mai ales dintre odrișii și dintre geți. Cu această armată uriașă a invadat Macedonia și Calcidica, pe care le-a ocupat pînă dincolo de Axios (Vardar), prădîndu-le ținuturile și silindu-i pe macedoneni să se închidă în cetăți. După o lună de campanie, însă, apropiindu-se iarna, iar enorma oaste tracă începînd să îndure prea mari lipsuri, Sitalkes s-a lăsat convins să renunțe la prelungirea ostilităților. Întorcîndu-se în Tracia, el a început negocierile cu Perdiccas, care s-a învoit să plătească o mare sumă de bani și să-i dea în căsătorie lui Seuthes, nepotul de frate și moștenitorul desemnat al lui Sitalkes, pe sora sa, Stratonike. În felul acesta, Sitalkes și-a încheiat campania destul de favorabil, demonstrîndu-și categorica superioritate militară și politică față de Macedonia din acel timp.

Ca și în cazul lui Teres, personalitatea lui Sitalkes poate fi caracterizată după acțiunile sale. El a reușit să facă din Tracia un stat întregit etnic, puternic și bine organizat, dovedind vitejie și pricepere militară, capacitate administrativă, abilitate diplomatică. Totodată, Sitalkes a arătat o hotărîtă înclinare spre cultura elenică. Cu acest ginere al unui abderitan, Pytheas, și cumnat al unui valoros general grec ca Nymphodoros, începe procesul de intensă pătrundere a elenismului în interiorul Traciei.

Dintre toate populațiile care ocupau spațiul trac, singura care încă nu intrase în cuprinsul regatului său era aceea a triballilor[3], care locuiau între Balcani și Dunăre, în regiunea rîului Isker (Oescus), prin dreptul Olteniei. Sitalkes a pornit împotriva lor, în anul 424 î.e.n., pentru a-i supune, dar a fost înfrînt, găsindu-și moartea în luptă. În afară de acest sfîrșit eroic al uneia dintre cele mai mari personalități care au ocupat tronul odris, statul trac n-a avut de suferit de pe urma conflictului cu triballii, care au rămas izolați mai departe în hotarele lor, de unde vor da mult de lucru și ilustrilor regi macedoneni Filip II și Alexandru cel Mare.

SEUTHES I

Lui Sitalkes i-a urmat fiul fratelui său Sparadocos, Seuthes, pe care și-l asociase la domnie încă din timpul vieții, trecînd peste propriul său fiu Sadocos[4].

Ca moștenitor legitim al lui Sitalkes, Seuthes a participat la toate principalele acțiuni ale acestuia. Tucidide accentuează rolul determinant pe care l-a avut în campania din Macedonia, a cărei încheiere s-a efectuat după sfa-

[1] Un talant, după sistemul attic (la care se referă Tucidide), cîntărea 25,99 kg.

[2] Cifrele distinctive ale regilor antici sînt adăugate de istoricii moderni.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1976.

[4] Această excludere de la succesiune a fiului în favoarea unui nepot de frate pare foarte stranie. Toate încercările istoricilor moderni de a o explica pe calea dreptului de prioritate a fiului la moștenire s-au dovedit cu desăvîrșire caduce. Am arătat, în diferite lucrări, că singura soluție a problemei stă în a recunoaște și la traci existența **normei agnatice**, foarte binecunoscută la celții britanici și irlandezi din evul mediu sub numele de **tanistry**, perpetuată din antichitate, după care demnitățile dinastice (nefiind o proprietate personală, ci aparținînd comunității familiale), nu reveneau moștenitori-

tul său. De altfel, lui i-a fost dată în căsătorie fiica regelui învins.

Despre domnia lui Seuthes după ce a rămas titularul tronului trac ştim prea puţin. Din aserţiunile lui Tucidide înţelegem că el a menţinut statul odris în hotarele, în puterea şi în strălucirea cu care îl luase în primire şi că i-a sporit bogăţia prin urcarea impozitelor percepute. A dus însă o politică paşnică, întreţinînd relaţii de prietenie consecventă mai ales cu Macedonia, dar şi cu cetăţile elene de pe coastele trace şi cu Atena.

AMADOCOS I (MEDOCOS)

Nu ştim cum şi cînd a murit Seuthes I, dar prin preajma anului 405 î.e.n. pe tronul odris se afla Amadocos sau Amatocos, care e numit de unele izvoare literare şi numismatice şi Medocos sau Metocos.

Despre Medocos avem prea puţine cunoştinţe. Se ştie că a întreţinut relaţii foarte strînse cu Atena, precum şi cu oraşul Maroneia de pe coasta egeeană a Traciei, care a bătut monede cu chipul şi numele său. El a redus taxele ce i se datorau de către cetăţile greceşti vecine şi pe care Seuthes le mărise. Dar în vremea sa, puterea şi coeziunea regatului trac a început să dea semne de slăbire, din cauza unor tendinţe separatiste dinastice. Medocos a murit înainte de anul 386, dată la care o inscripţie atenianã pomeneşte ca „rege al odrişilor" pe Hebryzelmis. Despre acesta nu dispunem de alte informaţii în afara celor furnizate de inscripţia amintită şi de monedele din Cypsela, capitala regatului odris, bătute cu efigia şi numele lui. E de presupus că era nepotul lui Medocos, poate ca fiu al lui Seuthes I. Domnia lui n-a fost prea lungă, căci în 383 î.e.n. pe tronul odris apare un alt personaj.

COTYS I

Acesta este Cotys, care a domnit timp de 27 ani. Este ultima mare personalitate a regatului odris independent, cuprinzînd întreaga Tracie, aşa cum o realizase Sitalkes în secolul precedent. Ştirile referitoare la Cotys sînt puţine şi răzleţe, dar suficiente pentru a ne arăta că, în vremea sa, statul trac a trecut printr-o nouă epocă de prosperitate şi de energie. Ca şi Sitalkes, el a fost un hotărît filoelen, favorizînd într-un grad şi mai mare pătrunderea civilizaţiei greceşti în Tracia. Dar, trebuind să ia atitudine faţă de evenimentele din lumea greacă şi, provocat cu deosebire de tendinţa Atenei de a-şi întinde supremaţia în Strîmtori în dauna teritoriului trac, a fost nevoit să revizuiască politica tradiţională de prietenie a statului odris cu această cetate.

După ce oraşul Sestos din Chersonesul tracic (Peninsula Galipoli) a fost ocupat de trupele ateniene, el a reuşit să recucerească acest însemnat port de pe ţărmul Hellespontului, în anul 360 î.e.n., ajutat chiar de generalul atenian disgraţiat Iphicrates, care îi devenise ginere. Cum, apoi, Iphicrates, împăcîndu-se cu patria sa, l-a părăsit, a primit oficiile unui alt condotier grec, aventurierul Charidemos din Oreos (Eubeea), unul dintre cei mai destoinici generali ai timpului, căruia i-a dat, de asemenea, o fiică în căsătorie şi care l-a asistat în luptele sale cu garnizoanele ateniene de la Elaius (Eleunt) şi de la Crithote, tot în Chersonesul trac. Dar în 359 î.e.n., prin intrigile Atenei şi ale unui dinast trac rebel, Miltokythes, Cotys a fost asasinat de doi greci din oraşul Ainos (de la gura Hebrului). Era pentru prima oară, cel puţin după cum reiese din izvoare, că o căpetenie a statului odris pierea în acest mod, la un asemenea omor contribuind indirect şi o disidenţă tracă. Regatul trac, atît de puternic şi de consistent mai înainte, îşi trăise ultimii ani de unitate şi de libertate. Unitatea sa avea să fie pusă în discuţie imediat, ca o consecinţă a morţii lui Cotys, iar pierderea independenţei avea să urmeze curînd, prin afirmarea şi extinderea puterii macedonene sub Filip II.

Locul lui Cotys în genealogia dinastiei odrise nu este precizat, dar după toate ipotezele, succesiunea sa la tron era conformă cu principiul priorităţii agnatice.

KERSEBLEPTES

Acest principiu avea să fie călcat, pentru întîia dată în tradiţia odrisă, de fiul lui Cotys, Kersebleptes. Foarte elenizat, crescut încă de la curtea tatălui său în luminile culturii şi mentalităţii greceşti şi convins, după această mentalitate individualistă, de dreptul prin excelenţă al descendenţei directe la succesiunea tronului, fără scrupule faţă de normele tradiţionale agnatice, el a luat cu de la sine putere moştenirea părintească, impunîndu-se pe tronul odris cu ajutorul lui Charidemos, cumnatul său. Încălcarea normei agnatice nu putea fi acceptată de toate triburile trace, care susţineau prioritatea unei rude mai vîrstnice. Dar, spre norocul fiului lui Cotys, nici susţinătorii tradiţiei nu căzuseră de acord asupra acestei rude bătrîne.

Opoziţia tracilor faţă de Kersebleptes s-a accentuat după ce acesta, capturîndu-l pe Miltokythes, unul din oamenii de încredere ai Atenei, vinovaţi de moartea tatălui său, l-a predat unei cetăţi greceşti antiateniene spre a-l executa. Totuşi, ocrotirea pe care i-o asigura puternica trupă de mercenari greci a lui Charidemos îl făcea pe Kersebleptes stăpîn

---

lor direcţi, ci numai rudelor masculine cele mai în vîrstă. Fiul putea să ajungă la tron doar în rarele cazuri cînd într-o atare situaţie se afla el însuşi. Desigur, el îşi putea crea forţat prioritatea de vîrstă, prin asasinate, ceea ce se întîlneşte frecvent la celţi şi la alte neamuri, dar nu se pomeneşte la traci. Aşa am ajuns la ideea, exprimată mai sus, că lui Teres nu i-a putut urma imediat nici Sparadocos, nici Sitalkes, fiii săi, ci trebuie presupus un frate al întemeietorului, abia după acesta venind la rînd Sparadocos, ca nepot de frate, iar după Sparadocos fratele său Sitalkes. Deci după Sitalkes era firesc să urmeze Seuthes, fiul predecesorului, urmînd ca abia succesiunea acestuia să-i revină lui Sadocos ori altui fiu al lui Sitalkes. Această normă agnatică, specifică nu numai celţilor, dar tuturor popoarelor indo-europene din stadiul democraţiei militare, este consecvent atestată în dinastia odrisă, ca şi în cea macedoneană (unde însă adesea e subliniată de asasinate). Sînt suficiente indicii că o aveau şi dacii, precum şi sciţii. Vom vedea într-un număr viitor că regele Decebal, fiul lui Scorilo, n-a urmat acestuia, ci unchiului său Duras, iar el însuşi nu-şi desemnase ca succesor un fiu, ci pe fratele său Diegis.

pe situație în domeniul odris din mijlocul Traciei și de pe țărmul Propontidei. Pînă la urmă, s-a ajuns la un compromis prin tripartiția puterii regale, care, considerată unitară în teorie, era reprezentată de trei pretendenți laolaltă — Kersebleptes, Berisades și Amadocos II — în practică fiecare rămînînd cu autoritate efectivă numai în teritoriile tribale proprii. Apoi, ordinea firească a vîrstei avea să-și spună cuvîntul, pe rînd. Mai întîi a murit Berisades, în 357 î.e.n., pe urmă, în 350 î.e.n. i-a venit rîndul lui Amadocos II. Și astfel, Kersebleptes a rămas principalul deținător al puterii regale peste toată Tracia, acceptat acum de toate triburile.

Numai că regalitatea lui Kersebleptes n-avea să dureze prea mult. Puterea lui Filip al Macedoniei, mereu în creștere, apăsa amenințător asupra regatului odris. Kersebleptes a rezistat, dar pînă la urmă a trebuit să intre în alianță forțată cu Macedonia, trimițînd un fiu ca ostatec la curtea lui Filip. Situația de pe vremea lui Sitalkes, cînd puterea tracă domina tronul macedonean, se inversase total. Deznodămîntul avea să se producă în anul 341 î.e.n., cînd Filip II a suprimat statul trac, întemeiat odinioară de Teres. Tracia a devenit o anexă a Macedoniei, ocupată de o garnizoană macedoneană și guvernată de un general al lui Filip, cu titlul de **strategos**.

În realitate, ca unitate teritorială și etnică, statul trac nu a fost desființat, ci doar transferat de la un regim indigen odris, la unul străin macedonean. S-a păstrat organizarea de mai înainte, cu autonomia triburilor, sub dinaști locali, guvernîndu-se după tradițiile locale, numai că tributurile le erau încasate de regele Macedoniei, căruia trebuiau să-i acorde și asistență militară la nevoie.

SEUTHES III

Mulți dintre conducătorii de triburi trace, care continuau să-și ducă viața autonomă sub hegemonia regelui macedonean, făceau parte din vechea dinastie odrisă. Printre ei s-a distins un Sitalkes III[1] care l-a urmat pe Alexandru cel Mare, fiul lui Filip, în toate campaniile din Asia, contribuind cu trupa sa de arcași călări la numeroase victorii macedonene. Acest Sitalkes se pare că era fiul regelui Amadocos II.

Aspirațiile dinaștilor traci care căutau să-și recapete independența au fost polarizate de autoritatea unui conducător din dinastia odrisă, Seuthes III, care, în repetate rînduri, a ridicat steagul revoltei împotriva macedonenilor. Perseverența sa, dibăcia de a profita de momentele dificile ale puterii macedonene, încurcată în diferite complicații politice, destoinicia cu care a atras adeziuni și a organizat acțiuni războinice, îl arată ca pe o mare personalitate, cu atît mai vrednică de prețuire, cu cît a avut de luptat cu situații grele și împotriva unor puteri superioare. După toate probabilitățile, el a fost fratele lui Kersebleptes, deci fiul lui Cotys.

N-avem știri despre vreo acțiune a sa în timpul domniei lui Filip II, dar, după ce Alexandru a pornit gigantica sa expediție din Asia, s-a și declarat independent, prin anul 330, cînd, profitînd de rebeliunea strategului macedonean Memnon împotriva lui Antipatros, regentul lăsat de Alexandru în Macedonia, l-a trimis la Atena pe fiul său Rhebulas pentru a atrage această cetate într-o mișcare antimacedoneană. Atenienii, însă, care suferiseră nu demult o înfrîngere din partea lui Alexandru, nu s-au arătat deloc dispuși să intre într-o nouă aventură. Puțin mai tîrziu, în 327, profitînd de dezastrul pe care strategul din Tracia, Zopyrion, l-a suferit la nord de gurile Dunării din partea geților și în care și-a găsit moartea, Seuthes și-a proclamat din nou neatîrnarea, fără ca s-o poată face însă recunoscută de Macedonia și fără a obține nici de data aceasta concursul Atenei. În 321 î.e.n., doi ani după moartea lui Alexandru, cînd Tracia a devenit o „satrapie" separată de Macedonia și a fost încredințată unuia dintre principalii generali ai defunctului cuceritor, Lisimah, acesta a avut de dus tot timpul lupte grele, dar fără rezultat, împotriva lui Seuthes III. Mai mult, rebelul trac, „rege al odrișilor" (cum îi spun izvoarele), a intrat în alianță cu diadohul Antigonos, rivalul din Asia Minoră al lui Lisimah, punîndu-l pe acesta într-o situație dificilă, din care pînă la urmă a izbutit să iasă printr-o victorie obținută într-o grea bătălie împotriva trupelor unite ale tracilor și ale lui Antigonos. După acest deznodămînt nu mai avem nici o știre despre eroul odris. Fapt este că Lisimah și-a consolidat autoritatea asupra Traciei, căreia i-a devenit rege, înlăturînd orice rivalitate internă și putînd să se ocupe atît de problemele sale din Pontul Stîng[2], unde avea să întîmpine revolta orașelor grecești și cu deosebire îndelungata rezistență a cetății Callatis, cît și de treburile de la Dunăre, unde avea să sufere celebra sa înfrîngere din partea regelui get Dromichete.

Seuthes III, al cărui sfîrșit, după înfrîngerea sa de către Lisimah, nu ne este cunoscut, își avea centrul în bazinul Hebrului, aproape de poalele de sud ale munților Haemus (Balcani). Capitala sa, numită Seuthopolis, a fost descoperită acum aproximativ un sfert de secol, cu prilejul construirii hidrocentralei electrice „Gheorghi Dimitrov" de pe valea rîului Tungea (Tonzus), la Koprinka, aproape de Kazanlîk. Această cetate, minuțios cercetată și înregistrată, a prezentat o frumoasă sistematizare de tip elenistic. Orașul Seuthopolis a dăinuit numai pînă la sfîrșitul sec. III î.e.n., cînd a căzut pradă unui incendiu, cu prilejul unui război.

★

Acestea sînt principalele personalități ale tracilor de sud, în perioada reprezentată prin importanta lor creație politică, statul odris din sec. V-IV î.e.n., și prin prelungirea sa sub dominația elenistico-macedoneană. Reînviată sub suveranitatea romană din secolele I î.e.n. și I e.n., aceeași formație politică va dărui istoriei o nouă și nu mai puțin importantă serie de oameni de seamă.

[1] Sitalkes II fusese unul din fiii lui Sitalkes I care n-au domnit peste toată Tracia.

[2] În antichitate — coasta de vest a Pontului Euxin, incluzînd și litoralul Dobrogei.

CREPUSCULUL UNEI EPOCI

BARBARA TUCHMAN

Scriitoarea americană Barbara Tuchman este cunoscută cititorilor Magazinului istoric **din fragmentele unor lucrări publicate în revista noastră:** Tunurile din august **(nr. 7-8/1969) şi** Trufaşa citadelă **(nr. 8/1972).**

În paginile care urmează, vom insera alte cîteva extrase din această ultimă lucrare, a cărei traducere se află sub tipar la Editura Politică şi în care autoarea încearcă să prezinte o frescă a principalelor evenimente social-politice din cele mai importante ţări europene şi din S.U.A., petrecute începînd de la sfîrşitul secolului XIX şi pînă la declanşarea primei conflagraţii mondiale, în 1914. Cartea poartă — mai ales în capitolele în care Barbara Tuchman încearcă să explice cauzele crizei societăţii aflate la acea cumpănă de veac — o evidentă amprentă subiectivă, exagerîndu-se rolul suprastructurii sociale. Dar ea oferă un excelent material faptic pentru ilustrarea uriaşei prăpastii dintre clasele dominante şi cele neavute.

În perioada despre care este vorba, Anglia se angajase definitiv în faza imperialistă a dezvoltării sale economice. Încă de la sfîrşitul secolului trecut, ea fusese ajunsă din urmă şi depăşită sub raportul producţiei globale de S.U.A., iar în unele sectoare, şi de Germania. Interesele aristocraţiei britanice începuseră să se confunde cu cele ale vîrfurilor burgheziei, ambele văzînd în expansiunea colonială forma cea mai eficientă a obţinerii de profituri cît mai mari. Pe plan extern, anii 1895-1903 constituiau sfîrşitul „splendidei izolări" a imperiului britanic, al neangajării sale în vreun sistem de alianţă cu alte puteri. În politica internă, atît conservatorii cît şi liberalii, care guvernează consecutiv cîte un deceniu între 1895-1915, se orientează spre o administraţie din ce în ce mai centralizată, mai birocrată. Criza din primii ani ai sec. XX înăspreşte condiţiile de trai ale proletariatului industrial şi ale ţărănimii. Statisticile vremii arată că în 1900, veniturile unui mare moşier sau capitalist erau de 1 500 ori mai mari decît cele ale unui miner. În preajma primului război mondial, 70% din avuţia naţională a Angliei era concentrată în mîna a 1,3% din populaţie, constituită din moşierime şi marea burghezie. Referindu-se la prăpastia dintre bogaţi şi săraci, liderul liberal David Lloyd-George spunea în 1909: „Aş putea numi 12 persoane ale căror venituri, în cea mai grea perioadă de criză, ar ajunge să întreţină, în bune condiţii, timp de o lună, 50 000 muncitori împreună cu familiile lor".

Pauperizarea maselor, ca şi creşterea conştiinţei politice şi a gradului de organizare a clasei muncitoare (în 1900 este creat Partidul Laburist) duc la agravarea conflictelor de muncă; mişcarea grevistă se amplifică din ce în ce mai mult: în 1911 au loc ciocniri între muncitori şi armată, în 1912 izbucneşte o grevă generală la care participă peste un milion de muncitori etc.

Pe acest fundal — al violentei discrepanţe dintre bogaţi şi săraci — se proiectează şi episoadele pe care le publicăm în continuare.

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

I. D.

La sfîrşitul secolului trecut Anglia atinsese apogeul puterii sale maritime şi coloniale. Bătrîna regină Victoria, care a domnit între 1837-1901, era înrudită prin căsătoria copiilor şi nepoţilor săi cu numeroase alte familii domnitoare de pe continent încît se părea că descendenţii reginei împînziseră tronurile Europei.

18 aprilie 1894: regina Victoria (4) în mijlocul numeroaselor sale rude, între care: Kaiserul Wilhelm II (3); Victoria, împărăteasa Germaniei (5); Edward, prinţ de Wales (13); prinţul Ferdinand, viitorul rege al României (22) şi soţia sa, Maria (28). Anglia era pe atunci, cum scrie autoarea articolului de faţă, cea mai bogată ţară a lumii, dar în care o treime din populaţie trăia „într-o stare de sărăcie cronică, incapabilă să-şi satisfacă nevoile elementare ale vieţii"

Vară londoneză

Toiul verii era sezonul în care viaţa mondenă londoneză atingea apogeul ei, cînd înalta societate se amuza arătîndu-se în întreaga sa splendoare. Unui vizitator parizian, purtător al unui titlu nobiliar, i se părea că „din Olimp, ar coborî în Anglia, în lunile iunie şi iulie, un stol de zei şi de zeiţe". Dădeau impresia că „trăiesc pe un nor auriu, risipindu-şi bogăţiile cu aceeaşi nepăsare şi naturaleţe cu care înverzesc frunzele". În jurul prinţului de Wales plutea „un pîlc de lebede albe, cu gîturi lungi şi capete delicate, împodobite cu bijuterii", purtînd nume ca Lady Glanconnar, Ducesa de Leinster şi Lady Warwick. Ducesa de Leinster, care a murit de tînără, era, după cuvintele lordului Ernest Hamilton, „divin de înaltă... de o frumuseţe uluitoare, aproape de necrezut". Contesa de Warwick, „cea mai frumoasă femeie măritată din Londra" era iubita prinţului de Wales, şi a fost motivul unei încăierări faimoase în timpul căreia lordul Charles Beresford era cît pe-aci să-l lovească pe viitorul lui suveran. În ochii redactorului unui jurnal monden, ea apărea ca „o zeiţă cu o talie plinuţă, drapată în valuri diafane, cu chip frumos, trufaş şi strălucitor, a cărei faimă pătrunsese pînă în cele mai ascunse colţuri ale ţării". Era o frumuseţe, adică poseda acel titlu magic al timpului care conferea purtătoarei lui o reputaţie publică.

Intrînd şi ieşind prin pasajele Adam, din străzile Berkley şi Belgrave, defilarea protipendadei continua fără întrerupere. Nimeni, în afară de cei aflaţi pe patul de moarte, nu stătea acasă. Distracţiile începeau la zece dimineaţa, cu o cavalcadă prin parc, şi se terminau la trei dimineaţa, printr-un bal. Într-o zonă frecventată numai de lumea selectă, situată între porţile Albert şi Grosvenor din Hyde Park, un anume grup, alcătuit din tot ce avea mai ales înalta societate, era sigur că-şi va putea întîlni membrii făcînd o partidă de călărie matinală sau o plimbare cu trăsura, în orele tîrzii ale după-amiezii, între ceai şi cină. Londra nu-şi pierduse încă înfăţişarea ei georgiană[1]. Jardinierele de la ferestrele caselor şi din scuarurile care purtau numele stăpînilor lor — casa Devonshire şi casa Lansdowne, scuarul Grosvenor şi piaţa Cadogan — erau pline de flori viu colorate. Echipaje splendide umpleau străzile. Doamnele care se plimbau în trăsurile trase de cai voinici, cu picioare scurte, sprinteni şi cu pasul înalt, şi avînd pe capră lîngă vizitiu, un lacheu care sta drept şi cu braţele încrucişate, erau privite cu admiraţie cînd treceau pe sub ferestrele cluburilor.

[1] Epoca dintre 1714 şi 1830, în care, în Anglia au domnit regii George I, George II, George III şi George IV — **n.t.**

Nobilii de mai tîrziu vor suspina şi îşi vor spune unul altuia: „Ce frumos era altădată să vezi la Londra o femeie fermecătoare plimbîndu-se cu o trăsură trasă de doi cai aleşi cum se cuvine". De-a lungul unei alte străzi venea în trap garda regală călare, în tunici albastre şi pantaloni albi, pe cai negri, cu frîiele şi căpestrele lucind şi zăngănind. Siluetele înalte ale şaretelor pe două roţi, cu vizitiul la spate, purtau chipuri binecunoscute de oameni de stat şi de membri ai cluburilor, care mergeau în vizită la reşedinţele mai importante şi la cluburile din Pall Mall şi Piccadilly: clubul Carlton — al conservatorilor, Reform — al liberalilor, Athenaeum — renumit prin distincţia lui, Turf — al sportivilor, Travelers' White, Brook şi Boodle — destinate relaţiilor dintre gentilomii cu înclinaţii asemănă-

toare. Treburile guvernului şi ale imperiului îşi continuau cursul în „cel mai select club din Londra", adică în Camera Comunelor, care îşi ţinea şedinţele în acest sezon. Biblioteca, fumoarul şi sufrageria, servitorii, chelnerii şi pivniţele ei cu vinuri erau de calitatea cuvenită profesiunii unui gentleman. Doamne cu pălării cu borul mare şi îmbrăcate în rochii cu trenă luau ceaiul cu membrii Parlamentului şi cu miniştrii pe terasa care se extindea în afară, de-asupra Tamisei, de unde puteau privi spre palatul Lambeth, cu aerul lui de demnitate episcopală, aflat dincolo de fluviu, în timp ce birfeau felul în care se făceau promovările politice.

La mesele rezervate, decorate cu rămurele de salcie şi avînd cîte un valet în spatele fiecărui scaun, domni în frac şi cravată albă stăteau de vorbă cu doamne ai căror umeri goi erau acoperiţi cu nori de tul şi care purtau stele sau diademe din pietre preţioase în părul pieptănat în mod complicat. Conversaţia nu se făcea la întîmplare, ci era o artă, „a cărei cunoaştere conferea prestigiu".

La Operă, adusă la modă de foarte energica ei protectoare, Lady de Grey, Nellie Melba cînta cu vocea ei de soprană angelică şi pură, duete de dragoste cu frumosul idol al femeilor, Jean de Reszke. În loja regală putea fi remarcată apariţia radioasă a Lady-ei Warwick, îmbrăcată într-o toaletă de catifea, foarte decoltată, „cu numai cîteva diamante pe rochia ei de un roşu-aprins, mefistofelic" şi purtînd o egretă stacojie în păr. Lornietele se ridicau ca la comandă, pentru a urmări cum era îmbrăcată Lady de Grey, rivala doamnei Warwick în afişarea modei feminine la Londra. După spectacol, la reuniunile date de Lady de Grey, la care se aduna „boema în diademe", puteau fi văzuţi printre oaspeţi doamna Melba, prinţul de Wales, şi — înainte de anul 1895, fatal pentru el — Oscar Wilde. În fiecare seară se dădeau recepţii politice care durau pînă la miezul nopţii, şi baluri care continuau pînă în zori. La capătul scării în curbă largă, ducesa de Devonshire sau Lady Londonderry cele două arbitre ale eleganţei din înalta societate, primeau învesmîntate în toalete scînteind de diamante, un torent strălucitor de oaspeţi; în acest timp, un majordom anunţa cu o voce de stentor un adevărat dezmăţ de titluri: „Înălţimea sa..., Foarte onorabilul..., Lordul şi Lady..., Excelenţa sa ambasadorul...", iar jos, în scuarul iluminat cu lămpi, un valet zbiera cît îl ţinea gura după trăsura vreunei mărimi care urma să plece.

minunate, „înmiresmate şi delicioase în puful în care erau învelite" — o trufanda pentru sezonul acela — oaspeţii, ghiftuiţi, s-au distrat aruncîndu-le celor ce treceau pe sub ferestre.

Cei săraci urau această societate, dar numai puţini dintre ei se răzvrăteau. Cei mai mulţi trăiau într-o stare de apatie, abrutizaţi de mizerie. Unii din ei renunţau la lupta cu asemenea viaţă. O femeie cu patru copii, care confecţiona cutii de chibrituri cu 4,5 cenţi grosul[1] şi care, lucrînd cîte 14 ore, confecţiona zilnic şapte grosuri cîştigînd doar 31,5 cenţi, s-a aruncat într-o zi pe fereastră şi a fost ridicată moartă de pe

În p. 53: *ora ceaiului pe peluza clubului hipic de la Ranelagh: înalta societate petrecea fără grijă, în timp ce, scrie B. Tuchman, mahalalele oraşelor „erau ca nişte mlaştini în care foiau fiinţe lipsite de orice orizont". În imaginea de sus: un copil al mahalalelor*

Moartea — unica extravaganţă

Era o societate în care puterea, bogăţia şi risipa nu fuseseră niciodată mai mari, în care cei bogaţi mîncau peşte, păsări şi carne de vită la o singură masă, trăiau în case pardosite cu marmură, cu pereţii tapisaţi cu damasc, şi avînd 30, 40 sau 50 încăperi, se înfofoleau în blănuri iarna şi erau îngrijiţi de o armată de servitori care le lustruiau ghetele, le aranjau părul, pregăteau băile şi aprindeau focurile. În mediul acesta, cu ocazia unui dejun dat în cinstea d-nei Nellie Melba, la Savoy, cînd s-au servit nişte piersici

stradă. Era „descurajată", a spus un vecin. Un tînăr care avea de întreţinut pe mama sa bolnavă şi îşi pierduse slujba a fost dat în judecată pentru tentativa de sinucidere. O femeie, soţia celui care se îngrijea de ecluza unde fusese pescuit, a declarat că acuzatul „se trăgea înapoi, în timp ce eu mă străduiam să-l scot cît mai repede de-acolo", pînă cînd au venit cîţiva lucrători s-o ajute. Atunci cînd judecătorul a felicitat-o pe femeie pentru forţa ei musculară, cei din sală au rîs, cu excepţia unui observator, numit Jack London, care a scris după aceea: „Tot ce puteam vedea, era un tînăr aflat în pragul vieţii, tîrîndu-se pătimaş spre moartea din mocirlă".

Oamenii aceştia veneau din imensele vizuini locuite de cei săraci, în care domneau foamea şi murdăria, unde tuberculoşii îşi scuipau plămînii, iar aerul era infectat de miasmele latrinelor, de mirosul verzei fierte şi al berei trezite, în care apa pătrundea prin acoperişuri, iar prin geamurile sparte răzbăteau rafalele îngheţate ale vîntului; de acolo unde intimitatea era de neînchipuit şi unde bărbaţii, femeile, bunicii şi copiii trăiau la un loc, mîncînd, dormind, iubind, bolind şi murind în aceeaşi încăpere; unde oala de fiert ceai servea, între mese şi la fiertul rufelor, lăzile vechi drept scaune, maldărele de paie putrede drept paturi şi scîndurile proptite pe două cutii drept mese; unde, uneori, nu toţi copiii unei familii puteau ieşi din casă cu toţii deodată fiindcă nu aveau destule haine să se îmbrace; unde familii cumsecade trăiau printre beţivi, printre bărbaţi care-şi băteau nevestele sau printre hoţi şi prostituate; unde viaţa era o veşnică osciiare între şomaj şi truda fără de sfîrşit; unde un lucrător care confecţiona ţigări de foi, cîştiga, împreună cu soţia lui, 13 cenţi pe oră, lucra 17 ore pe zi şi şapte zile pe săptămînă pentru ca să poată trăi şi să-şi întreţină cei trei copii; unde singura posibilitate de scăpare şi unica extravaganţă era moartea, cînd economiile, strînse ban cu ban o viaţă întreagă, erau risipite pentru un dric împodobit cu flori şi pentru o defilare de indivizi îndoliaţi cu scopul de a-l salva pe cel decedat de la anonimat şi de la ultima ruşine, aceea a aruncării în groapa comună.

Aristocraţii englezi aveau numeroase imobile: un palat la oraş, un conac la moşie, o vilă pentru vînătoare într-un comitat din Nord, o alta în Scoţia şi, eventual, un castel în Irlanda nu constituiau ceva ieşit din comun. Lordul Salisbury poseda, în afară de castelul său din Hatfield, şi de un palat la Londra pe strada Arlington, un conac la Cranborn, în Devonshire şi o vilă în Franţa; dacă s-ar fi ocupat cu vînătoarea ar fi putut avea o casă în Scoţia şi un grajd de cai de curse în apropiere de Epsom sau de Newmarket. Existau pe atunci, în Anglia, 115 persoane care posedau cîte 50 000 acri[2]; 45 nobili erau proprietari a peste 100 000 acri fiecare. Alte 60-65 persoane — toate făcînd parte din nobilime — pe lîngă că posedau 50 000 acri de pămînt, mai aveau şi un venit anual de peste 50 000 lire din alte surse; 15 dintre acestea — şapte duci, trei marchizi, trei conţi, un baron şi un baronet — realizau din proprietăţile funciare peste 100 000 lire pe an. În toată Marea Britanie, dintr-o populaţie de 44 500 000 suflete, existau 2 500 proprietari de pămînt, care posedau mai mult de 3 000 acri fiecare şi aveau un venit din proprietăţi funciare mai mare de 3 000 lire pe an.

Servitorii dormeau prin poduri sau în subsoluri fără ferestre. Lucrătorii agricoli locuiau în cocioabe pentru care plăteau un şiling pe săptămînă şi munceau din clipa în care se auzea mugetul cornului cel mare, la ora 5 dimineaţa, şi pînă la căderea nopţii. Repararea maghernţelor care înce-

[1] Un gros = o duzină de duzini, adică 144 cutii.

[2] Măsură reprezentînd 0,404 ha.

peau să se dărîme sau prin ale căror acoperișuri trecea apa, depindea de bunăvoința proprietarului; dacă acesta nu se îngrijea de lucrători cînd nu mai erau în stare să-și cîștige pîinea, ei trebuiau să meargă la azilele de săraci, să-și sfîrșească zilele acolo.

Înălțimile lor petrec

De la deschiderea sezonului de vînătoare a cocoșilor de munte, în august, și pînă la reluarea lucrărilor Parlamentului, în ianuarie, marii moșieri se invitau la petreceri care durau cu săptămînile și unde participau 20 pînă la 50 invitați. Deoarece fiecare musafir își aducea cu el și servitorul, gazda trebuia să hrănească pînă la 100 oameni; într-o astfel de împrejurare, la Chatsworth, amfitrionii au ospătat 400 guri suplimentare pe tot timpul cît a durat reuniunea. Distracția favorită era vînătoarea, unde participanții trebuiau să dea dovadă că sînt rezistenți și buni trăgători. Erau asistați de cîte un servitor care încărca armele și echipați cu trei sau patru puști, cu care doborau un număr nemăsurat de mare de animale mici, izgonite din desișuri de o armată de hăitași. Din comitat în comitat, în Scoția, și de acolo înapoi în Anglia, cu urma însîngerată de mii și mii de păsări și de iepuri morți, nobilimea era în continuă mișcare: la Sandringham ca să vîneze păsări și iepuri cu prințul de Wales; în Wiltshire — schimbînd mantalele stacojii cu altele albastre sau de un galben spălăcit — vînau cu copoii ducelui de Beaufort; printre lacurile, stîncile și prin pădurile necălcate de picior de om ale Scoției, mergeau să ucidă stînd la pîndă, cerbul; la petreceri, de Crăciun, la recepțiile pentru majoratul fetelor și, din cînd în cînd, la Marienbad[1], pentru a-și trata stomacurile ghiftuite pînă la refuz, astfel ca circuitul să poată reîncepe.

Gentilomii își petreceau diminețile pe terenurile de vînătoare. Doamnele coborau la micul dejun cu pălăriile pe cap, în timp ce la ceaiul de după-amiază tronau în salon îmbrăcate în rochii de interior pretențioase, confecționate din satin de culoarea **„eau de Nil"[2]**, țesute cu fir de aur și garnisite la tivuri și la gît cu blană de zibelină. La dineurile de gală ținuta de ceremonie era obligatorie. Cît era ziua de mare, armate de servitori alunecau tăcute prin castel aducînd, înainte de scularea din pat, cești de ceai și ziarul **Times**, urcînd pe scări apă pentru baie și cărbuni pentru cămînuri, umplînd vazele cu flori proaspete, murmurînd „Înălțimea Sa este în biblioteca cea mare", făcînd să răsune gongul pentru ora mesei și așteptînd să fie chemați să desfacă corsetul stăpînei înainte de culcare.

Fiecare oaspete își avea numele înscris pe un carton introdus într-o ramă de alamă, fixată pe ușa camerei sale de culcare; un carton identic era așezat lîngă tabloul cu clopoței din oficiul unde stătea majordomul. La repartizarea camerelor trebuiau luate în considerare legăturile amoroase cunoscute, chiar dacă nu erau mărturisite. Atîta timp cît cei în cauză aveau grijă să nu provoace un scandal public din partea soției ultragiate sau a soțului încornorat, n-aveau decît să trăiască după pofta inimii. Un singur principiu nu trebuia încălcat: perechilor infidele le era interzis să-și afișeze legăturile în fața oamenilor de jos. Din punctul acesta de vedere, regulile erau foarte stricte. În cercul închis al clasei conducătoare, cel mai de neiertat păcat era acela de a expune ridicolului pe vreun membru al grupului. De aceea, soții înșelați nu aveau voie să apeleze la Curtea de divorțuri sau să facă public adulterul, deoarece ar fi discreditat aristocrația ca grup social. Dacă — ceea ce era regretabil — un soț refuza cu desăvîrșire să fie îngăduitor și amenința cu procesul, înalta societate în întregimea ei incluzînd, dacă era necesar, și pe prințul de Wales (în ciuda reputației lui, care cu greu putea fi considerată drept fără cusur), se coaliza să-l oprească. Soțului în cauză i se reamintea că n-avea dreptul să-și expună clasa unui asemenea scandal. Datoria lui era să salveze aparențele și, în fața celor de jos, să dea impresia că nu s-a întîmplat nimic. Învins, bărbatul se supunea, chiar dacă, așa cum a fost cazul unei perechi, nu vorbea cu soția lui timp de 20 ani decît în public.

În lumea somptuoasă și risipitoare a aristocrației, legea firească era satisfacerea tuturor moftelor și capriciilor. În general, se comportau într-o manieră trufașă, plină de ifose. Atunci cînd colonelul Brabazon, care afecta o dificultate la modă în pronunțarea sunetului **r**, a ajuns cu întîrziere într-o stație de cale ferată și a fost informat că trenul pentru Londra tocmai plecase, i-a ordonat șefului de gară: „Atunci, adă-mi altul". Nobilii cărora nu le plăcea să aștepte în frig într-o stație de cale ferată de provincie sau să facă o călătorie cu un tren local, deoarece mergea cu viteză redusă, aveau obiceiul să comande garnituri speciale care, pentru o distanță medie, costau cîte 25 lire. Printre ei, nu puțini erau aceia care, ca și regina Victoria, nu văzuseră în viața lor un bilet de tren.

Doamnele purtau rochii cu modele unice, desenate special de Worth sau Doucet[3], care acordau veșmîntului fiecărei cliente tot atîta atenție ca și cînd ar fi făcut portretul persoanei respective. „Numai pentru a arăta altfel decît celelalte", frumoasa Daisy, prințesă de Pless, a pus să i se coasă „o bordură de violete adevărate" pe trena rochiei, confecționată din dantelă transparentă, dublată cu o țesătură foarte fină de culoare albastră și brodată cu țechini de aur.

Sumbrele maghernițe ale orașelor

Cam în aceeași vreme, proprietarii englezi de mine din Rand, districtul aurifer al Transvaalului[4], au cerut să li se dea autorizația să importe forță de muncă din China, în cazul cînd nu puteau recruta muncitori africani. Guvernul a căutat să se eschiveze. Dar proprietarii au insistat, susținînd că, altfel, nu-și puteau redeschide minele, iar capitalurile investite erau imobilizate. Cursul acțiunilor miniere a scăzut brusc, astfel că — după cum declara pe față ziarul **Economist** — totul se reducea acum la o chestiune de bani. „Dacă persoanele din Anglia și din alte părți, care dețin acțiuni ale minelor din Transvaal în valoare de 200 000 000 lire sterline, doresc să-și primească banii înapoi, plus dobînzile, atunci trebuie să abordeze problema forței de muncă așa cum se cuvine".

Guvernul a trebuit să-și dea consimțămîntul; muncitorii au fost importați și cazați în barăci. Liberalii, care procedaseră identic în Guyana Britanică, au început să tune și să fulgere, cuprinși de o mînie teribilă față de condițiile de mizerie din Transvaal. De fapt, acele barăci nu erau mai rele decît sumbrele maghernițe ale Angliei, în care un singur robinet de apă și o singură latrină erau folosite adesea de 25 familii și unde paturile erau închiriate pentru trei persoane, iar spațiul de sub ele pentru alte două.

Rezultatele anchetelor sociale precum și rapoartele publicate după anul 1900 zugrăveau cu brutalitate prăpastia inegalității dintre cei avuți și cei sărmani și consecințele acestei stări de lucruri. În **Sărăcia: studiul vieții urbane** a lui B.S. Rowntree, apărut în 1901, în ultimul volum al lucrării lui Charles Booth **Viața și munca oamenilor din Londra,** apărut în 1903, ca și în cartea lui L. Chiozza Money **Bogăție și sărăcie,** din 1905, în rapoartele Comisiei regale pentru problemele de muncă, precum și în studiile întreprinse de Societatea fabienilor asupra nevoiașilor, bolnavilor și alienaților, se acumulau dovezi ce arătau că în cea mai bogată țară a lumii o treime din populație trăia „într-o stare de sărăcie cronică, incapabilă să-și satisfacă nevoile elementare ale vieții". Chiozza Money arăta că inegalitatea economică era mai accentuată în Anglia decît în Franța. La o populație aproape egală, erau de trei ori mai multe proprietăți mari, în valoare de peste 50 000 lire sterline, și de patru ori mai multe proprietăți foarte mari, în valoare de peste 250 000 lire sterline, în Anglia decît în Franța.

Studiile și anchetele demonstrau că alimentația, condițiile de locuit și cele sanitare în care trăiau oamenii săraci erau sub orice nivel. În mahalalele orașelor Angliei, într-o singură încăpere, locuiau, în unele cazuri, cîte opt sau nouă persoane; mulți erau plini de păduchi. Singura sursă de proteine pentru o astfel de familie, care număra opt persoane, era peștele, mîncat duminica, în porții de cîte 70 gr. Copiii erau pipernicițiși palizi; dacă se duceau la școală, stăteau în bănci vlăguiți sau adormeau. Consecințele sărăciei erau ignoranța și apatia și, în egală măsură, șubrezenia sănătății; mahalalele erau ca niște mlaștini în care foiau ființe lipsite de orice orizont. La sate, condițiile de locuit erau cam aceleași. Într-o cocioabă din Oxfordshire, de pildă, o familie compusă din opt persoane dormea în aceeași cameră, în două paturi despărțite printr-o cuvertură subțire; într-o locuință din Yorkshire, soțul, soția și cinci fiice împărțeau împreună două paturi și podeaua podului imobilului; în sfîrșit, după

(Continuare în p. 60)

---

[1] Numele german al stațiunii balneoclimatice Mariánské Lázné din Cehoslovacia.

[2] Verde de Nil — **n.t.**

[3] Celebre case de modă pariziene.

[4] Provincie din Republica Sud-Africană.

AUSTRIA 1925 – 1934

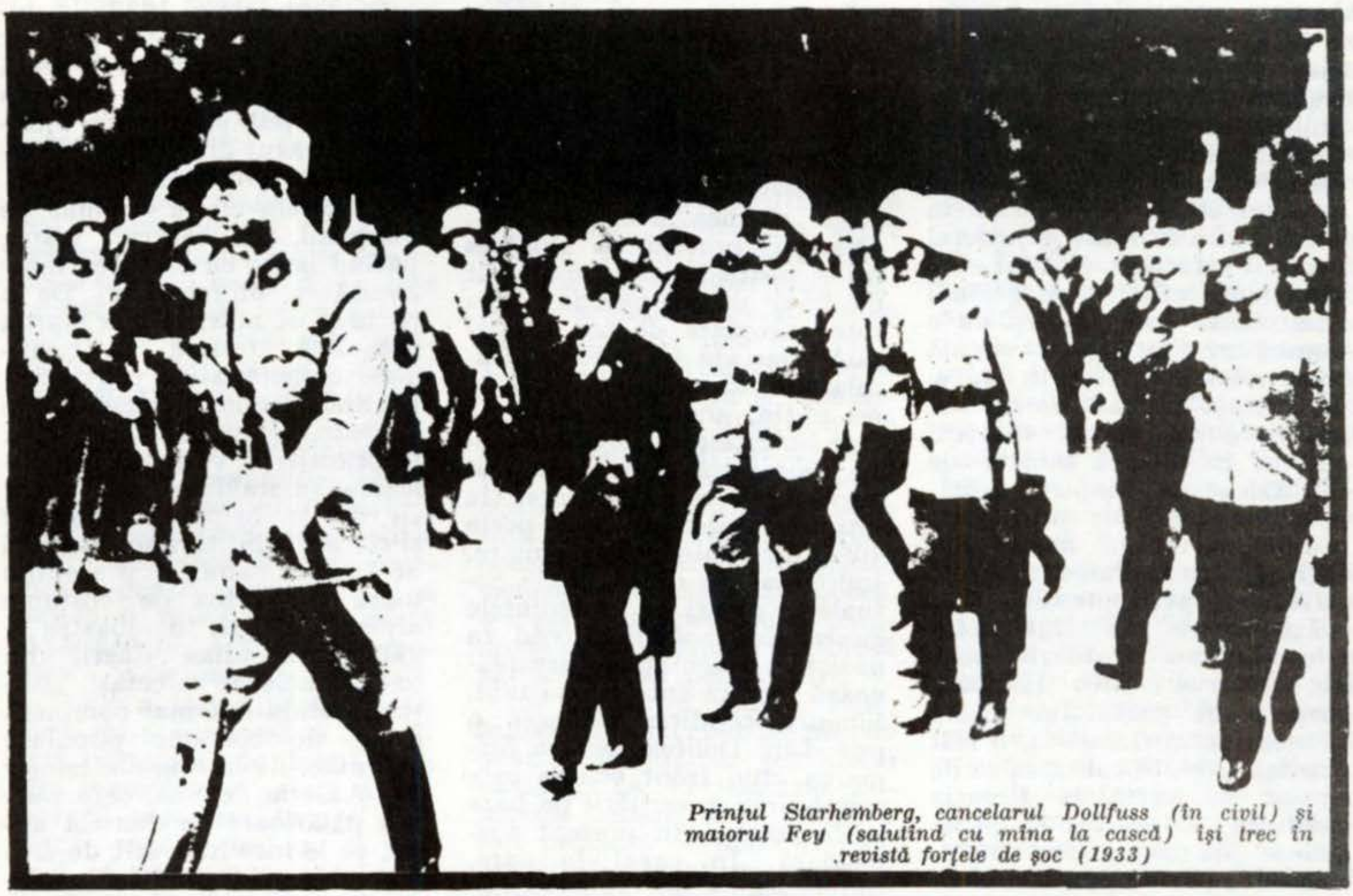

Prinţul Starhemberg, cancelarul Dollfuss (în civil) şi maiorul Fey (salutînd cu mîna la cască) îşi trec în revistă forţele de şoc (1933)

Dollfuss își face iluzii

GEORGE E. R. GEDYE

Continuăm publicarea de fragmente din cartea Bastioane căzute **a publicistului englez George E.R. Gedye[1], fragmente în care sînt relatate evenimentele ce au avut loc în Austria după dizolvarea Parlamentului, la 15 martie 1933, de către cancelarul Dollfuss. Măsurile reacţionare luate de Cabinetul lui Dollfuss împotriva organizaţiilor politice muncitoreşti au continuat. După ce a suprimat libertatea presei şi a întrunirilor, guvernul a desfiinţat,** Schutzbund-ul **şi a interzis partidul comunist (26 mai 1933). Îngrădirea tot mai accentuată a libertăţilor şi drepturilor cetăţeneşti şi oprimarea mişcării muncitoreşti l-au privat pe cancelar de principalul sprijin efectiv pe care l-ar fi avut împotriva naziştilor, care se manifestau tot mai violent contra autorităţilor. Făcîndu-şi iluzii că pînă la urmă se va înţelege cu partidul nazist austriac, Dollfuss încurajat de promisiunile lui Mussolini că va apăra Austria de pericolul încorporării la Germania hitleristă, a optat pentru transformarea ţării într-un stat fascist corporatist. Soluţia s-a dovedit cu totul provizorie şi iluzorie. La 25 iulie 1934, însuşi cancelarul-dictator a fost asasinat de către agenţi hitlerişti. La 11-12 martie 1938, Hitler a cotropit Austria, anexînd-o celui de-al 3-lea Reich şi punînd capăt pentru şapte ani existenţei statului austriac.**

Dollfuss s-a angajat într-o luptă pe două fronturi deodată: atît împotriva socialiştilor cît şi a naziştilor, refuzînd orice compromis cu cei dintîi, singurii care l-ar mai fi putut ajuta împotriva celor din urmă. Pe cancelar, l-a pierdut iluzia că va putea face faţă în ambele lupte, sprijinindu-se doar pe partidele „naţionale" şi pe **Heimwehr.**

În martie '33, această iluzie părea să se transforme în realitate. **Heimwehr**-ul se afla în culmea puterii. Social-democraţii pierduseră puterea, iar partidul nazist, în ciuda eforturilor pe care le făcea, nu reuşise să devină o mişcare populară. Oamenii lui Fey şi Starhemberg[2] conduceau ministerele şi instituţiile publice, dispuneau de căile ferate, defilau înarmaţi pe străzi; obţinuseră chiar înlocuirea şefului Poliţiei, care încercase să li se opună. La 31 martie,

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1976.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/6,7/1976.

dizolvînd **Schutzbund**-ul, cancelarul își încheia cu succes prima etapă a programului pe care și-l propusese.

După aceea, însă, Dollfuss și-a pierdut timpul ducînd tratative de culise cu nazismul, în care, uneori, vedea un posibil aliat; aceste negocieri au fost întrerupte de primul asasinat comis de hitleriști în Austria. La 12 iunie, bijutierul evreu Futterweit și unul dintre clienții aflați în magazinul acestuia au fost omorîți cu o bombă azvîrlită prin vitrină dintr-un automobil în mers. În aceeași zi, bandele naziste austriace au atacat cetățeni pașnici în diverse puncte ale Capitalei. În noaptea următoare, autoritățile au sigilat sediile partidului nazist din întreaga țară. Patru zile mai tîrziu, drept represalii, „cămășile brune" au tăiat cablurile telefonice în diferite zone ale Austriei. Theo Habicht, inspectorul partidului nazist german pentru Austria, a fost arestat, deși, în calitatea sa de atașat de presă la Legația germană, a încercat să beneficieze de imunitate diplomatică. Mai bine de o mie de conducători naziști austriaci, dintre care 81 erau primari la sate, au umplut închisorile; din păcate pentru prea puțină vreme.

Bernaschek, reprezentantul socialiștilor în Dieta Austriei de Jos, a înfierat cu aceste cuvinte pe naziștii germani care inițiau și patronau actele de terorism înfăptuite în țara sa: „Voi care ați incendiat Reichstagul pentru a vă justifica samavolniciile comise împotriva poporului german, căutați să împrăștiați focul și crima și la noi. Voi aveți de gînd să transformați Austria într-o carceră a închisorii mai mari care a devenit Germania hitleristă".

La 19 iunie, teroriștii au încercat să arunce în aer barajul de la Salzburg pentru a inunda întreaga regiune. Guvernul a trecut la măsuri, interzicînd partidul nazist, purtarea cămășii brune și a zvasticii. Dar atentatele au continuat. Astfel, lîngă localitatea Krems, un grup de naziști ascunși în marginea unui drum vicinal, au atacat cu grenade un detașament al **Heimwehr**-ului care se întorcea la cazarmă, făcînd mai multe victime. Au fost arestați șase teroriști dar cei care puseseră la cale agresiunea au dispărut, ca de obicei, în Germania.

Întreaga armată, precum și **Heimwehr**-ul, au intrat în stare de alarmă. Starhemberg incita la reprimarea fără milă a „bestialității brune".

La vremea aceea scriam: „Naziștii pretind că Dollfuss nu se poate baza pe mai mult de 25% din populație; cifra este apropiată de cea adevărată. Dar stă în puterea cancelarului să o ridice la 75% cel puțin, acceptînd mîna pe care i-o întind socialiștii. Aceștia reprezintă partea cea mai importantă a alegătorilor; la ultimele alegeri au avut peste 40% din voturile exprimate. Indiferent de divergențele actuale de păreri cu președintele guvernului, socialiștii văd în naziști o amenințare care planează asupra întregii națiuni. Singura condiție pe care o pun d-lui Dollfuss pentru formarea unui front comun este restabilirea guvernării pe baze parlamentare, în prezent suspendată. În cazul în care, ținînd seama de pericolul nazist, cancelarul va constitui un front republican unic, el va rămîne, poate, în istorie drept salvatorul independenței politice a Austriei. Cît timp va mai putea rezista singur în fața presiunii naziste? Este o întrebare al cărui răspuns îl vom căpăta într-un viitor foarte apropiat".

Organizația nazistă austriacă s-a mai potolit, așteptînd din Germania noi stocuri de dinamită pentru a-și continua atentatele. Peste puțin timp, într-o singură dimineață, am auzit din apartamentul meu patru explozii pe străzile învecinate. Baronul prusac Werner von Alvensleben, un tînăr nazist binecunoscut în localurile de noapte, a făcut un plan pentru asasinarea maiorului Fey; a comis, însă, greșeala să flecărească într-un bar despre acest subiect într-un anturaj deocheat. Arestat, baronul a refuzat să divulge numele complicilor săi; a fost condamnat la o pedeapsă severă, dar eliberat de Crăciunul următor.

Un spectacol jalnic

În septembrie 1933, la hipodromul din Viena, a avut loc o manifestație organizată de autorități, la care Dollfuss urma să țină un discurs. Spectacolul văzut din tribuna principală era pitoresc.

Heimwehr-ul s-a ordonat pe companii, în centrul pistei, pătînd iarba cu culoarea întunecată a uniformelor. De o parte și de alta, se afla Garda națională tiroleză, în costumele caracteristice provinciei, purtînd pălărioare ornamentate cu pene, ce se ondulau în vînt. Îmbrăcați în vestoane de culoarea smaraldului sau negru cu roșu și în pantaloni scurți și ciorapi albi, țăranii, membri ai Ligilor catolice, prezentau toată varietatea de costume alpine. Alături, în albastru și galben, se aflau tinerii din batalioanele de cercetași. Mulțimea etala cea mai completă gamă de costume populare feminine, de la cele ale fetelor din Austria de Sus, care purtau pălărioare de dantelă aurie, ce le încadrau atît de frumos chipurile, pînă la îmbrăcămintea femeilor din Tirol, cu corsajul strîmt, fusta scurtă și oribile pălării din pai negru.

Întîmpinat de batiste fluturînd, pe gazonul hipodromului a apărut un omuleț în uniforma verde-cenușie de vînător imperial tirolez. Cu mantia amplă fluturîndu-i în jurul umerilor, cu o pană mare la pălărie, Dollfuss a urcat sprinten treptele estradei îmbrăcate în roșu. În acel moment, din o sută de mii de piepturi a izbucnit strigătul **Heil!** („Trăiască"!).

Cancelarul trăia clipa cea mai strălucitoare a vieții sale. A vorbit ca un stăpîn, lăudînd programul statului corporatist și creștin.

— Vechiul Parlament, a declarat el, a dispărut împreună cu politicienii săi: nu va mai reînvia niciodată. Sistemul economic liberal-capitalist s-a dus și el pentru totdeauna. Influența socialistă a luat sfîrșit pentru vecie.

Avertismentul dat de Franța l-a împiedicat pe Dollfuss să proclame în termeni expliciți adeziunea Austriei la doctrina fascistă italiană. Dar lucrul

acesta a reieșit din fiecare frază a discursului său.

Apoi a evocat demagogic „minunatele" timpuri de odinioară, cînd proprietarii de pămînt și iobagii fraternizau, zicea el, în jurul aceleiași mese, cînd nici o revoluție franceză nu insuflase încă celor slabi un „materialism sordid", cînd nimeni nu auzise despre această doctrină, despre clase și lupta de clasă. În mod ciudat, Dollfuss i-a cruțat pe naziști de filipicele sale, învinuindu-i doar că l-au atacat pe la spate tocmai cînd se pregătea să zdrobească marxismul. S-a îndîrjit împotriva fondatorilor republicii, căreia îi depusese jurămînt de credință, împotriva socialiștilor care construiseră cartierele-model pentru muncitori și a lansat o provocare pe viață și pe moarte „Anticristului modern", socialismul.

Totul a fost atît de jalnic, încît mi-a provocat o adevărată strîngere de inimă. De cîtă îngustime și orbire a dat dovadă cancelarul în acel moment, atunci cînd ar fi trebuit să privească cu calm și luciditate în abisurile care i se deschideau în față! M-am întors acasă încărcat de presimțiri negre asupra viitorului acestui mic popor pe care îl îndrăgisem atît de mult.

În ce moment anume s-a hotărît Dollfuss să-i distrugă pe socialiști, singura forță politică destul de puternică și de populară pentru a insufla un dinamism real artificialului Front patriotic[1] pe care îl patrona, nu știu.

Dar mi se pare evident că hotărîrea nu a luat-o brusc, într-un moment de furie, ci s-a oprit asupra ei abia după o matură chibzuință, la sfîrșitul mai multor convorbiri în străinătate, printre care întrevederea fatidică avută cu Mussolini la Riccioni[2] , ca și ultima consultare cu Gömbös la Budapesta[3], cu 48 ore înainte de lovitura de stat din februarie 1934.

După dizolvarea Parlamentului, la 15 martie 1933, Dollfuss a promulgat numeroase legi și decrete, servindu-se de un text dezgropat de dr. Hecht[4], pe care l-a utilizat pentru a îngrădi drepturile salariaților, pentru a spori chiriile, a restrînge rolul juraților, a abroga libertatea presei și a anula inviolabilitatea corespondenței particulare.
Un număr de organizații socialiste, printre care și **Schutzbund**-ul, au fost dizolvate. În același timp, **Heimwehr**-ul a fost transformat în jandarmerie auxiliară. Rîndurile acestuia au sporit, deoarece solda consistentă a atras numeroase elemente declasate. De aceea, s-a ajuns la spectacolul paradoxal ca jandarmi în uniformă să fie arestați pentru furt.

La începutul anului 1934, cancelarul a început pregătirile pentru lichidarea partidului socialist. La 11 ianuarie, comanda armatei și a poliției a fost preluată de maiorul Fey, ministrul Siguranței, care a profitat de ocazie pentru a-l aresta pe contele Alberti, locotenent al rivalului său, Starhemberg.

Avertismentul socialiștilor

În aceste zile, a avut loc vizita ministrului italian de Externe, Suvich. Ea a constituit semnalul unor violente dezordini provocate de naziștii austriaci; intervenția poliției s-a soldat cu două mii de arestări.

Vorbind în numele lui Mussolini, Suvich a menționat că Austriei i se garantaseră „condițiile normale ale unei existențe independente". Comunicatul oficial a confirmat fidelitatea Italiei și Austriei față de programul de „reconstrucție", elaborat la Riccioni. Ziarul socialist **Arbeiterzeitung** a fost confiscat pentru că reprodusese un fragment din **Gazette officielle,** în care se amintea că Suvich, austriac de origine, a luptat împotriva Austriei în timpul războiului. Un discurs al lui Dollfuss, stabilind complicitatea germană în dezordinile provocate de naziștii austriaci în acele zile, a fost răspîndit în întreaga țară sub formă de manifest. Pe străzi, patrulau camioane pline cu membri ai **Heimwehr**-ului, înarmați cu mitraliere.

La 23 ianuarie, ministrului de Externe german i-a fost înmînată o notă a guvernului austriac în care acesta menționa că dacă intervenția germană în treburile interne ale Austriei nu va înceta imediat va fi înaintată o plîngere către Societatea Națiunilor. În același timp, însă, ziarul **Arbeiterzeitung** a fost suspendat pe două luni.

Guvernele Franței și Marii Britanii l-au sfătuit pe Dollfuss să nu apeleze la Societatea Națiunilor, fapt care a produs derută în rîndurile guvernului austriac. Starhemberg a profitat de ocazie pentru a-și oferi serviciile ca mediator. „Hitler — a declarat prințul — trebuie să recunoască în scris că **Heimwehr**-ul este singurul în măsură să instaureze fascismul în Austria. În acest sens, nu voi sta de vorbă decît cu Führerul sau cu reprezentantul lui autorizat. Abia după aceea, voi comunica felul în care înțelegem să-i sprijinim politica externă". Bineînțeles, propunerea lui Starhemberg a rămas fără răspuns.

Ora răfuielilor se apropia. La sfîrșitul lunii ianuarie 1934, **Heimwehr**-ul și-a mobilizat trupele. Am în față o circulară, datată 27 ianuarie, și emisă de comandantul Batalionului 3 vînători ai lui Starhemberg, în care scria negru pe alb: „Guvernul este hotărît să impună cu orice preț o decizie. În acest moment hotărîtor, locul tuturor apărătorilor cauzei noastre este în prima linie. La 29 crt., orele 7.30 vă veți prezenta pentru a primi ordinul de înrolare...".

Pentru începerea operațiilor a fost ales Tirolul. La 30 ianuarie, batalioanele **Heimwehr**-ului tirolez au ocupat reședința provinciei, Innsbruck, și au cerut conducerii administrative desemnate de Fey să dizolve Partidul Social-Democrat și să anexeze cîte un comisar de siguranță pe lîngă fiecare guver-

---

[1] În mai 1933, Dollfuss a creat organizația Frontul patriotic, menită să înlocuiască, în viitor, partidele politice.

[2] La 21 august 1933 a avut loc, în localitatea italiană Riccioni, întîlnirea dintre Dollfuss și Mussolini. Cu acest prilej, Ducele s-a angajat să garanteze independența Austriei împotriva Germaniei hitleriste; în același timp, Mussolini i-a cerut cancelarului să lichideze complet regimul democratic burghez din Austria.

[3] Gyula Gömbös, om politic maghiar (1886-1936); prim-ministru (octombrie 1932-octombrie 1936).

[4] Vezi **Magazin istoric,** nr. 6/1976.

natorul[1]. Această acțiune s-a repetat, apoi, în toate provinciile.

În tabăra adversă, muncitorii din provincie se gîndeau să răspundă cu violență la violență. La Viena, Comitetul Central al Partidului Social-Democrat a încercat în tot acest timp să negocieze. Schneidmadl, din Dieta Austriei de Jos, a dat guvernului un ultim avertisment în care arăta că Dollfuss este trădat de Starhemberg, vîndut străinilor. De aceea, guvernul era avertizat că armele pe care proletariatul le dobîndise cîndva legal vor fi folosite la nevoie pentru combaterea oricărei încălcări a Constituției. Apoi, conducerea partidului socialist a publicat un manifest (imediat confiscat), anunțînd că nu va mai face nici o concesie și prevenind guvernul că se va trece la rezistență generală în cazul în care autoritățile vor lua una din aceste măsuri: ocuparea Primăriei Vienei, desființarea sindicatelor, dizolvarea partidului socialist sau interzicerea presei muncitorești.

Proba cea mai concludentă a faptului că guvernul a pregătit în mod deliberat masacrul din februarie 1934 a dat-o maiorul Fey, chiar în ajunul zilei Z, duminică 11 februarie.

Fusese o săptămînă încordată. Datorită unui informator, poliția făcuse arestări masive printre conducătorii clandestini ai **Schutzbund**-ului, singurii care cunoșteau amplasarea depozitelor de arme ale acestei organizații dizolvate cu aproape un an înainte.

Ca o ultimă măsură de precauție, Fey l-a desărcinat în mod arbitrar pe primarul socialist Karl Seitz din funcțiile sale polițienești. În același timp, Dollfuss a aprobat în mod public, prin presă, preluarea de către guvern a prerogativelor organelor provinciale, preludiu la eliminarea completă a influenței partidelor politice și în provincie.

Duminică, 11 februarie, Fey a fost în măsură să comunice trupelor sale:

— L-am văzut pe Dollfuss și vă pot afirma cu certitudine că este omul nostru. Mîine dimineață vom începe curățenia și o vom face temeinic.

Luni 12 februarie, furtuna a izbucnit.

[1] În acea vreme, Austria era împărțită în nouă provincii conduse de guvernatori.

CREPUSCULUL UNEI EPOCI: 1890-1914

(Urmare din p. 56)

aceleași date oferite de anchetele citate, în Somerset, o mamă cu trei copii dormeau într-o încăpere; într-alta, ceilalți cinci, băieți și fete, cel mai mare avînd 19 ani.

Pentru muncitorii necalificați și neorganizați în asociații profesionale, condițiile de muncă erau deosebit de grele. La „Schewfield Chemical Works" din Glasgow, în 1897, anul jubileului de diamant[2], muncitorii primeau 3 sau 4 pence[3] pe oră, lucrînd 12 ore pe zi și șapte zile pe săptămînă, fără pauză pentru masă; dacă nu veneau la lucru duminica, erau amendați cu salariul pe o zi. Lordul Overtoun, proprietarul uzinelor, un filantrop care dăruia în fiecare an cîte 10 000 lire sterline pentru scopuri caritabile, era membru marcant al societăților pentru respectarea zilei de duminică. La alte întreprinderi, în cazul în care lucrătorii lipseau de la lucru o zi fără învoire, puteau fi arestați și trimiși la închisoare. Mai bine o duceau muncitorii calificați organizați în uniuni profesionale, cele mai vechi din Europa. Ei nu reprezentau, însă, decît o cincime din toți muncitorii adulți, aveau propriile lor sisteme de asigurări și de pensionare, înzestrate cu fonduri importante și beneficiau de prețuri reduse la mărfurile cumpărate în propriile lor cooperative. Cu toate acestea, uniunile profesionale se aflau încă în defensivă față de capitaliști, iar existența permanentă a șomajului le făcea să fie vulnerabile.

Un șirag de perle de 17 metri

Economia engleză își revenise de pe urma depresiunii anilor '90, încît era, în general, prosperă, activă și în plină expansiune. Marii negustori și constructorii de vapoare, bancherii și proprietarii de fabrici erau în plină activitate, iar minele de cărbuni lucrau la întreaga lor capacitate; cea mai mare parte din întreprinderi făceau afaceri bune, în ciuda zigzagului vieții economice. Totuși, prăpastia existentă în distribuirea venitului național creștea în loc să se micșoreze. În timp ce bogații trăiau în lux și trîndăvie, puterea de cumpărare a salariilor scădea, iar forța umană se degrada; înălțimea minimă cerută pentru recruții armatei engleze, care era de 1,60 m în 1883, a fost redusă la 1,53 m în 1900.

Pe acest fundal al începutului sec. XX, vara încoronării[4], cea mai caldă în decurs de o generație, radia cu plenitudinea aurie a unui trandafir înflorit. În fiecare seară aveau loc dineuri și recepții extravagante cu numeroși invitați; după-amiezele se desfășurau cocteiluri în aer liber, iar la fiecare sfîrșit de săptămînă lumea se amuza la petrecerile organizate în castelele de la țară, la picnicuri și baluri costumate. Regatele de la Henley s-au desfășurat pe o vreme ideală, iar toate evenimentele tradiționale ale sezonului: concursul de polo de la Ranelaigh, meciul de crichet dintre Eton și Harrow de pe terenul Lords, precum și cursele de cai de la Ascot, pentru cupa de aur, au avut noroc de zile senine. Buna dispoziție din timpul acestor petreceri n-a avut de suferit de pe urma perspectivei războiului, a grevei generale a muncitorilor din transporturi și nici din cauza învestirii noilor nobili. Totuși, ziarele pomeneau, despre criză, iar unii nobili, indignați, mîrîiau: „Numai revoluția ne mai lipsește". Petrecerile continuau, însă, să se țină lanț. Lady Curzon a fost încoronată regină a frumuseții la un turnir al cavalerilor organizat de doamna Cornwallis-West, mama lui Churchill, unde biletul de intrare a costat 20 lire sterline. Baletul rus și-a făcut debutul londonez la Covent Garden, iar Pavlova și Nijinski au dansat la reuniuni particulare, cum a fost și aceea dată sub cerul albastru în grădina castelului Strawbery Hill, o clădire extravagantă în stil gotic, fostă cîndva locuința lui Horace Walpole. Gazda, Lady Michelham, care avea coliere de perle în lungime totală de 17 metri, după dansul din grădină a servit un dineu pentru 60 invitați. La o reuniune dată de ducele de Marlborough la castelul său din Blenheim, gazda împreună cu vărul său Winston, cu Neil Primrose, fiul lordului Rosebery, și F.E. Smith au jucat cărți pînă la ziuă la lumina luminărilor, instalați într-un cort și așezați pe butoaie răsturnate. „Pe ce jucăm, F.E.?", a întrebat Marlborough. „Pe prăpăditul ăsta de palat, dacă vreți", i-a răspuns Smith, deși istoria nu ne spune ce-a mizat el însuși.

În românește de

Mihai LIVESCU

[2] Aniversarea a 60 ani de domnie a reginei Victoria — n.t.

[3] Subdiviziune monetară reprezentînd a 240-a parte dintr-o liră sterlină și a 20-a parte dintr-un șiling.

[4] E vorba de încoronarea regelui George V (1910-1936).

● **Constantin Dobrogeanu-Gherea — OPERE COMPLETE. VOL I.**

Ediție îngrijită de un colectiv format din: **Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Voitec** (*coordonatori*), **Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina, Teodor Popescu.** Ed. Politică, București, 1976, 448 pp., 20 lei: *primul volum al celei dintîi ediții complete a operelor gînditorului și militantului socialist, care va reuni scrierile sale cu caracter politic, ideologic, sociologic, de estetică și critică literară, precum și corespondența sa. Volumul cuprinde studiile publicate de Gherea în perioada 1883-1885, în revistele* Emanciparea, Revista socială *și ziarul* Drepturile omului.

● **STUDII DE ISTORIE A NAȚIONALITĂȚII GERMANE ȘI A ÎNFRĂȚIRII EI CU NAȚIUNEA ROMÂNĂ. VOL. I.**

Coordonator, dr. doc. **L. Bányai,** *sub redacția prof. dr. doc.* **Carol Göllner.** Ed. Politică, București, 1976, 304 pp., 17 lei: *acest prim volum cuprinde cercetări de* **Thomas Nägler, Paul Niedermaier, Radu Manolescu, Carol Göllner, Pavel Binder,** *consacrate așezării sașilor în Transilvania, aportului lor la dezvoltarea urbanistică a unor orașe, participării la răscoalele iobagilor și contribuției la dezvoltarea legăturilor economice și culturale dintre țările române.*

● **STUDII DE ISTORIE A NAȚIONALITĂȚII MAGHIARE ȘI A ÎNFRĂȚIRII EI CU NAȚIUNEA ROMÂNĂ. VOL. I.**

Coordonator dr. doc. **L. Bányai;** *comitetul de redacție: prof. univ.* **A. Bodor, L. Demény,** *conf. univ.* **I. Imreh, I. Csucsuja.** Ed. Politică, București, 1976, 400 pp., 18 lei: *contribuții la studierea istoriei naționalității maghiare din, patria noastră, semnate de* **Antal Sándor Pál, József Pataki, Paul Cernovodeanu, András Magyari, Elek Csetri, István Imreh, Ákos Egyed, János Fazekas, István Csucsuja, Lajos Vaida, Gheorghe I. Bodea, László Fodor.**

● **ACTES DU XIVe CONGRÈS INTERNATIONAL DES ÉTUDES BYZANTINES.**

Ed. Academiei, București, 1976, 738 pp., 57 lei: *volumul III — publicat sub redacția prof.* **M. Berza** *și* **E. Stănescu** *— al comunicărilor prezentate la cel de-al XIV-lea Congres internațional de studii bizantine, desfășurat la București între 6-12 septembrie* 1971.

● **MEMORIAL DE RĂZBOI.**

Selectarea, controlul științific al textelor, coordonarea volumului: **Ion Cupșa, Alexandru Șiperco, Alexandru Vianu, Gheorghe Zaharia.** Ed. Politică, București, 1976, 600 pp., 24 lei: *pagini selectate dintr-un mare număr de lucrări — majoritatea cu caracter memorialistic — din vasta bibliografie a celui de-al doilea război mondial, grupate cronologic, pe capitole corespunzătoare marilor etape ale preliminariilor și desfășurării conflagrației, ilustrînd sacrificiile uriașe și lupta eroică a popoarelor lumii împotriva fascismului care a dezlănțuit cel mai pustiitor război din istoria omenirii.* Magazin istoric *a publicat în avanpremieră cîteva fragmente din lucrare în nr. 4/1976.*

● **Nicolae Andrei — ANI DE LUMINĂ.**

Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1976, 496 pp., 22 lei: *istoria Liceului „Nicolae Bălcescu" din Craiova, de la a cărui înființare s-au împlinit recent 150 ani.*

● **BANATICA.**

Reșița, vol. I (1973), 466 pp., vol. II (1975), 404 pp.: *studii și comunicări pe teme de istorie, arheologie, istoria artei și culturii în publicația Muzeului de Istorie al Județului Caraș-Severin.*

● **CARTEA STRĂINĂ VECHE.**

Catalog întocmit de **Ion Mărunțelu, Sorina Codreanu, Florina Carapacea,** Galați, 1975, 246 pp.,: *fișele bibliografice a 316 tipărituri în perioada 1472-1704, păstrate în colecțiile Bibliotecii „V. A. Urechia" din Galați.*

Poșta M I

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. **În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț **că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU LA 17 ANI

Juristul PETRE ANCA *din* București, *destinatarul scrisorilor lui Lucrețiu Pătrășcanu, pe care le-am publicat în nr. 11/1975, a încredințat Muzeului de Istorie a Partidului Comunist, a Mișcării Revoluționare și Democratice din România o fotografie inedită. Este o imagine din vara anului 1917, cînd Lucrețiu Pătrășcanu s-a fotografiat împreună cu elevii clasei a V-a a Liceului „Matei Basarab" din București. Mulțumindu-i încă odată donatorului, publicăm prețiosul document fotografic. Lucrețiu Pătrășcanu este în centrul grupului, în cămașă albă.*

O STATUETĂ PENTRU DOUĂ MUZEE

LUCIAN SOTA *din* București, *ne scrie:* „În 1924, Muzeul Luvru din Paris a achiziționat o statuetă din alabastru, descoperită în cursul unor săpături efectuate de arheologii francezi în localitatea Tello, din Irak, unde au fost aflate urme ale civilizației sumeriene, datînd din mileniul IV î.e.n. Statueta, înaltă de 55 cm., se presupune că este o reprezentare a lui Ur-Ningirsu, fiul prințului Gudea, din Lagash. A fost aflată în ruinele templului închinat zeului Ningishzidda și zeiței Geshtianna, din așezarea de la Tello. Numai că statueta era lipsită de cap... care făcea parte dintr-o colecție particulară americană. În 1947, Metropolitan Museum of Art, din New York, a achiziționat acest fragment. Multă vreme cele două părți au continuat să fie expuse separat, în vitrinele muzeelor respective. Recent, Direcția muzeelor din Franța și muzeul new-yorkez au căzut de acord să reconstituie statueta, urmînd ca ea să fie expusă alternativ la Paris și New York, pe perioade de trei ani.

Cu mîinile împreunate pe piept, într-un gest parcă de recunoștință, Ur-Ningirsu își întîmpină vizitatorii în sala II a Secției de antichități orientale de la Luvru, unde se află expus în prezent".

IPOTEZE... IPOTEZE

VICTOR BARANGA *din* București, *ne atrage atenția că în lucrarea lui Albert Sorel* Histoire de la Révolution Française, *împrejurările în care s-a produs asasinarea lui Grigore Ghica sînt prezentate într-o „versiune total diferită" decît cele publicate în revista noastră, nr. 12/1975 și 2/1976. De unde, cititorul nostru trage concluzia că* „singurele ipoteze posibile sînt următoarele: 1. Istoricii români nu cunosc ceea ce Albert Sorel știa acum 50 ani; 2. Deși cunosc adevărul, prezintă o a doua versiune inexactă". *Așadar, între doi istorici* români *(dintre care unul academician și profesor universitar) și unul* francez, *care se ocupă — toți trei — de un domn al unui principat român, într-o problemă românească, cititorul nostru acordă credit total, exclusiv și categoric istoricului francez.*

De ce? Corespondentul nostru bucureștean neaducînd nici un argument în sprijinul opțiunii sale, nu sîntem în stare să răspundem la întrebare. Celor două ipoteze formulate, nu li s-ar putea adăuga însă alte două? Ca de exemplu: 3. A.S. nu cunoștea acum 50 ani ceea ce cunosc astăzi istoricii români; 4. Deși A.S. cunoștea adevărul, a prezentat o versiune inexactă. Dar nu! Pentru cititorul nostru, un istoric francez este, prin definiție, un Sf. Ion Gură de Aur... pardon, un St. Jean Chrysostome! Și invers, doi istorici români sînt, tot prin definiție, în fața corespondentului nostru, ori dezinformați, ori inexacți... Iată un punct de vedere cu care nu sîntem de acord.

AUTOGRAFUL LUI CHURCHILL

Cu puțin timp înainte de a înceta din viață, fostul ministru al României la Londra în 1939, V.V. Tilea (vezi **Magazin istoric**, *nr. 10/1975) ne-a încredințat o fotografie*

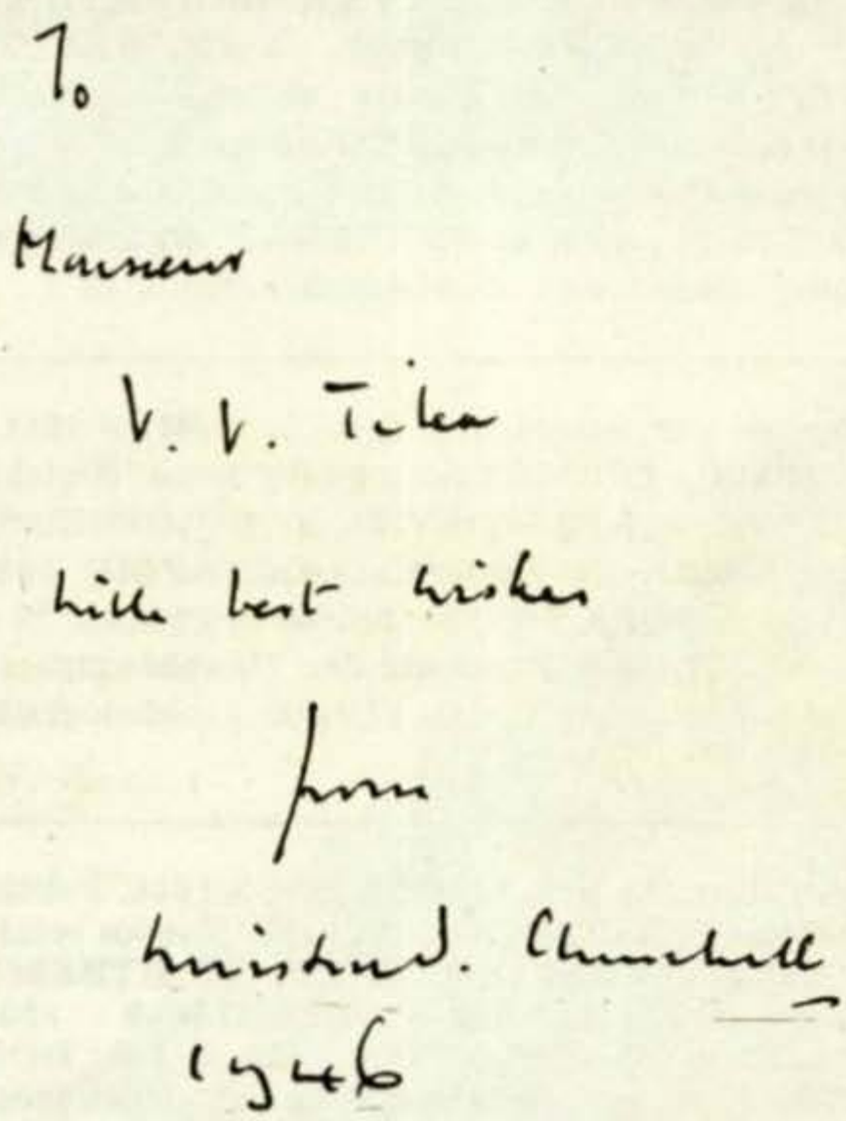

neprezentînd pagina de gardă a volumului **Into Battle** *al fostului prim-ministru britanic din anii celui de-al doilea război mondial, lucrare primită cu autograful autorului, din 1946, pe care-l reproducem în fotografia de mai jos.*

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

BLAJ CECILIA str. Pușcașu, nr. 979, com. Săbăoani, jud. Neamț. *solicită: nr. 10-12/1975; 1, 2/1976.*

DUMITRU MARIAN cartier Aluniș, bl. C 1, sc. 1, ap. 17, Drobeta-Turnu Severin, *solicită: nr. 1, 3/1967; oferă: nr. 10, 11/1968; 6/1971; 5/1972; 3, 11, 12/1973; 3, 5-8, 10/1974; 1, 5/1975.*

NICOLAE PECICAN str. Fetești, nr. 10, bl. V 13, sc. H, ap. 80, București, *solicită: nr. 1-5/1967; 2/1976.*

NICOLAE TOMOIOAGĂ Aleea Albac, nr. 19, ap. 7, Cluj-Napoca, *oferă gratuit: nr. 6-8/1967; 9-11/1968.*

DUMITRU IONESCU com. Bolu, jud. Mureș, *solicită: nr. 3-5/1967.*

MOTELE PETRU str. Ciprian Porumbescu, nr. 66, Timișoara, *solicită: nr. 4,6/1972; 6,12/1973; 4,7,12/1974; oferă: nr. 3, 12/1969; 2-4, 8, 9, 12/1970; 1, 2, 6, 9, 12/1971; 3-6/1975.*

DODE ANTON str. Stejarului, nr. 13, com. Modelu, jud. Ialomița, *solicită: nr. 1-5, 8, 9/1967; 1-3, 5, 11/1968; oferă: nr. 7, 8/1968; 6/1969; 1-3/1971; 1-3/1972; 8/1973; 7-9/1975.*

AURELIA ECONOMU tel. 65.39.96, București, *oferă colecția completă.*

2 793 RĂSPUNSURI EXACTE LA 100 ÎNTREBĂRI

Mircea Leon — *Reghin, MS;* Selaru Gh. — *GL;* Masnitz Anton — *GL;* Luca Elena — *Purcăreni, BV;* Nicoară Valerian — *BR;* Ganea Ghiță — *Gh. Gh. Dej, BC;* Pântea Liliana — *Deva;* Pântea Elena — *Deva;* Sonca Doru — *Gilgău-Almaș, SJ;* Moise Victor; Ursu Veronica — *Fălticeni, SV;* Gâmbuluț Alex. — *Cheud, SJ;* N. Slavu-Sfinx — *Cîmpina;* Arghiropol Alex. — *Timișoara;* Călăceanu Marcel — *Timișoara;* Dudău Maria — *Tg.-Jiu, GJ;* Herman D-tru — *Oradea;* Ognean Ileana — *Roșcani, HD;* Mărcăuțeanu Mihai — *Ilia, HD;* Prăjea Neagu — *TL;* Petrescu Anica — *Bîrlad;* Cornea Valeria — *SV;* Nistor Nicolae — *Cîmpina;* Dudzik Victor — *IS;* Cristea Stela — *Dumbrăveni, SV;* Gabor Dragoș — *B;* Moroșanu Vasile — *Periș, IF;* Velcea Dorin — *Craiova;* Strat Nichifor — *SV;* Bălan Necula — *Urziceni, IF;* Bălan GH. — *Urziceni, IF;* Dumitru Ion — *Năruja, VN;* Pătrățanu Mihail — *Gh. Gh. Dej, BC;* Bălan Pompiliu — *Urziceni, IF;* Bălan Nicolae — *Urziceni, IF;* Bodnărescu Ștefan — *BT;* Popescu Iancu — *Toporu, TR;* Farcaș Traian — *Bocșa II, CS;* Precup Nicolae — *BV;* Kirner Ștefan — *Oradea;* Petroescu Leontin — *Călan, HD;* Cucu Lucian — *Timișoara;* Sidoriuc Ștefan — *Tișăuți, SV;* Crișan Aurel — *Timișoara;* Păun Costin — *Rîmnicu Sărat;* Oprea Ion — *Rîmnicu Sărat;* Ciomaga Ilie — *Botoșani;* Napoleon Ungureanu — *Săveni, BT;* Gavrilescu Eustațiu — *Gh. Gh. Dej, BC;* Bora Melania — *BV;* Mioc Ioan — *Belinț, TM;* Rugină Carmen — *Bîrlad, VS;* Rugină Victor — *Săcălaz, TM;* Bunescu Victor — *Slatina, OT;* Ioniță Radu — *CT;* Teodorescu Mirceą — *B;* Bănăduc Doru — *Caransebeș;* David Nicolae — *Mineciu, PH;* Vrabete Clementă — *Pătaș, CS;* Mănăsturean GH. — *BV;* Calistru Gh. — *IS;* Sulugiuc Elisabeta — *Beiuș, BH;* Sulugiuc Sînziana — *Beiuș, BH;* Sulugiuc Speranța — *Beiuș, BH;* Sulugiuc Sadco — *Beiuș, BH;* Rusu Cristofil — *Timișoara;* Nanu D-tru — *Tg. Jiu, GJ;* Condu Vasile — *BV;* Oltean Ioan — *Ocna Mureș, AB;* Făulete Nicolae — *Costești, VL;* Vărgatu Aurel — *B;* Bucur Aura — *Măgurele;* Tundrea Matei — *Tg.-Jiu;* Tundrea Ioana — *Tg.-Jiu;* Tundrea Valentin — *Tg.-Jiu;* Lencar Cornel — *Oradea;* Ciorăscu Aurelia — *Avrămeni, BT;* Buzdea Radu — *B;* Ciocan Ioan — *Remetea, BH;* Rusu Domițian — *Cluj-Napoca;* Miculescu Iulian — *B;* Panu Vasile — *Gh. Gh. Dej, BC;* Bănescu Nicolae — *Rîmnicu-Vîlcea;* Buga Teodor — *Ploiești;* Bălșeanu Felix — *Craiova;* Gh. Cristescu — *CT;* Voicu Răduț — *Pitești;* Băncilă Cornelia — *BT;* Suceveanu Eleonora — *CT;* Antonescu Traian — *Sf. Gheorghe, CV;* Bucur D-tru — *B;* Gh. I. Jitariu — *B;* Benie Lidia — *Oradea;* Benie Octavian — *Oradea;* Duncea Iorgu — *B;* Schein Armin — *B;* Pleșa Petru — *IS;* Comanici Ioan — *BV;* Prodan Mircea — *BC;* Crețu Ioan — *Oradea;* Rat Maria — *Marghita, BH;* Briean Nicolae — *BV;* Briean Gabriela — *BV;* Wittner Werner: Palagheanu Maria — *Timișoara;* Dilski Stanislav — *Timișoara;* Ioanovici Constantin — *B;* Șargan Vasile — *B;* Borcea Veronica — *B;* Emil Ichim — *Rîmnicu Sărat;* Iacob Grigore — *Pitești;* Murariu Ilie — *Pitești;* Iacob Adriana — *Pitești;* Chiperi Pavel — *Gura Văii, BC;* Rusu Vasile — *Tîrgu Mureș;* Nemeth Iosif — *Visag, TM;* Mihăilescu Marinela — *CT;* Patrichi Radu — *CT;* Császár Ladislau — *Timișoara;* Chirilă Ion — *CT;* Matache Gheorghe — *Mizil;* Niculescu Vasile — *Ploiești;* Breahnă Vasile — *Brănești, IF;* Breahnă Liviu — *Ploiești;* Breahnă Vera — *B;* Breahnă Liubovy — *Pasărea, IF;* Cornelia Caloeanu — *B;* Ageu Ioan — *Lebiș, AR;* Vasile Dabija — *BR;* Popia Ion — *BV;* Gogoncea Lilion — *GL;* Suciu Aurel — *AR;* Dobrescu Sanda — *Cluj-Napoca;* Velcovici Mircea — *B;* Velcovici Romeo — *B;* Stoian Maria — *Măgurele, PH;* Solcan Maria — *B;* Șcheul Ghiorghița — *Pașcani, IS;* Șcheul Alexandru — *Pașcani, IS;* Grigoraș Costel — *B;* Uțoi Vasile — *Căciulați, IF;* Nica Alexandru — *B;* Uțoi Ștefan — *B;* Boicea Emilia — *B;* Popescu Vasile — *Gratia, TR;* Ioan Nicolae — *B;* Brădeanu Simona — *Piatra Neamț;* Tampa Gh. — *Mediaș;* Andronesi Alexandru — *Ploiești;* Moraru Gh. — *B;* Moraru Mihaela — *B;* Popa Emanoil — *Alba Iulia;* Danciu Viorel — *Tîrgu Mureș;* Anastasiade Eugenia — *B;* Săndulescu Eugeniu — *B;* Tanasievici Ana — *Timișoara;* Drăgan Aurel — *BV;* Zahiu Eugenia — *B;* Grigorovici Adrian — *B;* Nyirucz Maria — *Turda;* Rînja Leon — *Turda;* Teodorescu Ion — *Oradea;* Constantin Grădinaru — *Nichiteni, BT.*

CONTENTS (Romanian History) **NICOLAE CEAUŞESCU** Thousands of Years of History...2 • **A. SIMION** The Romanian Communist Party's Policy of Alliances in 1941 - 1944...4 • **C. POPIŞTEANU, DALIA POPESCU** and **TÜRKKAJA ATAÖV** New Reports on August 23,1944 in the World Press...9 • **I. NISTOR, C. REZACHEVICI, I. DUMITRESCU, C. CÎRJAN** and **GH.I. MAREŞ** 375 Years since the Death of the Great Voivode Michael the Brave... 14 • **N. COPOIU** 1859 - 1866: Documents on the Union of the Romanian Principalities... 25 • **A. POPA** 105 Years Ago at Putna, 1871...30 • **I.G. DUCA** Romania Before Its Participation in the First World War... 33 • **FL. TUCĂ** Monuments of the 1877 War of Independence... 43 • **AL. SUCEVEANU** Thracian Tribes and Races... 44 • **AL. VULPE** Archaeological Evidence of the History of Several Generations of the Getae...45

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **NICOLAE CEAUŞESCU: Des millénaires d'histoire...** 2. • **A. SIMION: 1941 - 1944. La politique d'alliance du P.C.R....** 4. • **C. POPIŞTEANU, DALIA POPESCU, TÜRKKAJA ATAÖV: Nouvelles relations sur le 23 Août 1944 dans les pages de la presse mondiale...** 9 • **I. NISTOR, C. REZACHEVICI, I. DUMITRESCU, C. CÎRJAN, GH.I. MAREŞ: Au 375 anniversaire de la mort du grand voivode Michel le Brave...** 14 • **N. COPOIU: 1859 - 1866. Documents sur l'union des Principautés Roumaines...** 25 • **A. POPA: Il y a 105 ans, en 1871, à Putna...** 30 • **I.G. DUCA: La Roumanie avant son entrée dans la première guerre mondiale...** 33 • **FL. TUCĂ: Monuments de la Guerre de l'Indépendance de 1877...**43 • **AL. SUCEVEANU: Peuples et tribus thraces...** 44 • **AL. VULPE: Témoignages archéologiques sur l'histoire de plusieurs générations de Gètes...45**

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ** Тысячелетняя история... 2 • **А. СИМИОН** 1941 - 1944 Политика союзов осуществляемая Румынской Коммунистической Партией... 4 • **К. ПОПИШТЯНУ, Д. ПОПЕСКУ, Т. АТАЁВ** Новые сведения про 23-ее Августа 1944-го г. в мировой печати... 9 • **И. НИСТОР, К. РЕЗАКЕВИЧ, И. ДУМИТРЕСКУ, К. КЫРЖАН, Г.И. МАРЕШ** 375-летие со смерти великого воеводы Михая Храброго... 14 • **Н. КОПОЮ** 1859 - 1866: документы Воссоединения Румынских Княжесть... 25 • **А. ПОПА** 105 лет тому назод, в Путне... 30 • **И.Г. ДУКА** Румыния накануне воего вступления в первую мировую войну... 33 • **ФЛ. ТУКЭ** Памятники войны за независимость 1877-го г... 43 • **А. СУЧЕВЯНУ** Фракийские племена... 44 • **А. ВУЛПЕ** Археологические свидетельства об истории нескольких поколений гетов... 45

INHALT (Rumänische Geschichte) **NICOLAE CEAUŞESCU** Jahrtausende von Geschichte...2 • **A. SIMION** 1941 - 1944. Die Allianzpolitik der RKP... 4 • **C. POPIŞTEANU, DALIA POPESCU, TÜRKKAJA ATAÖV** Neue Berichte über den 23 August 1944 in den Spalten der Weltpresse...9 • **I. NISTOR, C. REZACHEVICI, I. DUMITRESCU, C. CÎRJAN, GH. I. MAREŞ** 375 Jahre seit dem Tode des grossen Fürsten, Michael der Tapfere...14 • **N. COPOIU** 1859 1866: Dokumente der Vereinigung der Rumänischen Fürstentümer...25 • **A. POPA** Vor 105 Jahren in Putna... 30 • **I.G. DUCA** Rumänien vor dem Eintritt in den ersten Weltkrieg...33 • **FL. TUCĂ** Monumente des Unabhängigkeitskrieges von 1877...43 • **AL. SUCEVEANU** Trakische Geschlechter und Stämme...44 • **AL. VULPE** Archäologische Bezeugungen der Geschichte mehrerer Geten-Generationen ...45

SUMARIO (Historia rumana) **NICOLAE CEAUŞESCU** Milenios de historia...2 • **A. SIMION** 1941 - 1944. Politica de alianza del Partido Comunista Rumano...4 • **C. POPIŞTEANU, D. POPESCU, TÜRKKAJA ATAÖV** Nuevos relatos sobre 23 de Agosto de 1944 en las paginas de la prensa mundial... 9 • **I. NISTOR, C. REZACHEVICI, I. DUMITRESCU, C. CÎRJAN, GH.I. MAREŞ** 375 años de la muerte del gran vaivoda Miquel el Valiente...14 • **N. COPOIU** 1859 - 1866: Documentos de la Unión de los Principados Rumanos... 25 • **A. POPA** Hace 105 años, a Putna... 30 • **I.G. DUCA** Rumania antes de la estrada en la primera guerra mundial...33 • **FL. TUCĂ** Monumentos de la Guerra de independencia de 1877... 43 • **A. SUCEVEANU** Linajes y tribus tracios...44 • **AL. VULPE** Testimonios arqueologicos sobre la historia de más generaciones de getos...45

ABONNEMENTS : ILEXIM — Serviciul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64-66, P.O.P. 2001, telex : 011226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427